

ANKETA
„KNJIŽEVNIH NOVINA“

Vuk

I
1964.
GODINA

ŠTA UČINITI DO VUKOVE PROSLAVE

MILORAD PANIĆ — SUREP

NE VERUJEM!

Govoriti o značaju Vukova života i dela za našu kulturu, i više — za naše društveno biće, skoro da je neprijatno. Toliko se o tome pisalo i govorilo a malo šta preduzimalo, da se čovek sam pred sobom zastidi, kamo li pred javnošću. Jer, mi ni do dana današnjeg nemamo celokupnih kritički izdanih spisa Karadžićevih. Ni imamo javnog umetničkog spomenika dostojna njegova imena, a valjalo bi ih imati na desetine. (Čast čika-Doki, ali mi u njegovoj skulpturi ne nalazimo oca, revolucionara i orača mnogih dubokih brazda naše nauke i književnosti.) Tugu izaziva i pomisao na Tršić bez puta i osnovne škole, i na Podrinje bez Vukovih memorijala, pa i na celu Srbiju punu svakojakih Vukovih uzrečica i poslovice sem onih o zahvalnosti... da ne idemo u nabiranjaju dalje od košulje! Sve je to toliko tužno, da bi čovek najradije čutao. Ali, eto, prilike ne dopuštaju.

U skoro izdanje celokupnih Vukovih dela ja ne verujem. I to ne tek tako „ne verujem, pa gotovo!“, nego zato što me na tu nevericu nagone izvesne činjenice, a pre njih naš srpski i srbijski karakter. Vuk nije nikakav izuzetak. Zar se odužismo vođu prvog srpskog ustanka? Ili Svetozaru i Pelagiću, tribunima i prvim sejačima socijalističke misli u nas? Izdamosmo li njihova sabrana dela, ili obeležismo nekim istinskim pamjatnikom uspomenu na njih? Ili na Teslu? Ili Njegoša u glavnom gradu? Ili Neznana junaka našeg partizanskog ratovanja i revolucije kao nosioca i predstavnika svih naših žrtava i pobeđa, samopregora i vere? Ne, Vuk zaista nije nikakav izuzetak. On je, u stvari, tipičan slučaj.

Za našeg pokolenja zapamtio sam nekoliko inicijativa da se pride izdavanju Vukovih dela. U nekima sam i sâm imao udela. Pre dvadeset i pet godina, povodom 150-godišnjice Vukova rođenja, pokušao sam preko „Politike“ da izazovem raspru člankom *Pravi spomenik Vuku Karadžiću* u kome sam obrazlagao misao da to mora biti, na prvom mestu, izdanje njegovih celokupnih dela. Srpska kraljevska akademija odgovorila je jednim mutnim obećanjem; tadašnje Ministarstvo prosvete nije se uopšte interesovalo za kulturno nasleđe; a privatni izdavači u takvome poslu nisu videli zarade. I na tome se svršilo. Bilo je svečanih akademija, razume se; i puno članaka po novinama i časopisima, i pesama, i ličnih naučnih priloga, svega sem Vukovih dela.

Godine 1945. toga poduhvata nameravao je da se prihvati „Državni izdavački zavod Jugoslavije“. Ne znam zbog čega nije izdržao. Godine 1947. sličnu nameru je objavila vlada NR

KAKO ĆE SE TOKOM 1964. GODINE u čitavoj zemlji održati velika proslava povodom stogodišnjice smrti Vuka Stefanovića Karadžića, uredništvo „Književnih novina“ odlučilo je da organizuje javnu diskusiju o tome šta treba učiniti da se jubilej Vuka Karadžića obeleži onako kako to zaslužuje otac naše nove književnosti. Tim povodom uredništvo je zamolilo izvestan broj književnika, naučnih i javnih radnika da podstaknu tu diskusiju i iznesu svoje mišljenje o udelu Vuka Karadžića u stvaranju i razvitku naše kulture i o perspektivi vukovskog duha u našem današnjem, soci-

jalističkom društvu, odnosno o tome šta bi, u relativno kratkom roku trebalo uraditi da se stogodišnjica Vukove smrti ne svede na formalne svečanosti nego da se iskoristi kako bi se nadoknadilo ono što je ranije propušteno — da konačno, nakon punih stotinu godina, dobijemo izdanje celokupnih Karadžićevih dela.

Otvarajući, u ovom broju, diskusiju koja će se nastaviti u narednim brojevima, „Književne novine“ još jednom potvrđuju svoju orijentaciju da budu tribina u kojoj se slobodno mogu iznositi najraznovrsnija mišljenja o temama od opšteg društvenog i kulturnog značaja.

Srbije, povodom stogodišnjice pobeđe narodnog jezika (Njegošev *Gorski vijenac*, Brankove *Pesme*, Daničićev *Rat za srpski jezik i pravopis*, Vukov prevod *Novog zavjeta* — sve je to izišlo velike 1847). I opet se od dobrih namera nije dalje kročilo. Bilo je i tad svečanih akademija, i lepih izložaba, i uveličanih fotosa, svega sem onoga glavnog.

Godine 1957. jedna nevelika grupa ozbiljnih vukovaca mislila je da učini odlučan zaokret u ovom pitanju. Osnovana je „Društvo za proučavanje Dositeja i Vuka“ sa osnovnim zadatkom da pripremi izdavanje celokupnih dela ove dvojice jugoslovenskih velikana. U tome društvu bile su se okupile zaista skoro sve pozvane i dorasle snage našeg vremena, od prof. A. Belića do najmlađih. I u toku 1958. i 1959. učinjen je prvi krupan korak. Bio je napravljen plan rada, obrazovane redakcije, angažovani priređivači, podeljeni poslovi. Ostalo je bilo da se nađu novčana sredstva i izdavač, bez kojih se dalje nije moglo ići. I na to se potrošilo dve godine; uprazno. A onda je, odjednom, sve pošlo drugim putem. Javila se Srpska akademija nauka i umetnosti, javila se „Matica srpska“, trгла se i „Prosveta“, zainteresovao se i Savet za kulturu NR Srbije, svako sa svojim predlozima i planovima. Dve godine se (sem one dve ranije) predstavnicima ovih uvažanih institucija razgovaraju i dogovaraju samo o organizaciji poslova i nadležnosti. Da li su se Srbli složili kad da im padne kiša, i ko da je pusti, ja ne znam; ali jedno je izvesno: niko danas ne sedi povijernih leđa i zasukanih rukava nad spisima Vuka Karadžića, a 1964. je na pragu. Posao je, međutim, takav da se nad njim mora kapati godinama; drukčije se valjano ne može obaviti. To su razlozi moje potištenosti.

Biće svečanih akademija, biće i lepih članaka i govora, možda i neka knjiga koja će se dati na brzinu prirediti („koliko da započnemo!“), ali kritičko izdanje celokupnih dela Vuka St. Karadžića ne verujem da ćemo ugledati ni 1964, ni dugo posle nje.

dr BRATKO KREFT

Vuk i Kopitar

Stogodišnjica smrti Vuka Karadžića koji je, u najširem smislu te reči, jedan od najvećih književnika naše nacionalno-revolucionarne romantike, svakako bi trebalo da se podudara sa novim izdavanjem njegovih dela. Prva knjiga trebalo bi da izide pred samu proslavu; uređena na savremen način i tehnički dobro opremljena, ona bi neizostavno morala da ima takav predgovor koji bi bio pristupačan najširim krugovima a da, pritom, ne izgubi nivo savremenog tumačenja. Mislim da bi posleratno izdanje slovenačkih klasika, u kome je nedavno objavljena već sedamdeseta knjiga, moralo u mnogo

čemu da služi kao primer. Tom poslu treba pristupiti odmah. Pošto će zahtevati mnogo truda i znanja, možda ga treba podeliti, odnosno dobro organizovati redakciju. Nužno je da se o principima rada dogovore najbolji poznavoci Vukovog dela, koji bi preduzeli redakciju celokupnog dela ili pojedinih knjiga.

Za slovenačku javnost podudara se proslava stogodišnjice smrti Vuka Karadžića sa stovdvaesetogodišnjicom smrti njegovog učitelja, nesebičnog podstrekača Jerneja Kopitara. Ne samo u našoj prošlosti, nego i u svetskim okvirima teško je naći tako plodnu saradnju kakva je bila izme-

NEKA VAM SVAKI PESNIK KAZE DA LI JE U TRENUCIMA STVARANJA SVOJE ISTINSKE PESME, USPEO DA OSLUŠNE BILO KAKAV DRUGI GLAS I TUDI ŠUM, IZUZEV SVOG ZAGLUŠUJUĆEG PORODAJNOG SKRGUTA?

STEVAN RAIČKOVIĆ

REČ O POEZIJI

Nekoliko reči o poeziji ispisujem neposredno pred ovo veće. Cini mi se — u odsustvu pesničke hrabrosti koja je do sada, bar za mene, bila obeležena čutanjem, tišinom o poeziji. Jedan trenutak, moglo bi se reći, građanske slabosti. Posle pristanka da iskažem uvodnu reč o poeziji na ovom sastanku, u meni je jačala odluka da odustajem od svog lakomislenog obećanja.

Oduvek sam smatrao da je motiv i teren poezije isključivo poetski, a nikako diskusioni ili bilo kakav drugi momenat. Hiljade i hiljade reči upotrebljenih u stihovima koprcaju se kao velike i male ribe zauvek uhvaćene u ogromnoj mreži svetske poezije. Nebrojene hiljade reči upotrebljavane u povodu poezije, vremenima, povlačile su se i rasturale kao neulovljive struje u ogromnim vodenim masama. Prozna i samosvesna reč o poeziji — približavala se istinskom mirisu poezije samo u onim retkim i usamljenim slučajevima kada je obelodanjivala pesnikovo iskustvo ili, pak, autentičnu čitalačku ispovest o dejstvu i doživljenosti pesme. Čitave šume mudrih i teorijskih reči, zahteva i pritisaka na poeziju — požarno je palila nadahnuta varnica, izletela, kao slučajem, iz neugledne, mladičke glave pesnika.

S moga stanovišta poetska reč brusi svoju ljudsku smisaonost isključivo u zamagljenim ili jarkim predelima pesnikovog bića.

Dok se mi ovde, večeras, s raznih svojih sedišta, pripremamo da iz svojih glava na jedan odveć improvizovan način lansiramo šareni vatromet naših opaski o poeziji, delić njene istinske, krvave sudbine, odigrava se kao mikrokozmička drama u nekoj, nama sad nevidljivoj, pesničkoj glavi, nagnutoj nad bezdanom prazninom hartije, u ne-

koj drugoj, zatvorenoj sobi ovoga istoga grada.

Neka vam svaki pesnik kaže da li je, u trenucima stvaranja svoje istinske pesme, uspeo da oslušne bilo kakav drugi glas i tudi šum, izuzev zagušujućeg porodajnog skrguta?

Drugi glasovi i šumovi, međutim, u brutalnoj i apodiktikoj ili nonšalantnoj i zaslađenoj formi, bruje i vitlaju oko pesnika kao opasan vetar koji latentno preti da ga iščupa sa njegovim korenima.

Ti silni glasovi kao da zaglušuju šum života i vremena.

Samo naše posleratne pesničke generacije imale su prilike da se s raznih strana naslušaju dušebrižničkih saveta o idealnom, idejnom i formalnom obliku poezije koji odgovara našem, jugoslovenskom, velikom vremenu — obnove, izgradnje, revolucije, totalnom, otuđenom čoveku, koji menja stari svet i staru svest, čoveku koji se — izvlačeći se iz zaostalosti — integrira sa tim istim svetom i tom istom svešću, vremenu — čoveka rodoljubivo i stvaralački napetog, izgubljenog pred nuklearnom katastrofom, čoveka — internacionalnog, čoveka — nacionalnog, čoveka jugoslovenskog...

Makazama, kojima se kroje sezonski kaputi, gordo i samouvereno svaki čas su se zasecale večne trase po kojima bi najidealnije bilo da se kreću pesničke armade naše svetioničke nacije.

Na tim trasama pala su i ona famozna, primitivna favorizovanja, sa zubom trovačem u mesu stvaralačke atmosfere. Na tim trasama pesnička braća su se i razišla u rogata i šuta krda, u neznance, gorke osamljenike.

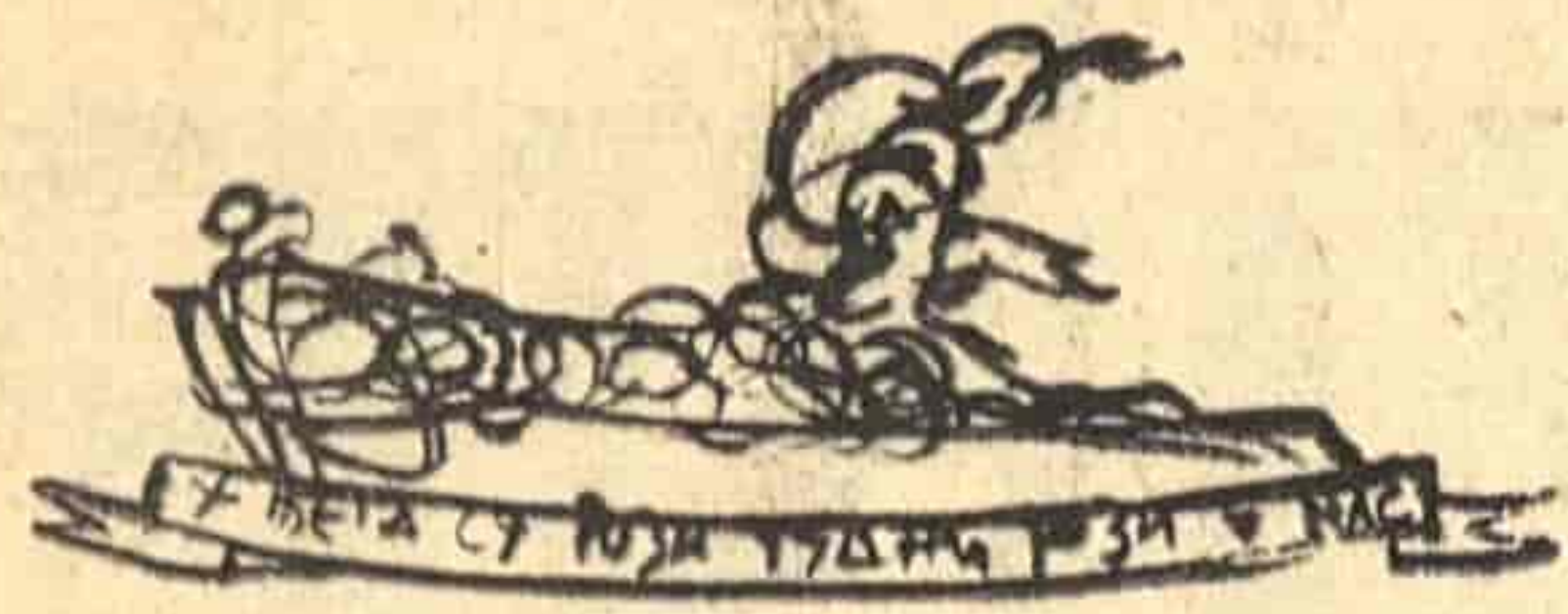
Od silnih reči oko mnogog pesničkog srca uhvatio se literarni i idejni, pravoverni i avangardistički loj, koji guši njegov ljudski krik i kliktaj.

Nastavak na 2. strani

LJKOVNE PRILoge I VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO DRAGAN DIMITRIJEVIĆ

Nastavak na 6. strani

Vuk
KRNJEVIĆ

KAO PAS

Jezik vođe će te mlako zasaniti
i oči suhe zapечатiti dahom.
Dlan njegov u lobanji golaj plazi,
zadihana varka: da se ne opireš.

6. Gdje je tresak straha koji sam nekad
predosjećao.
Prošlo mu je vrijeme, krv struji od
navike.

Da li ćeš ga čuti,
zvuk ugušen dugim životom.
Oni koji su se predavali i sada to čine,
bližnjima i mrtvo namjenjuju lice.
Trunu sa svečanim smješkom.

Sada kada se više ništa neće pomjeriti
ni tvrda patnja nema glasa.
Život i smrt me odjednom napuštaju.

7. Sve ove stvari nepotrebne što me
okružuju.
I one su svoje završile.
Ko će ih prihvatiti, ko će im uzeti
ono što sam im tako dugo pridavao.

Slušaj kako se hlade naša tjelesa.
Tako će nas mirno i napustiti.
Ne okreći se, ne pokreći se.
Odlazak i dolazak na istom su mjestu.
Samo se pripremaj,
nestaćeš kad to budeš najviše očekivao.

8. Vрати se praznini koja nije opčinjena,
ravnoteži bez tijela, bez glasa
poput šume smrvljene pod mokrim
snijegom.

Gladne oči predađ prostranstvu:
ko danas istraje umrijeće sa
dostojanstvom.
Srce tvoje teško će se pokrenuti
ali će disanje pepela krv da zaljulja,
ipak.

Ova praznina, postelja od izdisaja
ležeće pred tobom kao životinja
zamorena:
šum zapaljenih zaveslaja u daljini.

9. Lice vođe-leđa mokre kornjače.
Ti ostaješ da tome svijetu uzmeš
sve što možeš, kucavicu nagriženu.
Daleko grad leži, nizovi otkopanog
svjetla,
noć zvjezdana visoko, kruta kao mrtvac,
kao manastir od nestvarnog mirisa
u dubini
koji u zoru grabljivo izranja.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

Sti ti preostaje nego da šator oka
pred kišom
koja će ustati ponovo razapneš i čekaš.
Prepoznaješ svijet ali ga nećeš
prihvatiti.

na marginama štampe

Poslednja vest iz rata za srpski
jezik i pravopis: na sektoru pri-
loga, predloga, sveza i usklika
front je u totalnom rasulu. Opasne
prodore već su dosad učinili atentat
nad De Golom (ili Nkrumahom, ili
Silvanusom Olimpiom), akcija na Ku-
bu, invazija protiv Kube, sporazum
oko rešenja kongoaanskog problema,
izglasavanje o nepoverenju Pompidu-
ovoj vladi itd. itd.

Dokle je to neminovno moralo do-
vesti pokazuje saopštenje da togoan-
ski vojni komitet „ima punu podršku
nad vojnim i policijskim snagama“
objavljeno 15. januara 1963. u „Politici“,
na prvoj strani.

Nema nikakvih olakšavajućih okol-
nosti za lektore i korektore kroz čije
je ruke taj biser prošao. Ako propu-
štaju starina Novače i deli-Radivoje, ko-
će da zaustavi nadiranje galimatijasa?

* * *

Počelo je, zapravo, poodavno — još
kad su razgovore De Gola i Adenauera
zamenili razgovori između De Gola
i Adenauera. Na toj klizavoj stromoj
ravni sastanak De Gola i Adenau-
era prirodno je uskoro zamenjen sa-

pohe, hteli mi to ili ne; ovakav ili ona-
kav. Novi Beograd se diže i sa izriči-
tom željom, kao i novi deo Zagreba, ili
Sarajeva, i još više možda, da reprezen-
tuje naše vreme. Bojim se da će, ako
se ovako nastavi, o njemu, o nama, kad
bude završen, davati, na žalost, poraz-
nu i, ubeden sam, netačnu i nepraved-
nu sliku. Stručno rečeno, on će kroz
jednu deceniju biti dilapidiran. Posta-
će, tek što bude izgrađen, naša sramota,
ruina jedne izvrsne a loše izvedene zam-
isli, karikatura onog što želimo. U
tome i jeste težina onog što se doga-
đa: izvrstan opšti plan i dobro projek-
tovane zgrade realizuju se na način koji
ni pre pola veka našem građevinarstvu
ne bi bio dopušten.

Poznata su mi najčešća objašnjenja:
ogromna izgradnja, malo stručne radne
snage (prvi deo argumenta, uostalom,
a time i drugi, dobrim delom prestali
su da važe). Ja lično ta objašnjenja ne
mogu da prihvatim. A najmanje izjavu
jednog (nadležnog) inženjera: takav je
naš standard. Upravo to je ono što se
ne sme prihvatiti, protiv čega se, s a d a,
treba svim snagama boriti.

TRENUTAK KOJI NEĆE DOĆI
Neobična je stvar da političar umre
sa 57 godina, a da oni koji su ga
znali imaju utisak kako, koliko
god prerao da je nestao, zaista neopo-
zivo pripada političkoj istoriji. Hju
Gejtskel, nekadašnji briljantni oksford-
ski student, zatim predavač ekonomije
na univerzitetu, stekao je ime u široj
javnosti, i politički ugled, kao kancelar
državne blagajne (mi ovu funkciju, iz
nužde, prevodimo titulom ministra fi-
nansija, iako je ona šira po ulozi u vo-
đenju privredne politike zemlje) u po-
sleratnoj laburističkoj vladi, kao nasled-
nik svog po mnogo čemu učitelja i ime-
njaka Doltona.

Kao neosporni ili, tačnije, neophodni
vod laburista u opoziciji posle Atlije-
vog povlačenja (jer je Bevin, kao i pre
njega Krips, bio umro, Dolton bio pri-
nuden da se povuče iz politike, Morison
ostao što je i bio, nedostižan prakti-
čar za nivo opštinskog veća, a Bevan,
svakako najveći tribun i najsnažnija
ličnost ove generacije laburista, bio i-
suvviše ulevio i neprihvatljivo neuravno-
težen za ukus većine onih koji se pi-
taju), Gejtskel je nevoljno, svojom po-
litikom, sudelovao u davanju pečata
vremenu i u stvaranju jednog novog,

Ali da se vratim na prvu tezu. Sto-
tine ili hiljade stanovnika Novog Beo-
grada ovih dana, pod udarom ledene
košave, živelo je, u najmodernijim
zgradama, u stanovima sa centralnim
grejanjem, pri temperaturi koja se, ka-
ko gde, kretala od 5 do 13 stepeni. (Nije
reč samo o grejanju koje je, uglavnom,
ovih dana bilo skandalozno, i to u tre-
nutku kad je znatno povišena njegova
cena, što je, u najmanju ruku, sramo-
ta.) U priličnom broju stanova ljudi su
pravili grudve od snega koji je, kroz
zavorene prozore i zidove, upadao u
stan. (Ja lično sam iz stana izbacio pun
lavor snega.) I jeste upao kroz zid, kroz
pukotinu između tavanice i spoljnog
zida. Sve ovo nije šala već samo ilu-
stracija stanja u kome se već nalaze
novopodignute zgrade Novog Beo-
grada (preduzeće — izvođač radova
nudilo je kućnom savetu zgrade u ko-
joj stanujem 36 miliona (!) dinara da
ovaj sam dovede u red što treba i oslo-
bodi ga obaveza). Naravno, ovo nije
prilika da iznosim (to su ljudi već i či-
nili) listu apsurdnih, neshvatljivih ne-
marnosti i aljkavosti pri izgradnji (i de-
fekata) ovog našeg uzor-naselja. Nešto
bih drugo hteo da kažem.

Sve što dižemo spomenik je naše e-

Kosta
TIMOTIJEVIĆ

Galimatias ante portas

stankom između De Gola i Adenau-
era.

Zato nemojte da se iznenadite kad
budete pročitali da je razmena mišlje-
nja nastavljena na ručku između
De Gola i Adenauera.

Možda ste, uostalom, zapazili 1. no-
vembra prošle godine izveštaj o aferi
između Strausa i „Spigla“. Ako ste
ga pročitali, morali ste biti dovoljno
pripremljeni da nedelju dana docnije
bez uzbuđenja pročitate sve o policijs-
skoj kampanji prema urednicima
„Spigla“. Očeličeni takvim štvom, sva-
kako ste još nedelju dana kasnije već
potpuno mirno (čak možda i ravnodu-
šno) primili vest o planovima o ko iz-
gradnje novog trga na Dušanovcu...

A u tom grmu upravo leži zec. Ne
na Dušanovcu, ni u planovima, nego u
ravnodušnosti i rezignaciji sa kojom
posmatrate kako priloz i predlozi bez-
glavo jure na sve strane, uzalud tra-

žeći svoje jedinice — dok besmisao
nastupa na sve širem frontu.

Ovo rubrici nije namena da se bavi
sitnicama jezikoslovnim. Ovo zato i
nije rasprava o pravilnom i nepravil-
nom, nego poziv na uzburku.

Aux armes, citoyens!

* * *

Kad već pomenusmo Togo (onađ gde
vojni komitet „ima punu podršku na d
vojnim i policijskim snagama“) — mo-
že li iko da objasni zašto se u našo:
štampi, skoro bez izuzetka, ime te ze-
mlje menja Togo-Togoa-Togoi
itd., a ne Togo-Toga-Togu popu
Kongo-Konga-Kongu?

Ako je dobro Konga-Kongu
zašto nam ne bi bilo dobro Toga-
Togu? Ako, pak, iz nekih viših raz-
loga mora da bude Toga-Togou
zašto onda ne i Kongoa-Kongou!

život oko nas

Božidar
BOŽOVIĆ

ONAKO, UZGRED

MONUMENT — ČEMU!

Nedavno sam prisustvovao i uče-
stvovao u razgovoru u kome je
jedan naš iskusni politički čovek,
koji je ne samo pametan nego i uman,
sasvim opravdano govorio o našoj ma-
niji da od svega što dižemo pravimo
spomenik svoje ere. Rekao je i to da u
nekim zemljama (skandinavskim) danas
ljudi prigovaraju prethodnim generaci-
jama da su dizale stanove u kojima se
ovim sadašnjim ne sviđa da stanuju.
Dakle, treba i stanove graditi na kraći
rok. Moj je prigovor ovom mišljenju da
ja lično stanujem u stanu koji je sazi-
dala moja generacija, a meni se on
ne sviđa. (Ovde ne mislim na utilitar-
nu, znatno smanjenu kvadraturu i ku-
baturu, jer je to neizbežna posledica
stambene krize, i ne samo kod nas, ne-
go na nešto drugo o čemu i pišem ove
redove.)

Sada se zaista raspravlja o tome ne
bi li bilo dobro da se u velikim gra-
dovima, u kojima nestašica stanova iz-
gleda nerešiva, počne sa privremenim
ali radikalnim rešavanjem krize: podi-
zanjem ogromnog broja stanova za koje
se unapred tražila da neće ni čestitu
deceniju trajati — tek toliko da se stvo-
ri osnova za dugoročniju stambenu po-
litiku, da ljudi brzo dođu do sopstvenog
krova nad glavom. Mislim da bi ta po-
litika bila pametna i da bi u tom prav-
cu trebalo tražiti najbolja mogućna
privremena rešenja.

Ali da se vratim na prvu tezu. Sto-
tine ili hiljade stanovnika Novog Beo-
grada ovih dana, pod udarom ledene
košave, živelo je, u najmodernijim
zgradama, u stanovima sa centralnim
grejanjem, pri temperaturi koja se, ka-
ko gde, kretala od 5 do 13 stepeni. (Nije
reč samo o grejanju koje je, uglavnom,
ovih dana bilo skandalozno, i to u tre-
nutku kad je znatno povišena njegova
cena, što je, u najmanju ruku, sramo-
ta.) U priličnom broju stanova ljudi su
pravili grudve od snega koji je, kroz
zavorene prozore i zidove, upadao u
stan. (Ja lično sam iz stana izbacio pun
lavor snega.) I jeste upao kroz zid, kroz
pukotinu između tavanice i spoljnog
zida. Sve ovo nije šala već samo ilu-
stracija stanja u kome se već nalaze
novopodignute zgrade Novog Beo-
grada (preduzeće — izvođač radova
nudilo je kućnom savetu zgrade u ko-
joj stanujem 36 miliona (!) dinara da
ovaj sam dovede u red što treba i oslo-
bodi ga obaveza). Naravno, ovo nije
prilika da iznosim (to su ljudi već i či-
nili) listu apsurdnih, neshvatljivih ne-
marnosti i aljkavosti pri izgradnji (i de-
fekata) ovog našeg uzor-naselja. Nešto
bih drugo hteo da kažem.

Sve što dižemo spomenik je naše e-

karakterističnog pojma — „Batskeli-
zam“. Taj izraz označio je politiku na
sredokratski između ponekad začuđ
bliških shvatanja (sopstvenoj) desnič
sklonog šefa radničke partije Gejtskela
i liberalnog, modernog konzervativca
nesudenog premijera (umesto Makmi-
lana), visprenog, ciničkog i pomalo za-
gonetnog R. A. Batlera. Jedan, eto, ni-
je dočekao, a drugi po svoj prilici neće
bez obzira na dug život i dobro zdravl-
je, dočekati da dođe na čelo Veliki
Britanije — a njihova imena će ostati
simbol za politički razvitak ove zemlje
posle drugog svetskog rata.

Gejtskelu se moraju pripisati mnogi
vrline: izuzetno opšte, političko i eko-
nomsko obrazovanje, sklonost studioz-
nom (možda i preterana: kabinetskom)
radu, smisao za držanje ravnoteže me-
đu dispartnim snagama u pokretu
(drugačiji smisao nego kod Atlija, al
ipak nesumnjiv), razumevanje meduna-
rodnih zbivanja (iako ponekad jedno-
strano), državnička dalekovidost i ši-
rina. U istoriju će ipak ući kao izvrstan
kancelar, a ne kao veliki vod laburistič-
kog pokreta. Svoj trenutak, na žalost
nije dočekao: za Veliku Britaniju je ne-
sumnjivo šteta što je u njemu izgubili
jednog, po svoj prilici odličnog, a mo-
žda i velikog, premijera, jer je, po svin
svojim osobinama, bio potencijalno već
državnik nego što je bio politički vod
Iako je u ličnim susretima impresio-
nirao čoveka i imponovao svojom dubi-
nom, sredenošću i zrelošću, izgledalo je
iz perspektive javnog života, sve do pr-
neki dan, do njegove rane smrti, da
nije istinski krupna nacionalna figura:
sada se vidi da je bio za glavu viši od
svih koji su ostali da ga naslede.

IMAO SE RAŠTA I RODITI
Subota, 19. januar 1963. 25 godina
od smrti Branislava Nušića. (Ako
je neko zaboravio ko to beše
žao mi je, ova stranica nema dovoljno
prostora da navedem što treba.)

Tog dana drame i komedije na re-
pertoaru beogradske pozorišta:
Narodno pozorište: Madam-Sar-
Žen.
Jugoslovensko dramsko pozorište:
premijera „Igre ljubavi i slučaja“ (va-
žno: 200-godišnjica Marivoa).
Savremeno pozorište: Branislav Nu-
šić, Borislav Mihajlović — „Autobio-
grafija“ (valjda nije slučajno) i „Sedam
smrtnih grehova“, „Noć neurastenika“,
„Frenki i Džoni“.

Atelje 212: Kabare „Komarac“.
„Boško Buha“: Kapetan Džon Pipl-
foks.
DK Zemun: „Arsenik i stare čipke“
„Branko Krišmanović“: „Stradanje
Pjotra O'Heja“.

Bioskopski repertoar: „Drakut o-
svetnik“, „Majko, slušaj moju pesmu“,
„Greh ljubavi“, „Povratak u grad“
Pejton“, „Apartman“, „Rio Bravo“, „Za-
mak sablasti“, „Ukus nasilja“, „Sin
crvenog gusara“, itd., itd.

Razne beogradske dvorane, predava-
nja: sve i svašta, osim pomena o Bran-
islavu Nušiću.
Neka mu je laka zemlja.

Atelje 212: Kabare „Komarac“.
„Boško Buha“: Kapetan Džon Pipl-
foks.
DK Zemun: „Arsenik i stare čipke“
„Branko Krišmanović“: „Stradanje
Pjotra O'Heja“.

Bioskopski repertoar: „Drakut o-
svetnik“, „Majko, slušaj moju pesmu“,
„Greh ljubavi“, „Povratak u grad“
Pejton“, „Apartman“, „Rio Bravo“, „Za-
mak sablasti“, „Ukus nasilja“, „Sin
crvenog gusara“, itd., itd.

Razne beogradske dvorane, predava-
nja: sve i svašta, osim pomena o Bran-
islavu Nušiću.
Neka mu je laka zemlja.

Atelje 212: Kabare „Komarac“.
„Boško Buha“: Kapetan Džon Pipl-
foks.
DK Zemun: „Arsenik i stare čipke“
„Branko Krišmanović“: „Stradanje
Pjotra O'Heja“.

Bioskopski repertoar: „Drakut o-
svetnik“, „Majko, slušaj moju pesmu“,
„Greh ljubavi“, „Povratak u grad“
Pejton“, „Apartman“, „Rio Bravo“, „Za-
mak sablasti“, „Ukus nasilja“, „Sin
crvenog gusara“, itd., itd.

Reč o poeziji

Nastavak sa 1. strane

Kakav je odjek naše savremenosti,
našeg života, u današnjim pesničkim
srcima? Da li savremena naša pesnička
reč ima svoje dostojanstvo, etičko i
ljudsko pokriće? Svoju gordost? Poku-
šajte da imenujete pesnika koji svoju
dlaku nije menjao ili svoj čurak pre-
vrtao naopako? Pesnika kome veruju?
Da li istinska pesnička ličnost uspe-
va da svoj uzbuđeni glas prodene u uvo
savremenom čoveku u čijoj se školjci
komešaju šumovi dekretovanih tribu-
na? Da li pesnikov bol uspeva da našeg
sugrađanina, koji se po ugledu na vi-
soko civilizovane i tehnokratske sredi-
ne, sa primitivističkim osobenostima —
sve brže zaošijava u bezobzirnom kolu
uspeha i standarda, bar za trenutak o-
pomene na njegovu ljudsku suštinu i
žrtvu koja je uzidana u temeljima soci-
jalističke budućnosti?

U ime čega se danas potrže pesničko
pero? Šta ga pokreće? Šta je naša pe-
snička pobuda i pobuna?

Zapitajmo se, da li smo u stanju da
odgovorimo i na jedno od ovih pitanja,
i to danas, kada je poplava stihova evi-
dentnija nego ikada ranije.

Ali, da smirimo ovih nekoliko reči o
poeziji. Izgovarajući ih kao gradaciju
i sâm sam se osetio pomalo panično iz-

gubljenim pred ciljevima koje sam joj
i nehajno postavio. Namera mi je bila,
kad sam se, evo, već latio da nešto pro-
govorim o poeziji, da je bar na neki
način sagledam drugačije (makar u
mašti) nego što se u današnjem tre-
nutku odvija njen tupi život, dosadno
ukalupljen na stranicama listova, čas-
opisa, po knjižarskim rafovima i džep-
ovima pesnika.

Nedavno sam naišao na nekoliko re-
čenica tragičnog ruskog pesnika Osipa
Mandelštama, koji mi pomažu da za-
vršim svoje uvodno slovo: „Poezija tre-
ba da bude klasicistička, poezija treba
da bude jelinistička, poezija treba da
posедуje izrazitije osećanje slikovitosti,
mašinski ritam, gradski kolektivizam,
seljački folklor... Jadna poezija trza
se pred mnoštvom revolverskih cevi
bezuslovnih zahteva uperenih u nju.
Šta je poezija dužna da bude? Možda
ona uopšte nije dužna, nikome ona nije
dužna, možda su joj svi poverioci
lažni...“

Stevan RAIČKOVIĆ

Tekst Stevana Raičkovića „Reč o
o poeziji“ predstavlja koreferat pod-
nesen na proširenom diskusijom
plenumu Udruženja književnika Sr-
bije, održanom 31. oktobra 1962.

KRITIČAR KAO TUMAČ VREDNOSTI

Petar Džadžić: „IZ DANA U DAN“, „Progres“, Novi Sad 1962.

KAD SE PREGRŠT novinskih kritika nađe među koricama jedne knjige, kad kritičar svoj hitri, spontani utisak o delu verifikuje kao pouzdan znak vernosti svom ranijem procesu kritičkog sudjenja, tad njegovi tekstovi dobijaju drukčiji karakter samim tim što se prema njima drukčije određuje. Onome što je hitra reakcija ili trenutni utisak, onome što se danas čita da bi se sutra zaboravilo, može se mnogo šta progledati kroz prste. Ali kad se od takvih tekstova napravi knjiga (kod nas se knjige više prave no što se pišu), kad pisac potvrdi da ono što je napisao kao članak u novinama ili časopisu nije bio samo izraz brzog kritičarskog reagovanja na jedno delo, već sud pri kome se ostaje, tada onaj ko piše o takvoj knjizi ima pravo da donese svoj sud ne samo o vrednosti i karakteru pojedinih napisa nego i o celoj kritičarevoj ličnosti, ili bar onom njenom delu koji se ispoljava prilikom bavljenja tekućom kritikom.

Cilj ovoga članka je da se, na osnovu knjige Petra Džadžića *Iz dana u dan*, u koju je autor uneo izvestan deo kritika, nešto članaka i polemika objavljenih između 1958. i 1962. godine, skicira kroki-portret njegove kritičarske ličnosti, a ne da se analizira i ocenjuje valjanost Džadžićevih kritičkih sudova i stepen saglasnosti s njima.

Esej *Kritika juče i danas*, iz drugog dela knjige („Povodi“), uzet kao neka vrsta Džadžićevog ličnog kritičarskog manifesta u kome on, uopšteno, iznosi svoje poglede na kritiku i, na taj način, omedava prostor svog kritičarskog kretanja i obim svojih interesovanja, pokazuje na koji način on posmatra mesto i ulogu poziva kojim se bavi i od kojih načela polazi primenjujući svoju kritičku reč. Njegov osnovni stav glasi da kritičar treba da „govori o onom što delo jeste, a ne u ime nečeg što ono nije, ili što bi moglo da bude, ili što bi kritičar hteo da bude“. Kritičar delo ne sme da „podvodi pod stakleno zvono unapred pripremljenih ideja“, ali, isto tako, mora da je izbegava „i drugu krajnost, u kojoj je proizvoljnost jedini princip, i gde u centru pažnje nije delo već, manje ili više, narcisoidni kritičarev subjekt“. Odbacujući, dakle, u načelu mogućnost svake normativne kritike, ali i čisto impresionističko izražavanje svoje ličnosti povodom dela, Džadžić, usvajajući jedno od najopštijih, najkarakterističnijih načela moderne kritike, ističe da je kritika prinudena „da dostojanstvo samouverenog sudije zameni za skromnu ulogu brižljivog tumača vrednosti“. Ali on, istovremeno, zna da je kritika „prinudena da sudi i kad pokušava da odbaci svaku pomisao o sudenju“ i da je kritički proces... proces ograničenog razumevanja. „Mada nisu naročito originalni, ovi Džadžićevi pogledi na kritiku potpuno su prihvatljivi i u praksi veoma primenljivi.“

Kad se osmotri Džadžićevo praktično kritičko delovanje, njegova spobstvena primena načela da kritičar treba da uzima u obzir „samo stvarno postojeće realnosti u delu“ i da ih objašnjava i tumači, reklo bi se da se on služi jednim metodom koji bi se mogao formulirati kao doslednost svesnoj nedoslednosti. On, naime, ne samo da izbegava svaki razrađeni i strogo određeni estetički sistem, već ne upražnjava dosledno nijedan kritički metod. Svesno opredeljen da bude kritičar-tumač, Džadžić iz kritike u kritiku potvrđuje svoju sposobnost prilagodljivosti delu koje tumači i pokazuje, na taj način, u kolikoj meri delo s kojim se suočava utiče na prirodu njegovog kritičarskog postupka. Uz svu svoju svesnu opredeljenost za kritiku kao proces tumačenja, Džadžić ne preza ni od impresionistički formuliranih sudova, ni klasičnog analitičkog tumačenja likova. Njegova, najčešće deskriptivna, kritika koliko analizira toliko i opisuje. On je često sklon da, govoreći povodom jedne knjige, skicira portret njenog pisca. Ponekad pribegava, uslovno rečeno, poetskoj kritici i maglovitim poetskim metaforama zamagljujući svoj kritički sud. Džadžićeve kritike

u nekoliko slučajeva imaju genetički karakter; tada, dok traga za korenima dela, on primenjuje metod psihološke kritike.

Džadžićeva kritičarska ličnost nije osobena po metodu koji on, tumačeći dela, primenjuje nego po tonu kojim su njegove kritike pisane. Taj ton obeležen je, pre svega, retorskom podignutošću rečenične temperature i patetičnom intonacijom njene strukture. Gotovo da se veruje da Džadžić svoje kritičke tekstove najpre izgovori pa ih potom, sa magnetofonske trake, prenosi na hartiju. Njegov stil karakteriše, kako bi to on sam rekao, „kapriciozna slatkorečivost metafore“ koja njegovim tekstovima daje izvestan poetski preliv koji se ne retko pretvara u neizostan i neprecizan sud. Jedna od posledica Džadžićeve sklonosti retorskom tonu je često pribegavanje citatima: oni, međutim, pre deluju kao neobavezne asocijacije ili eruditska parada, nego kao bitan, integralan i neotuđiv deo teksta i misaonog toka kritičke analize.

Džadžićevi tekstovi lako se čitaju. Lako je, međutim, mač sa dve oštrice. Iza nje mogu se skrivati i plitkost i konvencionalnost, ali i zanimljivost i dopadljivost izlaganja. Džadžić, koji ume lepo da piše, lišen pomoći ali i ograničenja utvrđenih kritičkih

kanona, prepušten sudu svoga senzibiliteta i svoje inteligencije, svom osećanju za literaturu, kazuje svoje utiske o delima, izriče svoje sudove i vrši analizu sa zanimljivošću i dopadljivošću veštog kozera. Sklonost ka rasprisanosti nikako ne podrazumeva da on ne poznaje tajne sigurnog sintetičkog karakterisanja, veštog uopštavanja, finu sposobnost da oseti šta je u delu najbitnije i da na tim temeljima gradi svoju kritičku građevinu traganja za smislom.

Opterećene mnogim neizbežnim manama koje brzina reagovanja i nedovoljna promišljenost prosuđivanja podrazumevaju — manama kojih je sâm pisac svestan — kritike objavljene u knjizi *Iz dana u dan* ubedljivo potvrđuju pouzdanost Džadžićevog ukusa i njegov izraziti kritičarski senzibilitet. Premda se i u ovoj knjizi (mada su tekstovi doradani i doterani) oseća ponekad odsustvo „akribijske pedantnosti“, kritike o knjigama potpuno se uklapaju u formulu koju je Džadžić, pišući o kritici, namenski postavio. Ovakve kakve su, Džadžićeve kritike mogu da budu sigurno ishodište dubljih, studioznijih, manje hitrih i celovitijih kritičarskih sagledavanja, koja su potrebna svakoj literaturi čija kritika želi da potvrdi svoju zrelost.

Dušan PUVAČIĆ

UVEK NOVI PESNIČKI LIK

Miroslav Slavko Mađer: „ANTENE RIJEČI“, Pododbor Matice hrvatske, Vinkovci 1962.

MIROSLAV SLAVKO MAĐER svojom zbirkom stihova potvrđuje ne samo da je jedan od najznačajnijih savremenih hrvatskih pesnika nego i jedan od onih koji je uvek svež i zanimljiv, podložan menjanju, neprestano u istraživanju novih mogućnosti pesničkog izražavanja. Vrlo je teško, otud, kod pesnika koji se, kao Mađer, kreću u rasponu od poezije gotovo klasične inspiracije, egzaltacije prirodom i obelodanjenja ličnog emocionalnog sveta, do stihova sa estradnim kvalitetima kojima pesnik pokušava u sebi da sažme trenutak čitave jedne generacije, kompleksnost svekolikog njenog življenja, primenjivati kriterij koji pod „pesničkom evolucijom“ podrazumeva sazrevanje putem osvajanja sve viših i ozbiljnijih artističkih instanca. Kao i svaki moderni pesnik koji odbija od sebe ukalupljene forme, uveren da mnogo autentičniju ekspresiju svog predmeta može dati van njih, Mađer traga za egzaktijom disciplinom sklada misli i osećanja, za disciplinom iskrenosti. Zato mi možemo biti i ubeđeni da je zbirkom *U čovjeku*, koja je prethodila najnovijoj, Mađer dao dosad najbolji i najzreliji dokaz svojih sposobnosti za poetsku sintezu, da zbirka *Antene riječi* većim svojim delom, u tom smislu, predstavlja pad, ali mu ne možemo poreći određeni, relativan, ali nepatvoren uspeh u zadatku koji je pred sebe postavio.

Supstanca, skelet poezije koji tokom poetskog procesa dobija telo, može da bude sve što reči mogu da označe: jedna etička situacija, strast, tok misli, pejzaž, stvar. Supstanca nekoliko ciklusa („Rapsodija riječi“, „Bregovita pjevanja“, „Papiri, kako ste?“, „Rapsodija lirskog rasipnika“) najnovije Mađerove zbirke kao da je reč kojoj je gotovo sve podređeno: sveobuhvatnost reči i njena snaga u pesmi. Kako je poezija umetnost koja se služi najplastičnijim materijalom, ljudskim govorom, talentovan i maštovit pesnik — a Mađer to besumnje jeste — ima bezgranične mogućnosti za pesničku igru. Ako neko želi odgonetku smisla tih ciklusa naći će je u pesnikovom vjeruju:

„sve treba živjeti u ime pjesme
pomoću snažnih i ludih horda riječi
pomoću čuška psovke i bljedila
sve iskazati sve izboriti isporiti izreći
u ime oduševljenja produženja svih
raspoloženja

a ako traži razrešenje problema stila
i pesničkog manira pesnik će ga jasno
uputiti:

„kujem sve rečenične oluje iz kojih se
diže buka
pozivam na dunu plemena riječi
truljenja cvileći
s njima sam u stroju u boju u čudesnoj
aritmici
sav raspet od šapata do jauka od mrava
do pauka
pletom mrežu plesa od papirnatih
tjelesa“

Nekoliko navedenih ciklusa zbirke *Antene riječi* mogli bi se najadekvatnije nazvati jednim raskalašnim slavljenjem jezika i pesme. Poetski sladakusi koji traže ekonomiju izraza, sintezu misli, „svemoguću metaforu“ ili upečatljivu sliku, sve ono što su u pregrštima mogli da skupljaju u zbirci *U čovjeku*, biće razočarani, jer pesnikov postupak upravo je obrnut: ovdje je njegova snaga u stihiji, u neograničenom mnoštvu asocijacija, u preobilju atributa. Čak i kad postoji metrička shema, kad je ritam pravilan i rime gotovo geometrijski raspoređene, to je sve samo ne pesma koja se zadovoljava jednom idejom. To je uvek, kako pesnik kaže, „davo i andeo riječi“, asocijacija na asocijaciju, ritam na ritam. I to u tolikoj meri da stihovi u slavu reči postaju gotovo porok reči, koji kao i svaki porok neodoljivom snagom privlači one koji u njemu uživaju. Otrežnjenje nas okreće drugoj krajnosti, sve više sumnjamo da je svesno izmišljanje usled preobilja snage dovoljan argument, navodi nas na postupak podjednako jednostran kao i nekontrolisano čitanje i zadovoljavanje muzikom reči: počinje razmatranje problema funkcije reči u pesmi, sagledavanje pesme kao sklopa čisto verbalnih i fonetskih kombinacija. To, za pesnika Mađerovih sposobnosti i talenta, svakako, znači simplifikaciju, ali njen vinovnik često je on sam.

„Poezija je — rekao je jedan veliki pesnik — otvaranje i zatvaranje vrata pri čemu se prepušta onima koji proviruju unutra da nagađaju šta su za trenutak videli“. Nekolikim pesmama ove zbirke (iz ciklusa „Komponente“, „Putnik u mislima“, „Potajna igra“) Mađer je dovoljno sugestivno omogućio čitaocu da nagađanje pretvori u saživljavanje — a to verovatno i jeste jedan od pesnikovih ciljeva — a prevashodno sentimentalnom modernom pesničkom ličnošću, opredeljenom za osećajnost, sklonom snevanju, sa ličnošću koja se teško snalazi pokušava jući da odredi pravi smisao života, koja se pesmom brani od tegoba, a u ironiji nalazi jedini način da potisne svest o životu kao igri opsene i slučajaja. A ciklusom „Komponente“, u većoj meri oslobođenim preterane retoričnosti i nastojanja da iznenadi, a obogaćenim jednom kontinuirano sprovedenom idejom, vanrednim ritmom i kompozicijom, Miroslav Slavko Mađer nagoveštava da je i ova birka jedan od trenutaka njegovog menjanja, bez obzira što traje skoro osam godina, i čini nas zainteresovanim za njegov novi lik.

Bogdan A. POPOVIĆ

POEZIJA BEZ KOJE SE NE MOŽE

Julijan Pšiboš: „MESTO NA ZEMLJI“, „Bagdala“, Kruševac 1962; preveo Petar Vujičić

POEZIJA JE SNAGA oduševljavanja svetlom, napor pronicanja u šumu simbola izdvojenih u obične, neprimetne reči, kako bi se suština uznesenog pesničkog akta postigla u njemu samome. I još: dokazivanje da su prethodni pesnički glasovi samo odjeci sećanja, da pesnik mora biti uvek novi stanovnik uvek nove planete, i da proživeti jedan pesnički život sa ovakvim mislima upravo znači prilagoditi smisao umetnosti smislu svake druge aktivne, dinamične egzistencije.

To je tridesetogodišnji, neizmenjivi pledoaje vodećeg poljskog pesnika Julijana Pšiboša, njegov uvek obnavljani manifest; u njemu je određeno mesto i poeziji i poetici, koje su, i kada samo postavljaju jednostavna, sumaska pitanja, uvek govorenje, šum safirnog mlaza emocija i proniknutih misli. Pšiboš-teoretičar, jedan od vođa nekadašnjih poljskih avangardista, isto je toliko poznat kao i Pšiboš-pesnik; po mišljenju samog pesnika, teorijski prilozi poetskog manifesta samo su dokaz istrajnosti i pouzdanosti izabrane linije. A ova je, kako pokazuje skromni „Bagdalin“ izbor, sračunata na upoznavanje jednog preseka poezije predviđene za odbranu od svakakvih gromova i mora ovoga sveta, kadre da izdrži i odgovornost vlastitih pozicija, i nemilice merila drugih, u životu i u umetnosti.

Pšiboš je pesnik koji od svojih početaka teži doživljaju sklada, celine; ostvarivši u životu neophodni spoj prirodnosti i vezanosti za intelektualno sudelovanje u rešavanju problema sveta, on nastoji da ovaj ishod postigne i u poetskom domašaju. Poslednja njegova zbirka tako se i zove: *Proba celine* — ali to nije uverenje da je ostvaren rezultat: Pšiboš je celog života sagledavao celinu u stremljenju „naviše“ (zahtevajući: „od pojave — munju, od stvari — izgaranje, od zvukova — staklo što pršti u ognju...“), kao što akrobata-amater celog veka ispituje čvrstinu užeta koje mu je postalo spona sa životom.

Danas ga smatraju možda najobilnijim poljskim pesnikom dvadesetog stoleća, u svakom slučaju — najoriginalnijim, najneočekivanijim, i istovremeno, danas, on postavlja sebi pitanje, strogo i bez sračunatosti na efekat, na olakšicu: da li je ostvaren zadatak poezije — ugledati trajanje nečeg postojanog, ili je pesnik prinudjen da vidi i obuhvati „samo ono što

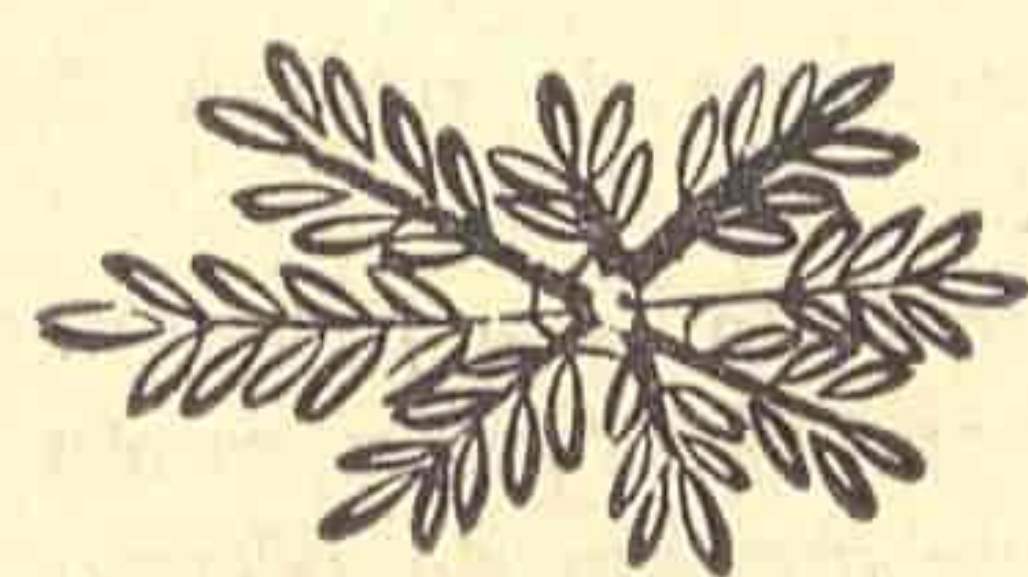
čim počne — nestaje“? Odmah da naglasimo: ovo pitanje je postavio pesnik sa „okorelim“ pesničkim navikama, i ono nije plod nekog doživljaja bola; Pšiboš je snažan optimist i kada dotiče najbolnije mesto zemlje, pa je samo on mogao da sazda jedan od najsamostalnijih ciklusa rodoljubive, antipatičke poezije iz doba drugog svetskog rata. U pesmi „Pokušaj“, sa zajemčeno skromnim nazivom, ocrta se pesnički put kao afirmacija večitog trenutka („Samo u pesmi, ma šta da čujem, ma šta da želim, osećam trenutno za uvek“); samo poezija je — prodiranje u tkivo nečega-svega, splet nedovršenih pitanja i zadovoljavanja odgovorom: poezija je večiti govor, govor sa razlozima i iz dubine ljudskog postanja. U osnovi pozitivni odgovor Pšibošev na glavno pitanje o nameni poezije, međutim, ne isključuje mogućnost njenog razvijanja, i okviri ove mogućnosti su upravo u nečem što Pšiboš izdvaja od gotovo svih pesnika koji neguju spoj emocionalnog i intelektualnog, čineći ga u izvesnom smislu pesnikom svih, pesnikom ove i buduće zemlje: on stavlja pod lupu svaki detalj života, ne bi li ga preobrazio za neku neizvesnu priliku — od elementarno-svakodnevnog do socijalno-političkog i naučno-tehničko-filosofskog.

U čemu je to obilje pesničkih tema i kakav pesnički stav on anonisira? Pšiboš je, pre svega, pesnik grada, sa izgrađenom filozofijom i pojmovima o novini sredstava ekspanzije, koji nije zaboravio da vraćanje zavičaju, prirodi, nije samo motiv izazvan impulsima sećanja. Svet prirode je za njega obogotvoren u jednom stalnom pokretu, čija uhvatljivost predstavlja srž pesničkog poduhvata. Kritika je istakla Pšiboševu velikodušnu metaforičnost; ali to nije puki trik briljancije izraza, nego instinski smisao poezije: „Smisao reči u modernoj poeziji, — kaže pesnik, — uvećan je zbirom značenja svih ostalih reči u pesmi. Svaka reč vrši značajnu funkciju unutar celine. Uklonite jednu i pesma se otići dodavola“. Padaju u oči stihovi u kojima povratak selu nije bekstvo od sivila i grubosti urbanog, nego jedan predah u očekivanju biljnih zr kova opštenja sa svemirom. I pri tom Pšiboš polazi od jedne pesničke slike, završene i precizne, koja ostavlja i razlog njegovog vraćanja drugom redu simbola; u pesmi „Luk“, prezentaciji zadržavajućeg „sukoba“ realija prirode, zavičaja, i taštine paradnih gradskih marševa okamenjenih u istoriju, u krajnoj liniji simbolika se gra-

di na relaciji: pismo od matere — prodavačica sa visibabama — golubovi na Trijumfalnoj kapiji, dakle, na utiskivanju tople krvi prirodnih žamora u sklerotično bilo grada. I u drugim pesmama ovog žanra Pšiboš je isti: za njega je ovaj isprekidani dodir nastojanje da se oživi pesnička rekreacija, da se obogati simbolika pesništva.

Opsednut zlim glasovima Pšiboš pribegava sanjama, koje su podjednako namenjene voljenom biću, zavičaju, poeziji i burnom doživljaju grmljavine u detinjstvu. Iako je svoju muziku posvetio praćenju čovekova rašćenja navise, ka uzoranim gorama pesničkih oblaka, on je jedinstveni, prevashodni pesnik sećanja, i možda su mu najbolji oni stihovi, u kojima ga pogadaju i zaprepašuju hitre strele dalekih odseva detinjstva („Sunce sa gvozdjčkih brda“, „Svet se udaljuje“). Ne čini li se to primernom kaznom pesničkog reda za onu preciznost, za onu težnju ka preciznosti, koju je Pšiboš ispoljio u svom dugogodišnjem pesničkom ekspozu?! Svet se udaljuje s godinama, a mnogo šta nije u njemu onako kako smo hteli i mislili da vidimo, i taj svet nam se podsmehuje novom, izmišljenom trkom za novim, izmišljenim znakom čarolije — Guskajem, ni pticom ni listom; istovremeno, u prađevnom kraju detinjstva uvek „ima dosta zemlje za reč poslednju“, — dovoljno razumevanja za nesporazume naših uzdanja i naših šansi. Pšiboš poznaje ovu jednostavnu mudrost, kojom se meri težina svih njegovih metafora, iznenađujućih obrta, neviđenih poetskih slutnji. Zato on i piše poeziju, kao da piše istoriju: na koncu, biće reči i o njemu, o porazu preobraćenom u pobedu. Tu je sve podjednako važno: i doživljaj i sećanje, i iznenada iskrsla slika i misao koja ne da mira; Pšiboš je letopisac strpljivi, koji je ostao tamo gde je i počeo, rađajući važan posao na jednom mestu zemlje. Suština njegovog eksperimenta — jer kako drukčije da se nazove ova jogunasta doslednost, održavana i pored iskazanih slutnji poraza?! — neponovljiva je: njeno pravo ime je — poezija bez koje se ne može, poezija naša, poezija u nama samima.

Milivoje JOVANOVIĆ

NAJNOVIJI PREVODI ŠEKSPIRA

V. Šekspir: BURA, preveli Živojin Simić i Sima Pandurović i VESELE ŽENE VINDZORSKE, preveo Bori-voje Nedić

NENAGRAĐEN LJUBAVNI TRUD, preveo Velimir Živojinović i KRALJ RIČARD II, preveli Živojin Simić i Sima Pandurović, „Prosveta“, Beograd 1962.

Kao što je poznato Šekspir je u *Buri* zaveštao svoj pesnički testament i oprostio se od scene i dramskog stvaranja, a pukom igrom slučaja *Bura* je poslednji prevod nedavno preminulog Sime Pandurovića, jednog od najznačajnijih jugoslovenskih prevodilaca. Šekspirova kasnija saradnja sa Džonom Flečerom pri pisanju *Henrija VIII* i Pandurovićeva saradnja sa Živojinom Simićem pri prevodu *Ukročene goropadnice*, koja je ipak usledila posle *Bure*, čini ovu slučajnost još podu-darnijom.

Dugogodišnje iskustvo pri prevode-nju Šekspira, koje kod Pandurovića datira od prevoda *Hamleta* iz 1924. i veoma plodna saradnja sa Živojinom Simićem, tim vrsnim poznavaoem jezika, na još 14 Šekspirovih dela, na-šli su svoj najdublji i najpotpuniji izraz u prevodu *Bure*. Ona je po dubini misli, po savršenstvu forme, po pesni-čkom uzletu i nadahnuću vrhunski do-met ovih vrsnih prevodilaca i u isto vreme obrazac nadahnutog prevoda, često veoma blisko originalu. Dikcijski uzlet jambskog petostopnog blenkver-sa prevodioci srećno postižu ritmički smenivanjem jambskog jedanaestera i deseterca. Sem toga prevodioci su se ovde skoro potpuno osobodili tromog dvanaestera, koji je obilato korišćen u svim njihovim ranijim prevodima. Njihovi jambi ipak nisu svuda najči-stiji, pa bi oko dvadesetak stihova svaka-kako trebalo popraviti za drugo izda-nje *Bure*. Isto tako neophodno treba revidirati i prevod čuvenih stihova:

*We are such stuff
As dreams are made on; and our
little life
Is rounded with a sleep*

(IV, 1, 155—157)

koje je dr Svetislav Stefanović nadah-nuto preveo:

*Od iste grade mi smo kao snovi
I naš mali život okružen je snom
a koji kod Simića i Pandurovića glase:
Mi smo grada od koje se prave
snovi, i naš mali život nam je snom
zaokružen.*

(IV, 1, str. 109)

Mada je novi prevod veoma tačan i mada su u njemu sačuvana oba opko-račenja, očevitno je da je ta ista mi-sao u starom prevodu znatno lepše i poetskije izražena. Ovde je potrebno podsetiti ostale naše prevodioce da ne treba pristupiti ponovnom prevodenju jednog dela ne upoznavši se sa svim postojećim i da je uzaludan posao tra-žiti nova rešenja po svaku cenu. Jer, zašto prevodilac ne bi uzeo i čitav monolog (uz napomenu u fus-noti), ako je u starom prevodu to mesto original-no rečeno?

Vredno je napomenuti da je novi prevod *Bure* u stvari četvrti u Jugo-slaviji. *Bura* je prvi preveo dr Milan Bogdanović 1924 (preštampana je 1951), zatim dr Svetislav Stefanović 1938 (preštampano iz Srpskog književ-nog glasnika za 1937.) i Oton Župan-čić 1942.

U istoj knjizi zajedno sa *Burom* „Prosveta“ je izdala i komediju *Vesele žene vindzorske* u prevodu poznatog šekspirologa Borivoja Nedića, jednog od najboljih poznavalaca Šekspirovog opusa u Jugoslaviji. Interesantno je da je ovo prvi srpski prevod *Veselih žena* i u isto vreme Nedićev prvi sa-mostalni prevod Šekspira. Počev od 1938. godine, prof. Nedić je zajedno sa Velimirom Živojinovićem preveo pet Šekspirovih dela (*Kako vam drago* 1938, *Julija Cezara* 1949, *Romeo i Đulijeta* 1951, *Zimsku bajku* 1951. i *Antoni-ja i Kleopatra* 1953). Briljantno ponira-nje u suštinu Šekspirovih misli, pre-cizno nalaženje odgovarajućih izraza i jezički bogato i skladno izvajana reče-nica, daju ovom prevodu posebnu boju i draž. Što je najlepše, i sami stihovi, kojih u ovom dugom komadu ima re-lativno malo, gotovo da po lepoti ne zaostaju iza celine prevoda već ga skladno upotpunjuju i čine još pitki-jim. Poneć sopstvenim veoma obimnim znanjem svega što je u vezi sa Šekspi-rom, prof. Nedić je dao samo uobičaj-ena objašnjenja i komentare koji su neupućenim ipak nedovoljni, a to, pored nekih dvadesetak stihova koje ipak treba uglačati, treba imati u vidu pri opremi drugog izdanja.

U iscrpnim i značajkom Nedićevom pogovoru nalazi se i javna zahvalnost prof. Josipu Torbarini za „nekoliko srećnih rešenja, u njegovom prevodu“, koja su mu pomogla da nađe sopstvena; ovo je vredno spomena zato što su naši raniji prevodioci Šekspira obično mudro prećutkivali ili čak po-ricali ugaljanje na svoje prethodnike.

Nedićev prevod *Veselih žena* je treći po redu u Jugoslaviji. Pre njega ovu divnu komediju su prevodili dr Josip Torbarina 1948. i Herbert Grün 1955.

U drugoj „Prosvetnoj“ knjizi Šek-spirovih prevoda pojavila su se dva liriska dela iz ranog perioda stvaranja velikog pesnika: komedija *Nenagrađe-ni ljubavni trud* (po Vilsonu napisana 1593) i istorijska tragedija *Kralj Ri-*

čard II (1595). Vreme nastanka i liriska izdašnost jedini su opravdavajući raz-lozi što se ova, ipak raznorodna, de-la nalaze u istoj svesci.

Briljantna komedija *Nenagrađeni ljubavni trud*, po Hartu „jedan od naj-divnijih komada koji su ikad prešli preko scene“, sada je prvi put prevedena na jedan od jugoslovenskih jezika. Po obilju briljantnih pesničkih uzleta ova komedija je bliska *Romeu i Đulijeta* (1594), a po duhu i maštovito sti zapleta *Snu letnje noći*. Taj vrhun-ski lirski domet izuzetne lepote tako vešto ukomponovan u vilinski sup-tilno dramsko tkivo, obilje rimovanih stihova bogatih i jezički i figurativ-no, stihova svih vrsta počev od osmer-ca do četrnaestera, i konačno šest lir-skih sastava (od kojih su tri soneti) najstrožije forme, čine za prevodioca ovo interesantno scensko delo jednim od najtežih u svetskoj literaturi. Sem pomenutih teškoća čisto pesničke pri-rode, kako je izračunato, u ovom delu ima 250 višesmislenih aluzija i igra reči, od koji su po Hartu danas mnoge nejasne i za same Šekspirove sunarod-nike. A skoro sve te probleme Velim-ir Živojinović je rešio zadivljujuće uspešno. Taj čarobnjak stiha, taj vrsni prevodilac nekoliko stotina hiljada stihova sa više evropskih jezika, sreć-no je prebrodio sve scile i haribde ovog čudesnog pesničkog putovanja i za sada dao svoj najuspešiji i najljup-kiji prevod Šekspira — prevod u kome mladalačko lirsko nadahnuće, ironični preliv i suptilne igre duha čine tako nežno tkanje da je pravo uživanje pra-titi to mladalačko brzopletno odricanje od ljubavi i upadanje u njene zamke. Nepravdno bi bilo tvrditi da je prevodi-lac to beskrajno more problema, tu mrežu gordijskih čvorova baš svuda najsrećnije razrešio, da nije prevideo poneku mogućnu varijantu onih više-strukih igri reči i da se kod dobrih tri-

desetak stihova neugladnost i nate-gnutost ne bi mogla izbeći. Ali, s druge strane, mora se odati najveće prizna-nje što je pored svih nedaća našao in-dividualni rečnik za gotovo sve najva-žnije karaktere u delu. I na kraju, sred nedorečenih pohvala, moramo priznati da izmena naslova nije baš najsrećnija. Uvažavajući sve prevodioćeve razloge, čini nam se da je sam izraz *Nenagra-đeni ljubavni trud* malo previše tvrd i materijalan za ovakvu nežnu gradu. Šekspir ipak ima pravo kada stavlja *Love's Labour's Lost*, dakle: *izgublje-ni* ili još bolje *uzaludni*, jer taj veliki poznavalac ženskog srca ne zaboravlja da posle jednogodišnjeg rastanka mladi-ma predstoji ponovo udvaranje i osvajanje.

Kao što je već spomenuto, u istoj knjizi sa ovom lirsko-ironičnom ko-medijom doživela je svoje drugo po-sleratno izdanje istorija *Kralj Ričard II* u prevodu Živojina Simića i Sime Pandurovića. Zašto se izdavač odlu-čio za preštampanje ove liriske dra-me kada drugi neobjavljeni prevodi poodavno čekaju svoj dan, to baš nije jasno; kao i to zašto prevod za drugo izdanje nije korigovan? Mora se priznati da su brojni lirski pasaži prevedeni sa pravim majstorstvom, ali je zato ostalo dosta ne baš neophodnih dvanaestera, koji su uvek malo tro-mi za Šekspirovu dikciju.

Sem prevoda Simića i Pandurovića, koji je prvi put objavljen 1953. godi-ne *Ričarda II* preveo je Matej Bor 1960. godine.

Sve rečene i nerečene primedbe mo-gu biti ispravljene u novom kompletnom izdanju Šekspirovih dela, koje ćemo (kao što nas je pozivom na pre-platu kompletnog Šekspira nedavno prijatno iznenadila beogradska „Kul-tura“) najzad dobiti pre jubilarne 1964. godine.

Dušan MIHAILOVIĆ

lirika u prevodu

BULAT OKUDŽAVA

IAKO KOD NAS nije dosad preve-dena nijedna njegova stvar, Bulat Okudžava ipak nije sasvim nepoznat našem čitaocu. Uz imena ostalih pesnika nove generacije, dopisnici raznih listova iz Moskve u više navrata pisali su i o ovom pesniku, poznatom pored ostalog i po tome što svoje pesme najčešće pe-va uz gitaru. U svakom slučaju, zajed-no s Jevtušenkom, Roždvestvenskim, Voznesenskim i Belom Ahmadulinom, Okudžava je najčešća meta domaćih i stranih komentatora savremene ruske, poezije. Među brojnim poštovaocima njegovog stiha, u njegovoj zemlji, na-lazi se i jedan od veterana ruske sovjets-ke poezije Pavel Antokolski. Nedavno je Okudžava objavio i svoje prvo pro-zno delo, kratki antiratni roman „Budi mi zdrav, školaru“, koji uskoro treba da se pojavi i na našem jeziku. Inače, Okudžava je poznat i kao odličan pre-vođilac s nekih nacionalnih jezika Sov-jetskog Saveza, a autor je i tekstova za filmsku muziku.

Ljonka Karaljov

U dvorištu gde je svako veče svirao gramofon, gde su parovi u prašini plesali, bez kraja,

najuvaženiji med svim bio je on i mi mu dodelišno zvanje kralja.

Kao svi kraljevi, i on je bio svemoćan i — je li teško nekom drugu,

onako svetao i neporočan,

on mu odmah carski pruži svoju ruku.

A kad meseršmiti zakričase kao čavke, ubište našu pesmu i našu tišinu,

umesto krune, naš kralj nataknu kačket i ode da brani domovinu.

Ponovo svira gramofon i sunce je u zenitu.

Neko i njegovu smrt mora da ožali.

Zato što je naš kralj bio jedinstven, izvinite,

on nije stigao ni da se oženi.

Ali — ma gde da podem, žureći,

poslovno,

ili prosto tako — u promenu,

za svakom okukom u ovom gradu

ja čekam glavom da iskrсне on.

Zato što u ratu, pored ostalog, i ubijaju, negde je i Ljonkina carska glava pala, ali ja nikako ne znam da zamislim, Moskvo bez jednog kao on kralja.

(Prepevao Izet SARAJLIĆ)

O pismu Radoja Domanovića

Druže uredniče, U BROJU 188. „Književnih novina“, od 11. I 1963. godine, u rubrici „Neobjavljena pisma“, pod naslovom „Bez ulepšavanja stvari“, objavljeno je pismo Radoja Domanovića od 31. januara 1961. godine upućeno Milanu Saviću, uredniku „Letopisa Matice srpske“ u Novom Sadu.

U interesu istine i ugleda „Književnih novina“ molim da u jednom od narednih brojeva obavestite svoje čitaoce da je pot-pisani pomenuto pismo objavio u beograd-skom listu „Republika“ (br. 530—531, str. 7, 27. XII 1955. godine). Miloje R. Nikolić

Beograd, Zemunska 14

„DUGI ŽIVOT KRALJA OSVALDA“ Velimira Lukića na Maloj sceni Narodnog pozorišta KRALJEVO NOVO ODELO

NALIK NA ONE SKUPOCENE INSEKTE čiji je vek sačinjen iz dvojakih agregatnih stanja, iz dvojakih inkarnacija, Mala scena beogradskog „Narodnog pozorišta“, već po pravilu, budi se iz svoje sanjive litargičnosti larve tek na kucanje, samo na dodir pesnika i dramatičara Velimira Lukića. Njegovo ime i ime tog malog pozorišnog poprišta združili su se u toku protekle dve sezone u jedan pojam i jedinstven trepet. Pre godinu dana stotina potresnih srca bili su svedok pesnikovog tragedijskog debija, stihovane drame *Okamenjeno more*, inspirisane monumentalnom Euripidovom *Ifigenijom na Aulidi*; nedavno, međutim, Mala scena „Narodnog pozorišta“ ukazala je gostoprimstvo naliču Lukićeve medalje, tragikomičnog farsa *Dugi život kralja Osvalda*. Na prvi pogled i po oceni brojnih recenzenata ove pred-stave, Lukićevo novo delo plod je i novog žanra i nove inspiracije. Sticajem okolnosti, Lukićevi interpretatori pred-videli su činjenicu da je pesnik i ovog puta zamočio svoj žalac u isto vrelo, u bogatu helensku mitsku riznicu. Kao polazna tačka za *Dugi život kralja Osvalda* poslužili su mu prvi i drugi deo Eshilove *Orestije*, tragedije *Agamemnon* i *Hoefore*. Dva cveta čiji prah kroz duge milenijume vetrovi još nisu stigli da razduvaju!

Ako je *Okamenjeno more*, kao pti-ca pred tragedijsku buru, lebdelo tik nad površinom antičkog mita, prateći pomno tok tog iskonskog talasa, farsa *Dugi život kralja Osvalda* letelica je koja donosi nesporazume i koja izne-verava tlo s kojeg se vinula u visine. Dakako, ona još uvek sadrži mitske atribute Klitemestrinog i Egistovog ubistva Agamemnona, Orestovog ludi-la i strašne osvete, ali njen duh već lebdi na drugom nivou stvarnosti, pr-koseći analogiji između Eshilovog Or-esta, Klitemestre, Elektre i Lukićevog Dominika, Konstanse, Emilije. Velimir Lukić svojim novim delom dao nam je povoda da poverujemo da je njegovo

predano teatarsko posleništvo, mada protkano iznenadjenjima i prevratima, ipak smišljena i konsekventna ek-spe-dicija, trag dijamantskog šiljka kojim se nešto buši, kovačnica u kojoj se lije dosad nevidena legura helenskog i savremenog železa. Posmatrana s tog stanovišta, tragikomična farsa *Dugi život kralja Osvalda* prethodnica je te ekspedicije koja Velimiru Lukiću mo-že osvedočiti originalnost i ne samo u jugoslovenskim nacionalnim relacija-ma. Dramaturgija *Kralja Osvalda* po svojoj lakoničnosti i simpliciranosti veoma je slična dramaturgiji *Okame-njenog mora* i vaspitavana je na naj-boljim tekovinama helenske tragedije. Odsustvo karakteroloških i psiholoških valera u gradnji likova, tako karakter-istično za antičku dramu, prisutno je i u farsičnim, grotesknim likovima — simbolima Velimira Lukića, ali u *Os-valdu kralju* ono je izraslo u jedan novi moderni kvalitet teatarskog psi-hologiziranja na ivici apsurdna, pred-stavljajući i najcrnohumornijim pa-sažima drame (kraljeva uniforma) du-hovitu anti-parafrazu poznate bajke o nagom kralju i kraljevom novom odelu.

Reditelj i scenograf Branislav Boro-zan, došavši na mudru ideju da čitav pro-spekt Male scene prekrije zidom ogledala, stvorio je iluziju teatra u krugu i veoma se približio farsičnoj autentičnosti Lukićevog dela, udvostru-čujući u zrcalima likove glumaca i udvajajući voluminoznost njihove igre. Istini za volju, pokatkad se i sam za-pilitao u te nevidljive niti, poigrava-jući se sa svojim realističkim ogleda-lima kao vašaškim konkavnim stak-lima. Najveći glumački domet ove pred-stave, pored uspeših rola Antonija Pe-jića, Ksenije Jovanović, Ljiljane Risti-ć i Mirka Milisavljevića, dosegao je Dragomir Bojanić, umetnik kome sud-bina nije dodelila kratki sjaj komete, već mukotrpnost i časno uspinjanje k vrhu, postojani žar koji se iz godin-e u godinu sve više razbuktava, koji je već vatra, koji će tek biti plamen.

Nimalo slučajna igra

„IGRA LJUBAVI I SLUČAJA“ Pjera de Marivoa u Jugoslovenskom dramskom pozorištu

U NASTOJANJU da svoju reperto-arsku paletu obogate novom i dosad nekorišćenom komedijskom bojom, sta-rom više od dva veka, umetnici „Ju-goslovenskog dramskog pozorišta“ pre-zentirali su nam na svojoj subotnjog zimskoj premijeri *Igre ljubavi i slučaja* jednu anemičnu i depigmentiranu sliku znamenitog francuskog komediografa. Taj čin, nalik na putovanje nejakih piktura „hemi-ka“ kroz stoleća, razočarao je premijerskog gledaoca baš kao blede platno starog majstora, upropašćeno nemilosrdnom patinom vre-mena.

Reditelj Branko Pleša, izvrstan glu-mac kome su inače sasvim nepotrebna rediteljska samopotvrđivanja, raspola-gao je na ovom poslu veoma tupim re-stauratorskim skalpelom; njegov na-por da Marivoovog pitoresknoj slici vrati autentični sjaj izvrnuo se u bledu i neadekvatnu kopiju. Predstava koju smo imali prilike da vidimo u režijskom pogledu u podjednako meri izneverila je duh rokoko epohe i stra-sna Marivoova interesovanja za teko-vine commedie dell' arte. Bila je to do-sadna i štura rekonstrukcija, geomet-rijski koncertno mizanscenirana, i nije bila rekonstrukcija. Iz sasvim razumlj-ivih motiva, simptomatičnih za trenu-tnu telesnu temperaturu „Jugosloven-skog pozorišta“, reditelj Pleša nije po-šao od ambicije da otkriva bilo šta u pozorištu, već je svoj zadatak shvatio u okvirima rada i rezultata matičnog teatra. Zahvaljujući tome, njegova re-žija hotimično se lišila svakog novator-stva, kao što je nehotično zaobišla žel-jenu autentičnost. Putujući medašima umišljene odgovornosti, on je ure-žavao za sobom pustu kolotečinu kon-formizma.

Rediteljski sledbenici nejednako su

sproveli u delo tu slabašnu, suhu nit. Stojan Dečermić presekao je konac — putokaz i bezazleno odskakutao Mari-voovim labirintom. Njegova kreacija najbliža je bila piščevom vraglanstvu i del artnoj varničavosti. Pretvorivši se u arlestinsku pračku, on je bacio svoj duh i svoje telo nebu pod oblake i dočekivao ih na zavrzanski štut. Ako je pokatkad delovao kao da mu je to vino udarilo u glavu, bilo je to stoga što su ga okružavali apstinenti i tre-zvenjaci. Stevo Žigon, tumač Doranta, vlasnik kod nas tako potrebne sred-njevekovne scenske kulture, osvojio nas je izuzetnom osećajnošću, skupoc-enom i dragom kao što su stare tambe tkanine. Njegov setan, suzan pogled bio je pečat otelotvorene krotkosti i do-rote. Irena Kolesar bila je u ovoj pred-stavi pronalazač umiljatog duha i znala je da zasmee, da ozari. Bez nje *Igra ljubavi i slučaja* bila bi možda samo muški napitak.

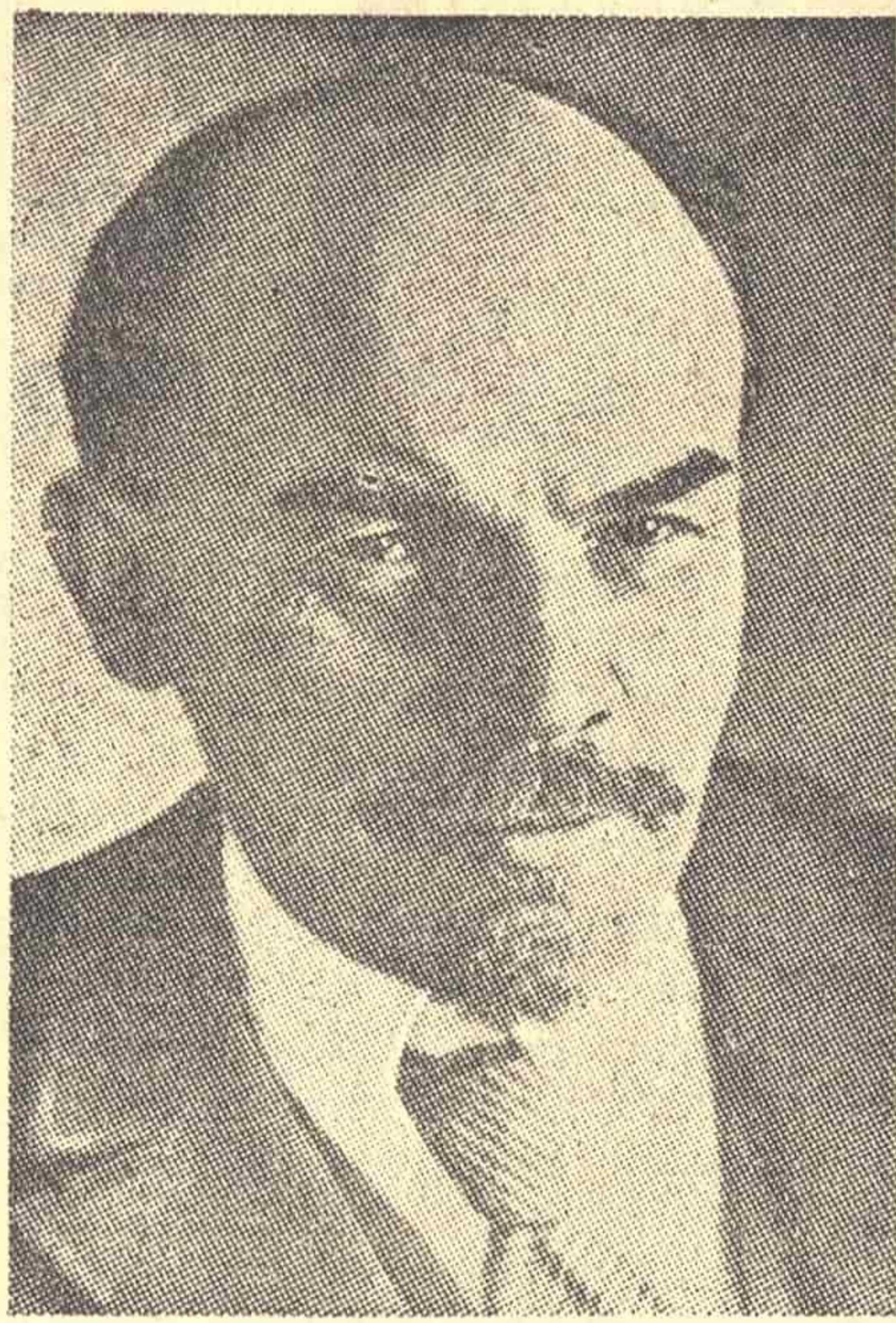
Svršetak ovog napisa, poslednju zdravicu, sačuvao sam za umetnicu Miru Glišić. Njena inscenacija, otmena i sjajna, satkana od zelene, žute i plavičaste game, primer je značajki stilizovanog rokoka. Lišena muške sceno-grafske oporosti, ona je ponovila lirsku i pastelnu fakturu iz Ziroduove *Luk-recije*. U toj prozračnoj čaši od kris-tala kostimi Mire Glišić smenjivali su se kao snovidjenja, naišavši iz davnih vremena neokrnjeni i jarki, baš kao da ih je veče pre toga satkala mašto-vita ruka francuskih dvorskih krojača. Inspirativnim stilizacijama Mire Glišić kao da nema kraja; danas u jugoslo-venskom teatru ona je namesnik jed-nog basnoslovnog sna koji putuje kroz istoriju.

Vuk VUČO

POVODOM
39-GODIŠI (JICE
SMRTI

LENJIN

o revolucionarnoj funkciji umetnosti

U sklopu svega što pripada revolucionarnoj borbi za novo, komunističko društvo, za novog, od svojine i podvlastenosti oslobođenog čoveka — umetnosti je Lenjin, mada fragmentarno i u zavisnosti od partijske prakse, davao visoko mesto. Zaista, malo je njih koji su tako bezrezervno, tako ubedljivo razumevali umetnost kao saznavanje, kao borbu, kao radost što se traje, i to što se nadmoćno i lepo traje.

U pismu Inesi Arman, 1916, Lenjin je pisao: „To je moja sudbina, jedna borba za drugom, protiv gluposti i političke ništavnosti!“ Borba protiv mnogog izmišljenog i rođenog, vekovima buškanog da obezglavi i obezduži čoveka, da izvitoperi ličnost, da je pretvori u oruđe grabljenja ili u strah i jadikovku. A to što je bio on sâm, kao pojedinačna duhovnost, to je Lenjin zahtevao od sveukupne duhovnosti, posebno od umetnosti. Umetnost mora biti „moćno oružje društvene borbe!“ Zadatak laskav i težak. Otuda lenjinsko načelo partijske umetnosti, čiju usmerenost karakteriše shvatanje da „bez revolucionarne teorije ne može biti ni revolucionarnog pokreta“. Računao je Lenjin, ovom prilikom, na činjenicu nemogućnosti postojanja vanklasne umetnosti u uslovima klasnog društva, i na mogućnost „višeg stepena slobode“ kad se partijska umetnost potčinila partijskoj kontroli. Ako se pojam „partijska umetnost“, uslovno, zameni pojmom „avangardna, progresivna umetnost“, a pojam „partijska kontrola“ pojmom „svesna lična i društvena kontrola“ — nesporazuma neće biti. Suštinski, insistirajući na partijskoj umetnosti, Lenjin je hteo da ukazuje da je preimućstvo i posebnost umetnosti u tome što ona, „uopšte ne može biti individualna stvar“, što je deo opštesocijalističkih, opšteljudskih stremljenja, što je, konkretno, plod potpunog napora ličnosti prireditelja da celokupnom progresivnom ljudstvu.

Ni u jednom trenutku Lenjin nije umetnosti obratio drukčije nego kao riznici istina i otkrića, kao naročito pogodnom i delujućem „obliku ljudske spoznaje“. Razumevajući tačno integralnost umetničkog stvaralaštva i da umetnost, sama po sebi, znači u zavisnosti duboko nezavisno, naročito nezavisno manifestovanje individualnog („... osim toga smatram — kaže on — da umetnik u svakoj filosofiji može za sebe naći mnogo korisnog“), — Lenjin je, istovremeno, nastojao da utvrdi zakonitosti njenog saznanjog procesa, da te zakonitosti učini aktivnim. „... Prilaženje uma (ljudskog) pojedinoj stvari, uzimanje kopije (= pojava) s nje nije prost, neposredan, mrtav akt kao u ogledalu, već složen, razdvojen, koji se odvija kao izlomljena, cik-cak linija, akt koji u sebi uključuje mogućnost odletanja fantazije od života...“ Lenjinska teorija odraza podrazumeva sasvim određen put: od bića, pojave, stvari — preko

ličnosti kao čulne određenosti, kao čulne mogućnosti, preko ličnosti, dalje, kao svesti (društvene i individualne) — do saznanja, do pojma, do suštine kao integralnosti pojma ili zavisnosti pojmovna, do zakonitosti. Tri etape, dakle, tri relacije. Polazna i konačna manje-više su stalne, gotovo neprikosnovene, i sve dotle dok postoji čovek-čulnost i čovek-svest. Ona posredna, vezujuća (to jest ličnost kao društvena i individualna svest), znači sobom, međutim, sav naprasaznavanja, sve stvaralaštvo, sve izgrađivanje kulture, sve mogućnosti raznovrsnog, slobodnog ili zavisnog delovanja. Valja, naročito, podvući ovu Lenjinovu konstataciju: „... U sebi uključuje mogućnost odletanja fantazije od života“. Ona je naročito značajna za umetnost, utoliko više što sasvim određeno ukazuje na neophodnost oslobođenog prilazanja životu i njegovim tokovima, što oslobođenost od konkretnog, datog smatra bitnim preduslovom stvaralaštva. U svetlu ovoga, Lenjinove reči „treba da sanjamo!“, izgovorene, 1902. godine, u jeku revolucionarne borbe, i njegovo oduševljenje delima koja izražavaju san o lepoti, san čovekov o lepšoj budućnosti, lako su shvatljivi.

Jasno je da je Lenjin zahtevao od umetnosti, najpre, da se uključi u proces revolucionarne borbe, da aktivno deluje na postojeće uslove i oblike života, da menja i harmonizira stvarnost. Njen bitni zadatak je da se bori za izgradnju nove, socijalističke, univerzalne kulture ljudi lišenih privatne svojine i mrakova, takve koja će smeniti mučni antagonizam buržoaske i proleterske kulture u svakoj nacionalnoj kulturi, i ponižavajuću atmosferu „ezopovskih govora, književnog lakejstva, ropskog jezika, idejnog feudalizma“. Sve materijalne i duhovne snage, pa i umetnost, treba usmeriti cilju „rušenja starog eksploataorskog društva i ujedinjenja svih trudnika oko proletarijata, koji stvara novo komunističko društvo“, cilju onemogućavanja „restauracije vlasti kapitalista i buržoazije“. Umetnosti na tom putu Lenjin upućuje reči ohrabrenja: „... Bezgranična odatnost revoluciji i obraćanje narodu s revolucionarnom propovedi ne propada čak ni onda kad čitavi deceniji dele setvu od žetve...“ Umetnost mora, poručuje Lenjin, uz svu svoju nepodložnost propisima, kanonima i kalupima, da bude revolucionarna, štaviše da shvati da joj se marksistička revolucionarnost ne nameće, već da se traži od nje. Umetnost mora da se formira tako da ovaj zahtev prihvati kao prirodno stanje svog delovanja; u tome je suština.

Dragoljub S. IGNJATOVIĆ

PONOĆNA ČASKANJA NA KALIMEGDANSKOJ KLUPI

Bilo je to davno, odmah nekako posle male mature, kada smo neki moji drugovi i ja počeli „fantazirati“ i pisati pesme. Pisati pesme i pričice, srećom, značilo je i čitati druge pisce, pa i ugledati se na njih, podražavati ih.

Sa čitanjem svega što nam je dolazilo do ruku prešli smo i na interesovanje za same pisce. Tada smo, ponavljam, bili još dečaci kada smo u ono davno vreme između balkanskih ratova i prvog svetskog rata, šetajući se kalemegdanskim stazama ili sedeći na njegovim klupama, počeli da pratimo zavidljivim pogledima tada čuvene naše književnike, baš kao što današnja mladež, pa i ona najmlađa, posmatra čuvene sportiste ili filmske umetnike. Da je tada bio običaj da se traže autogrami, tražili bismo ih i mi, ali, na žalost, za to se onda još nije znalo.

Još mi je u živom sećanju gotovo svakodnevna slika kada se oko podne pojavljivala na ulazu u Kalemegdan grupa ljudi u njihovoj svakodnevnoj šetnji. I mi bismo se, dotle još nemirni daci, odjednom uozbiljili i zastajali u veselom razgovoru. Sa ustavljenim dahom gutali bismo ih pogledom kad bi nailazili prema nama.

Kao da i sada čujem još škripu šljunka pod njihovim nogama. Bio je to važan trenutak za nas! Išli su uvek gotovo istim redom. U sredini je bio, i nekako najviši od njih, prav, vitak, s crnim, tankim, malo opuštenim brcima iznad usana, i sa nešto ugnutim nosom u sredini — Jovan Skerlić, uvek u crnom profesorskom redengotu. Do njega, s leve strane, išao je Marko Murat, slikar iz Dubrovnika; među njima on je bio najstariji i jedini sa bradicom i dugom umetničkom kosom. Do njega, dalje, od svih najviše Evropljanin, Milutin Uskoković. A s desne strane od Skerlića išao je uvek samo jedan čovek, zaista najneobičniji od tih neobičnih ljudi, krupan, malo pogrbljen, s velikom glavom nagnutom napred, širokog, izobanog čela i malo rošavog, grubog lica i krupnih, izdubljenih, nekako ukočenih očiju. („Liči na Betovena“ — prošaputao je jednom jedan od mojih drugova, sin muzikara, kada ga je prvi put video.) Taj čovek, iako je išao s tim društvom, kao da je bio odsutan i retko da je nešto govorio. Čutao je, slušao i gledao uvek u zemlju preda se. Bio je to Borisav Stanković.

Skerlić je delovao na nas samo kao autoritet i kao profesor, Murat kao umetnik, Uskoković kao nešto hladni i gordi gospodin; a još jedan, koji nije bio redovan gost među njima, Branislav Petronijević, poznati naš filosof, imao je nečega dobroćudnog u svome pogledu i u onoj svojoj tankoj i majušnoj bradici, tada još sasvim crnoj. Dok smo sve ostale — činilo nam se — prozirali lako, jedini Bora Stanković nije nam bio ni pristupačan ni jasan. Njega nismo mogli nikako prozreti. Čak smo ga se malo i plašili, onih njegovih ispučenih, ukočenih i staklastih očiju. Mi smo u to vreme već čitali njegove *Stare dane* i *Uvelu ružu*. *Uvela ruža* nanela nam je mnogo jada, probudila je u mojoj generaciji ljubav i erotiku. Zato smo i mi, kao i on, čitavog veka ostali nekako u tome uzdržani i gorki.

I danas, kad idem Kalemegdanskim stazama, ne sećam se više ni Skerlića, ni Uskokovića, ali Bora Stankovića vidim još uvek i kao da čujem škripu onog šljunka pod njegovim nogama... Pa kad je već reč o njemu, da kažem još nekoliko reči. Prošle su godine. Bio sam već mlad profesor i na radu u beogradskom Narodnom pozorištu. U pozorišnoj biblioteci bio je svakoga dana sastanak pisaca i umetnika. Dolazili su najviše dramski pisci, a od njih najčešće Branislav Nušić i Bora Stanković. Dok je Nušić bio neiscrpan u humoru, nenadmašan u tome kako da ispriča neku anegdotu ili neki događaj, da nam za pet minuta skicira čitav pozorišni komad, Stanković je bio antipod Nušiću, čutljiv i težak na rečima. Umeo je izvanredno da čuti, ali da time ne vredi prisutne, bio je odsutan pa ipak tu, oduran i ljut, a drag, i mi mladi smo ga voleli. Njegova reč, retka ali topla i naklonjena, mogla je čoveka da veže za sebe. Nušićeva reč bila je varnica, sjajna i blistava, Stankovićeve žiška i žeravica koja greje ali i peče. Stanković je umeo s dve-tri reči da uđe u stvar. Čuteći uvek, ali i slušajući pažljivo, znao je šta boli svakoga od nas, mladih pisaca, i u tome je umeo da saučestvuje

— Ipak, ovi mladi, moderni, voleli bi da im se obratite, da im kažete nešto! To bi tek značilo da ih cenite, vi, kad već neće oni „matori“...
— Ne, ne! To bi izgledalo kao da sam protiv njih... Ne, ne! Bora Stanković nije protiv mladih, pa kakvi su da su... Idu oni svojim putem... Neka rade kako znaju, samo mislim da je pisati teško... pisati dobro, duboko, teško je kao i ono duboko oranje, zemljače!
Nekako oko premijere njegove druge drame *Tašane*, koju je jedva završio pod upornim nastojanjem Milana Predića, Bora Stanković naglo se topio. Oronuo je, zgrbio se, oslabio. Videlo se: neće dugo
I toga dana bio sam u kancelariji, nešto ranije no obično. Odjednom banu služitelj:
— Gospodine, Bora Stanković pao na ulici. Skupio se svet...
— Naopako! Gde?
— Tamo, na glavnom ulazu, pred blagajnom. Sedi na stepeništu...
Istrčasmu na ulicu. Zaista, Borisav Stanković, sav pocrneo u licu, sedi na stepeništu, na samom ulazu u pozorište, u ruci grčevito lomi kutiju šibica. Oko njega deca i zaludni ljudi.
— Čika Boro, šta vam je? Hajte o vamo, u kancelariju...
On podiže glavu. Oči mutne, ne vide, ne poznaju.
Jedva mu čujemo glas:
— Ostavi me! Ko si ti? 'Oću kući, kući, da umrem...
— Ama, čika Boro, hajte polako, da nas svet ne gleda!
— Nema više Bore! Beše mu...
I zaista, više ga nije bilo, bio je to samo čovek koji je umirao...
Fijakerom smo ga odvezli kući. Su tra dan je umro...
Kad sedim na Kalemegdanskoj klupi, nedaleko od spomenika Đure Jakšića i Vojislava Ilića, posmatram kroz grane drveća spomenik Janka Veselinovića...
Neki od mojih starijih drugova čitali su čika Jankove knjige i znali da ih je veći broj izdala knjižara Valožića. A i mi, najmlađi, znali smo da je ta knjižara u našem susedstvu, na uglu naše ulice, Kosačićevog Venca i Varoš-Kapije. U toj knjižari deca su rede kupovala knjige, a češće one „prevađivače“ slike ili „lagiruše“, lakovane slike u boji, zatim pisaljke i gumice, a mi najmlađi, osnovci, samo tablice od škriļjica i krede.
Jednom sam video čika Janka da ide kod Valožića. Ali nije mogao otići do njegove radnje bez odmora. Usput se morao nasloniti na jedno drvo, kojih je u našoj ulici bilo više. Tada sam mu prišao i pomogao da dođe do knjižare. Išao je nekom da telefonira, jer je Valožić u to vreme jedini imao telefon na Varoš-Kapiji. Bio je to onaj starinski, drveni telefon, „sandučara“ okačena o zid; trebalo je prvo skinuti slušalicu, dva-tri puta veću no današnju, dugo okretati ručicu za zvonca, pa kad se iz centrale javi glas reći broj koji se želi.
Kad smo se vraćali, zastao je na samom uglu, baš pred ulazom u docniju Narodnu biblioteku.
— Vidiš sinovče! Volim ovu Stevinu ulicu, ovaj Kosačićev Venc! Divan je vazduh ovde, kao melem. Nije kao o namo, u varoši. Ovde ti je vazduh kao u mojoj Mačvi, pun mirisa ovaca, po košena sena, majkine dušice... To je miris Renna, Fruške Gore! U varoši si, a i u polju, sinovče!...
Naišla je bila jesen, okraćali dani i bilo prohladno; sećanje mi nije više jasno. Možda je to bilo i rano proleće, njegovo poslednje proleće, jer je umro u junu te iste godine. Čika Janko je, utopljen, sedeo na svojoj klupici, s nogama uvijenim u čebe. Mi, deca, bili smo okupljeni oko njega. Moj sused i drug, nešto stariji od mene, Vladeta, čitao je pred čika Jankom jednu njegovu priču. Čika Janko, naslonjen licem na štap, slušao je vrlo pažljivo. Loše je izgledao, podočnjaci su mu bili otečeni i nekako crni, a oči — rđno svetlucale. Kao da je predosećao da to v. l. l. da poslednji put čuje da deca, to njegovo „živo cveće zemlje“ (kako je za decu negde u svom delu vrlo lepo rekao), čitaju pred njim neko njegovo delo...
I taj njegov lik ostao mi je u sećanju duboko urezan.

Nikola TRAJKOVIĆ

Svakome od nas davao je savete i time nas neobično vezivao za sebe. Nije voleo svakog početnika-pisca, jer se — kako je govorio — „bojao da nije onaj pravi“, ali ako upozna čoveka malo intimnije, umeo je s dve reči izneti više nego drugi sa stotinom. Možda je bio malo grub u izrazu, ali u suštini, kad bismo docnije razmislili, uvidali smo da je bio u pravu.

Jednom prilikom bio je sâm sa mnóm. Pio je kafu, pušio i dugo čutao, pa odjednom počeo da govori:

— Ne znaju oni kako je to teško. Pisati je teško kao i kopati, zapamti! A oni pišu šta im padne na pamet...
— A ko to, čika Boro? — tako sam ga oslovjavao poslednjih godina života.

— Pa ovi... moderni, ovi modernisti... Eno, od jutros sam čitao nešto od njih...
— Šta ste čitali? — zapitah zainteresovan.

— Ama neki nji'ov almanah, manifest, šta li!
— Pa?
— Eto, oni kažu da treba pisati nesvesno i podsvesno, kao u snu... A ja, ja, zemljače, ja pišem teško, kao da se porađam, izvlačim reči iz sebe, iz stomaka... Ali, znaj, samo su onda reči teške, krvave, a druge ne vrede... Gomile i brda knjiga pišu se, stampaju... Ama, nije to život! Samo, ipak, među njima ima ljudi koji nisu prazni. Ne, ne!

— Pa kako bi bilo, čika Boro, da eto to napišete? Da date izjavu, oni bi voleli to!

— Šta! — gotovo osorno obrecnu se odjednom na mene.

— Pa to što ste sada rekli! Eto to, da je pisati ozbiljna stvar...
Onaj retki osmeh pojavi se na njegovom licu:

— Eh, ti... Da ja njima dajem savete? Da mi se smeju? Uostalom, ne pišem više. Svršeno je. Ugasio sam se... izgoreo!

— Ama — pokušah još jednom.
— Čuti, bre! Nećete me vi, balavci, natocljati da pišem. Eto i ovaj Predić (tadašnji upravnik pozorišta) stalno mi govori, piši, pa piši, ali ja neću! Ne! Svršeno je! Ispojana je moja pesma...

Možda bi jedna od uspešnih formi te pomoći bilo i obaveštavanje književnika preko njihovih republičkih društava i udruženja i njihovih organa ili na neki drugi podestan način o sadržaju zbirki i fondova pisanih dokumenata svake pojedine arhivske ustanove na teritoriji jedne određene republike ili, možda, cele zemlje. Sa eventualnim indikacijama — što zavisi od stepena svesnosti pisane istorijske građe i naučno-istraživačkih sredstava svakog arhiva, napose za dokumente i arhivske fondove, koje bi potencijalno mogli da najviše interesuju našeg savremenog literarnog stvaraoca, u njegovim naporima ljudskim, idejnim i znanstsko-estetskim.

Na kraju bih još dodala: pokušajmo. Ima izgleda i uslova za pružanje ovakve informativne pomoći našim književnicima kao i onima koje interesuje bitno kretanje naše savremene literature napred.

Vasilija Kolaković
Beograd, Vuka Karadžića 11

pisma uredništvu

LITERATURA I ARHIVA

Druže uredniče

DA BI SE u literaturi umetnički transponovalo „juče“, da bi se bolje sagledalo „danas-sutra“, jedan od izvora važnih za pisce predstavljaju i arhivi, državni i specijalni, sa svojim manje više bogatim zbirakama i fondovima pisanih dokumenata: sa podacima iz raznih perioda naše prošlosti, karakterističnim, sadržajnim, jedrim: prirodne ekonomske, kulturne, političke, vojne. Na ovaj način gledane naše arhivske ustanove, čija je mreža veoma razvijena, sa

pisanim gradom uglavnom klasifikovanim, inventarisanom i za istraživanje dostupnom, predstavljaju riznice i za književnike i ljude koji se bave literaturom, za srećnu simbiozu makro i mikro-sveta u umetnosti.

Međutim, i pored naše istorijske prošlosti — slavne, manje slavne i neslavne — sadržane velikim delom u pisanim dokumentima državnih i specijalnih arhiva, književnici spadaju kod nas među kategorije njihovih najmalobrojnijih posetilaca i istraživača. Piše se obično samo iz mašte, „iz glave“, i deklarise se tako. Biti po svaku cenu originalan i nov, ne misleći da ovakve intencije dovode i do izvesne akumulacije književnog (nikome potrebnog) balasta.

Kao da u prošlosti nije ništa postojalo, kao da ranije na planu književnosti i kulture nije ništa dato. Kao da i pisac nije imao svoje pretke, da nije deo naših naroda i kao da je volšebno izolovan od njihovih uspona i padova, heroizma i kapitulantstva, ideala i htenja, od juče i danas. On je češće samo „svet za sebe“ ili uobra-

žava da je to, a takvi svetovi su obično na slabim nogama.

S druge strane, istražujući u našim arhivima, državnim i specijalnim, mnogi književnik bi pothranio svoju inspiraciju, saznanje se obogatio ili se, možda, i dokumentovao, naročito imajući u vidu tezu da nadahnuće dolazi u radu, a ja bih dodala i prikupljanjem esencijalnih činjenica, bez kojih ni literatura ne može.

I dok se neke redakcije naše književne štempe i periodike ispunjavaju razgovorima i polemikama o disproporciji kvantiteta i kvaliteta u našoj literarnoj proizvodnji, i vodi se borba protiv verbalizma u nastavi književnosti naših srednjih i visokih škola — i drugih jalovo sterilnih „izama“ u kulturi našeg novog društva — možda bi u tom smislu trebalo više, efikasnije pomoći i našim literarnim pregoacima. Da ih, kako reče Džojls, ne „zanese“ i, dodala bih, ne zavede „zvuk reči“, prazne larparlartističke samodopadljive fraze i jalovog literarnog govora.

ŠTA UČINITI DO VUKOVE PROSLAVE

Velibor GLIGORIĆ

PRED VELIKOM PROSLAVOM

Nastavak sa 1. strane

o čemu svedoči i njihova obimna korespondencija. Današnji posmatrač naći će svakako mnogo čega zanimljivog i takođe i za naše vreme.

Pored novog, potpunog izdanja Vukovog i Kopitarevog dela, koje bi trebalo početi objavljivati u godini njihovog jubileja, dobro bi bilo da se za vreme proslave izda u Beogradu Vukov, a u Ljubljani Kopitarov zbornik. Možda još nije kasno. Takav zbornik bi, pored rasprava i članaka, mogao biti obogaćen i nekim likovnim materijalom, kao i raznim faksimilima, koji bi tekstove učinili još zanimljivijim. Do danas je, osim toga, još suviše malo razmatrano razdoblje između Vuka i Miklošiča, koji je posle Kopitareve smrti preuzeo njegovo delo i takođe podupirao Vuka u daljim nastojanjima. Ove godine isteklo je 150 godina kako je rođen Franc Miklošič (1813), jedan od najznačajnijih slavista. Vukova povezanost u radu sa obojicom velikih slavista i raznim ličnostima njegovog vremena, uključujući i Getea, kao i sama vrednost njegovog dela, prelazi

okvir jugoslovenske književnosti. Sva trojica, svaki na svoj način, dokazali su da su naši jezici kulturno jednaki jezicima takozvanih velikih naroda, iako se na njima nije ostvarilo toliko kao na drugim jezicima, pošto su se naši narodi morali boriti za slobodu i vlastiti opstanak.

Vukova izdanja srpskih narodnih pesama dokazala su svetu veliku umetničku i nacionalnu stvaralačku snagu srpskog naroda. Vukovo delo je kao kulturno nastojanje ostvarilo po duhovno-umetničkoj zamisli srpsku nacionalnu individualnost, kao što su Prešernove Poezije ostvarile slovenačku. Sve što se vremenom stvaralo i događalo kod naših naroda nastalo je iz sličnih ili, čak, potpuno jednakih materijalnih, društvenih i nacionalnih osnovu, koje su se integrirale u jednu krajnju težnju, u borbu za oslobođenje. Zato i dosežu koreni naše oslobodilačke borbe i revolucije do velikih ličnosti naše prošlosti. Vukov, Kopitarov i Miklošičev jubilej duboko nas obavezuju pred našom i svetskom kulturnom javnošću.

dr Bratko KREFT

Vuka Karadžića treba da nam bude opomena i podsticaj za smišljenije i organizovanije prilazanje problemima izučavanja ne samo Vuka Karadžića nego i čitavog našeg književnog i kulturnog nasleđa. Naučno izdavanje književnih dela važan je oblik izučavanja i korišćenja toga nasleđa i zahteva mnogo vremena, napora i stručnih snaga; za taj posao neophodne su književno-istorijske, specijalne tekstološke studije. Pre skoro 15 godina ja sam u ovom istom listu — neka mi se oprostii ova neskromnost — predlagao da se odmah pristupi radu na kritičkom izdavanju srpskih klasika i, na prvom mestu, Vuka Karadžića („Književne novine“ od 31. avgusta 1948). Ono što smo onda propustili treba da učinimo sada; danas za taj rad imamo više uslova — treba samo da shvatimo njegovu neophodnost. Ali ga treba postaviti na mnogo širu osnovu, jer se stvarno ne radi samo o izdavanju dela ili o izučavanju Vuka Karadžića. Treba napraviti preokret u gledanju na važnost književno-istorijskih studija, na važnost izučavanja književnog nasleđa uopšte. Prvi korak u tom pravcu bilo bi osnivanje instituta za književnost u Beogradu. Tek u takvoj ustanovi, u kojoj bi bila izvršena svestrana organizacija naučno-istraživačkog rada, moglo bi se pristupiti jednom takvom ogromnom pothvatu kao što je izučavanje celokupnih dela Vuka Karadžića i ostalih srpskih pisaca XIX i XX veka, a napose objavljivanju potpune kolekcije narodnih pesama i pripovedaka (ne samo onih koje je Vuk sakupio), jer je naučna publikacija književnog stvaralaštva tipičan institutski posao. Mislim da bismo se ovakvim rešenjem problema ne samo najbolje odužili velikom reformatoru srpske književnosti, nego bismo istovremeno izvršili i jedan od neodložnih kulturnih zadataka današnjice.

Radovan LALIĆ

Neorganizovanost i nerazumevanje

Anketa „Književnih novina“ povodom smrti Vuka Karadžića podstiče veliki broj pitanja o kojima bi trebalo raspravljati u našoj javnosti. Stoga i odgovor na dva postavljena pitanja nužno mora preći njihove okvire, ma koliko inače bio kratak.

Kad danas kažemo da je Vuk Karadžić jedna od najvećih ličnosti srpske istorije, da on obeležava novu etapu ne samo u srpskoj književnosti nego i u čitavoj srpskoj kulturi, onda to ne sme biti ponavljanje jedne stare istine ili, što je još gore, samo jubilara fraza. Govoreći o Vuku Karadžiću, mi bismo morali osvetiti njegovu ličnost i njegovu epohu iz današnje naše perspektive i na osnovu novih izučavanja. Kao tvorca novog književnog jezika kod Srba, koji je dao ogroman doprinos stvaranju današnjeg našeg srpskohrvatskog književnog jezika, kao skupljač narodnog usmenog stvaralaštva, koji je izneo na svetlost dana neocenjiva bogatstva našeg narodnog genija, kao filolog, etnograf, istoričar, jednom rečju kao veliki pisac i veliki naučnik, Vuk Karadžić je najizrazitiji predstavnik nacionalne i kulturne revolucije koju je srpski narod izveo u prvoj polovini XIX veka. On je obnovio i demokratizovao srpsku kulturu. Svojim radom, napose otkrivanjem narodne poezije, čija je vrednost na sjajan način skoro istovremeno potvrđena u delima Njegoša i Branka Radičevića, a posle njih u delima drugih naših pisaca vukovskog pravca (sad je njegov pravac jedino i postojao), Vuk je uključio srpski narod u jugoslovensko kulturno zbivanje i u veliki slovenski i evropski romantični pokret. Po svom duboko narodnom duhu, Vukovo delo je i danas u najvišoj meri aktuelno; ono može i mora poslužiti kao značajan činilac u građenju današnje naše socijalističke kulture. Koliko ćemo crpiti iz toga izvora — zavisiće od našeg razumevanja njegovih vrednosti, od naše sposobnosti i zrelosti.

Postavljajući pitanje o naučnom izdavanju Vukovih dela, obično se nesvršeni poslovi objašnjavaju obimnošću posla i velikim materijalnim izdacima koje taj pothvat iziskuje. Ja nemam nameru a polemishem, ali se ne slažem sa izvesnim uverenjima vremenom stečenim; mislim na objašnjenje činjenice da ni dandanas, sto godina posle Vukove smrti, nemamo naučno, kritičko izdanje njegovih dela. Uzroke tome ne treba tražiti, po mom mišljenju, u obimnosti posla i u visini materijalnih troškova, već u našim pogrešnim shva-

tanjima, nerazumevanju za ovu vrstu naučnog rada, u neorganizovanosti. Kad bi se shvatila važnost i dalekosežnost tog posla, onda bi se dobrom organizacijom i angažovanjem velikog broja stručnjaka savladala njegova obimnost, a našla bi se i materijalna sredstva, jer bi bilo jasno da bi se takvo ulaganje stotruko isplatilo (ne mislim timo, naravno, na komercijalni efekat).

Kritika naših nedostataka ne treba da nam pomuti proslavu, već da joj da dublji i puniji smisao. Stogodišnjica

dr Miodrag POPOVIĆ

Značenje vukovske misli

Ništa nije netačnije nego Vukovu misao vezati za selo, dati joj isključivo folklorni vid. Kao dečak i Vuk je, kao i Njegoš, čuvao ovcu, ali u životu sve je bio: učitelj, pisar, carinik, izdavač, pisac, novinar, prevodilac, naučnik, lektor, korektor, vaspitač, student, diplomat, sudija, trgovac, penzioner, posednik, član Zakonodavne komisije, politički savetnik, prvi predsednik Magistrata varoši beogradske i počasni građanin grada Zagreba — sve samo ne seljak. Iz rodno selo otišao je 1809, a došao natrag u posetu zavičaju tek posle 36 godina.

Njegovi putevi vodili su iz ustanka, preko Beča, u Evropu: Lajpcig, Jena, Vajmar, Prag, Berlin, Peterburg, Krakov. Ka duhovnim izvorima kojima se, tada, napajala napredna inteligencija, Učitelj mu je bio Jernej Kopitar, intelektualac svetskog formata. Delo nemačkog filozofa Herdera uputilo ga je na narodni jezik i poeziju, Adelung je zastupao ista pravopisna načela koja

i Vuk. S Leopoldom Rankeom zajedno je pisao istoriju srpskog ustanka, sa Geteom prevodio naše narodne pesme na nemački jezik.

Vukova ljubavna pisma su na nemačkom, ostala prepiska na slavenoserbskom, srpskohrvatskom, nemačkom i ruskom jeziku. Venčao se usred Beča u katoličkoj crkvi, slavu zabatalo, pisao podjednako dobro latinicom i goticom kao i ćirilicom, kojom je zapisivao pesme od trgovaca, hajduka, profesionalnih pevača.

Dom njegov bio je u Beču, u predgrađu Landstrase. U njemu je godinama saborovala naša demokratska inteligencija: srpski, hrvatski i slovenački pisci i naučnici: Ljubomir Nenadović, Jovan Ilić, Petar Petrović Njegoš, Branko Radičević, Đura Daničić, Vatroslav Bogišić, Imbro Tkalac, Ivan Kukuljević, Ivan Mažuranić, Dimitrije Demeter, Josip Štrosmajer, Vatroslav Jagić, Jernej Kopitar, Fran Miklošič, Fran Levstik.

Godina dana nas razdvaja od datuma koji obeležava stogodišnjicu smrti Vuka Karadžića. Doživeli smo tada iz našeg vremena svestrano sagledano i njegovo reformatorsko i revolucionarno delo. Pred nama će oživeti njegov lik ozračen narodnim ustankom, životom naroda i njegovim genijem. Što se vremenski više udaljavamo od njegove smrti, lik nam postaje sve gorostasni.

U njegovoj ličnosti personificirana je umna, duhovna snaga koja je prirodni darom čudesno iznikla i izrasla sa tla ustanka, oplodena njime, divovskom rešenošću naroda da se oslobodi tame ropstva. Čitav reformatorski i revolucionarni podvig Vuka Karadžića nadahnut je tim istorijskim činom. Njemu je istorija poverila misiju da ispuni duhovnom sadržinom ustaničko delo. Sve što je učinio, ono njegovo neumorno i bez predaha istraživanje i sakupljanje narodnog duhovnog i poetskog blaga, ona njegova dalekoviđa, uporna i neustrašiva borba za izvornost i čistotu jezika, kao da je zavetovano ustankom. Tu je u njegovom delu i svest naroda o sebi samome, o svojim moćima i dostojanstvu, tu je ogledano i biće naroda sa tragičnom i viteškom povešću, sa tugom robovanja i veličinom uzleta slobode. U njegovom delu je i svest naroda o snazi svoga dara osvedočenog na vlastitom duhovnom i umetničkom blagu. To osvedočenje je Vuk Karadžić neposredno prikazao i svetu, impresivajući velike evropske duhove svoga vremena osobešću i plemenitim sjajem narodnog genija. Vuk je dalekovidni protagonist borbe za svestveni preobražaj kulture naroda i njen svestveni izraz.

Ustanak je nadahnuo u Vuku i tu vidovitost, ono čulo vida i sluha za kretanje istorije u XIX veku, za njegove duhovne revolucije i reforme. Njegovo delo je u velikoj meri i predvodničko. „Vuk je pokrenuo celu narodnu kulturu na osnovima koji su

tek docnije potpuno primenjeni i drugde u svetu“, piše na jednom mestu Aleksandar Belić.

Na tvoračkom reformatorskom delu Vuka Karadžića neposredno i organski prirodno izrasla je naša filološko-lingvistička nauka. Sve ono što je urađeno u ispitivanju i istraživanju narodnog folkloru produžetak je njegovog dela. No ono se ne zatvara u te oblasti. Mnogo je šire prostranstvo njegovog stvaralačkog dejstva. Vuk je otvarao oči i književnosti da se dublje i životnije zagleda u duševno, poetsko i etičko biće naroda. Još je nedovoljno proučen i osvetljen njegov udeo, zračenje njegovog duha u oblasti srpskoga romantizma i kasnijeg realizma. A u tom zračenju sadržano je i ono ustaničko, patriotsko, nadahnuto prvom uzletom slobode. Književno zrače i ona njegova svedočanstva o ustanku u kojima blista portret Hajduka Veljaka.

Ustanički duh oplodio je i njegove kritike koje je onako umno, snažno i rečito izrazio u svojoj reformatorskoj borbi, a takođe i u književnosti svoga vremena. Taj ustanički duh njegove istinoljubive kritike zrači u XIX i produžuje se u naš vek, i bodri nove umne i darovite snage na slobodno, otvoreno, muževno kazivanje i ispoljavanje svojih ideja, pogleda i stavova. Nalazimo ga u srčanim istinoljubivim borbama Svetozara Markovića i u hrabrim satirama Radoja Domanovića. Pismo Vuka Karadžića knezu Milošu je klasično. To narod piše tužbu na samovolju i nasilja, tužbu ustaničku. Ljubav prema slobodi, privrženost istini, patriotizam, demokratičnost i humanizam, upisani su u kritičku reč Vuka Karadžića koju je, kao živo zaveštanje, predao potomstvu.

Verujem da će proslava povodom stogodišnjice njegove smrti dati plodnog podsticaja za nova razmišljanja i osvetljenja njegovog dela i njegovog zračenja tokom povences i u našem vremenu. A Vukov duh nije se zadržavao samo na tlu Srbije, njegove akcije i dejstva prostirale su se i u druge krajeve Jugoslavije. Vuk je veliki i kao srpski i kao jugoslovenski pisac i kulturni tvorca. O njemu će govoriti povodom proslave i naučnici: filolozi, lingvisti, istoričari, etnolozi, književnici i kulturno-prosvetni radnici širom Jugoslavije. Ogromno je njegovo istorijsko delo i još veće njegovo dejstvo. Njegova proslava ne može biti samo datum stogodišnjice njegove smrti. Njegova je čitava 1964. godina.

Filološki fakultet u Beogradu poduhvatio se da Vuku posveti veliki simpozij koji će okupiti naučne radnike iz Jugoslavije i inostranstva. Pokrenuo je akciju u tom smeru. Od tog simpozijuma mogu se očekivati novi rezultati u naučnom osvetljavanju njegovog dela. Akademija projektuje „Spomenicu“ posvećenu Vuku u kojoj bi objavila naučne i književne priloge. Ona projektuje i izdanje Vukove ostavštine. I druge ustanove i organizacije pristupiće pripremanju da se što plodotvornije proslavi Vuk. Ta proslava obavezuje čitav naš kulturni, naučni, književni i društveni život.

Proslava obavezuje u prvom planu i na sistematsko i organizovano izdavanje Vukovih celokupnih dela. Ovo izdavanje zahteva angažovanje zamašnjih materijalnih sredstava i izbor najboljeg i najcelishodnijeg puta da se taj pothvat izvede. To pitanje, već duže vremena postavljano, traži neodložno rešenje. Vreme teče brzo i prestiče, a izvođenje ovog posla moralo bi se vršiti sa najvećom naučnom brižljivošću, odgovorno i pred Vukom, i pred istorijom, i pred našim vremenom. U obaveze prema Vukovoj proslavi idu i izdanja rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika i obezbeđivanje blagovremenosti priprema, izlaska i popularizacije tih izdanja.

Ujesen ove godine proslave su Velike Škole i Njegoša, u idućoj godini je dug prema Škerliću, i Matošu. Vukova proslava traži najšire pripreme. Veome je korisno da o njenim pripremanjima javnost već sada iznese prvu reč, svoje podsticaje, preporuke, predloge i sugestije

Gordana TODORVIĆ

Krilate vatre

Je li to moja pesma, stopa gušćih od zvezda, o, belo drveće nade, o, ono što svi traže? O, nedozreli poljupče oblaka, je li to moja ljubav, kad rosa mi na čelo stihove slaže?

Je li to naručje beskraja što kroz mene teče, što cveta kao voćaka granje? Je li to brdo, preneseno u moje zenice, je li to žubor, topao kao oranje?

To su krilate vatre, ustrelitalozračna, koje kroz dane nosim da kitim govor zemlje, to su po zemlji rasuti praznici srca, da budem sunce govora u maslačku suncostremlja.

To je vlat, topla kao otlinak krvi, borca za bratstvo što sneg časova čuva, pijane grlice ruku u suncu zagrlja da beru razlitičenog neba pupoljak prvi.

NA PRAGU VUKOVE STOGODIŠNJICE

Ivan V. LALIĆ

Vukova stogodišnjica je, čini mi se, pre svega interesantna kao povod, kao prava prilika (kad već čekamo na povode i prave prilike) da nizom akcija i manifestacionih postupaka na raznim planovima kulturnog i javnog života definitivno dozovemo u prisutnost lik onog Karadžića, koji je vitalno interesantan za nas što živimo sto godina posle datuma njegove smrti. Da najzad — ništa manje poštujući onaj bronžani spomenik ispred Studentskog parka — sa onog živog Vuka istopimo bronzu zajedno s patinom i uvedemo ga među nas; da se uverimo kako to nije samo onaj piši-kao-što-govoriš Vuk iz osnovne škole (čovek tako često izjednačivan u asocijacijama nas danas sa jednom parolom, jednim spomenikom i jednim brodom Jadranske linijske plovidbe), nego jedna na naj-složeniji način interesantna ličnost, ličnost-epoha naše kulture. Učinimo prisnom svojim onog Vuka koji je svojim osećanjem istorije, usmerenošću svoje fascinante energije, reagovanjem na prave imperativne u atmosferi svoga vremena tako obilno nadmašio ono što je naše doba uspeo da o njemu progovori, Vuk lingvist, folklorist, etnograf, istoričar, književni kritičar, prevodilac, pionir i ambasador naše moderne kulture, Vuk koji je koračao ispred svoga vremena u-

pravo zato jer je bio do srži amalgamiran sa zahtevima tog vremena...

Način na koji ćemo obeležiti Vukovu stogodišnjicu jeste u neku ruku jedan svojevrstni test; radi se o našem određenju prema najvrednijem u tradiciji, o našoj sposobnosti (ili nesposobnosti) da vrednosti iz tradicije sagledamo i valorizujemo u skladu sa živim potrebama naše socijalističke kulture i ugrađujemo u naše kontinuitete. Stogodišnjica je trenutak da oživimo jednog aktuelnog Vuka, čija aktivnost i čije ideje dobrim delom nisu lišeni inspirativne snage.

Da, ali nismo stvorili ni sve normalne preduslove za takvu aktivnost povodom stogodišnjice; eva me, dakle, na drugom pitanju ove ankete. Činjenica da danas, 1963. godine, još nemamo izdanje celokupnih Vukovih dela jednostavno je porazna, za sve nas. Čini mi se tako eklatantno porazna da je svako komentarisanje izlišno (možemo samo da se težimo da Vuk nije jedini slučaj ove vrste; nemamo, na primer, ni sabranih dela Svetozara

Markovića, pa se dakle nipošto ne radi o nekoj specijalnoj diskriminaciji prema Vuku!). Postavlja se samo pitanje kako da tu poraznu činjenicu što efikasnije ispravimo; „obimnost posla i veliki materijalni izdaci“ nisu i ne smeju da budu opravdanje. Akcije koje su već pokretane zacementirane bar neke rezultate, od kojih se možda može da krene dalje. Obimnosti posla može se suprotstaviti kompetentna ekipa stručnjaka, a u velikim materijalnim izdacima treba da participira zajednica preko svojih organa nadležnih za kulturu. Ne mislim da je nemoguće da u toku te jubilarne 1964. godine dobijemo najzad Vukova sabrana dela — uz pretpostavku da nam je svima jasno da se tu ne radi prvenstveno o dugu, nego o potrebi.

Svakako, treba pozdraviti pojavu celog niza simptoma koji svedoče da nismo ravnodušni na pragu Vukove stogodišnjice. I pokretanje ove ankete jedan je od takvih simptoma. Savez književnika dobija niz predloga u vezi s Vukom i 1964. godinom. Da pome-

nemo jedan, koji podvlači činjenicu da u 1964. godini slavimo jubilej čoveka čija je aktivnost bila velikim delom vezana i za Zagreb i krug ljudi u tom gradu čija su imena neotuđivo ugrađena u kulturnu istoriju Jugoslavije; predlog koji Vuka dovodi ponovo u vezu sa autorom *Smrti Small-age Čengića*. Radi se o predlogu da jedno od manifestacionih obeležja Vukove stogodišnjice bude paralelno podizanje i otkrivanje Vukovog spomenika u Zagrebu i Mažuranićevog spomenika u Beogradu. Koincidencija da u 1964. godini slavimo i 150-godišnjicu rođenja Ivana Mažuranića daje srećan formalni povod za jednu akciju, čiji bi značaj svakako prevazišao sve njene formalne aspekte. Neka to bude ilustracija za tvrđenje da, ako ništa drugo, na početku 1963 ne nedostaje inicijativa u vezi s Vukom u 1964. godini.

Božidar KOVAČEVIĆ O VUKU, PRED VUKOM

Nemački istoričar Leopold Ranke, kad je s Vukom pisao o našim ustancima, dobro je tu knjigu nazvao *Srpskom revolucijom*. Mala lokalna pobuna oko Beograda proširila se u toku stoleća na gotovo sve susedne potlačene zemlje u duhovne, nacionalne i socijalne revolucije. Dogovor u Orašcu bio je, u stvari, početak kraja feudalnog poretka na Balkanu.

Uporedo sa ustanicima javili su se Dositej, Vuk, Njegoš, nosioci duhovnog preporoda koji su uzdigli naš narod među kulturne narode Evrope. Srpska narodna pesma, *Gorski vijenac*, Dositejevi memoari — važni su koliko i boj na Mišaru.

Vukov književni rad najviši je izraz tih otpora, te borbe, snage, svetlosti koja je izblila iz tame naših brda. Zato je naša sveta dužnost da s najdubljom pijetom obnovimo spomen na najvećeg Jugoslavena, Balkanca, pa čak i jednog od prvih evropskih duhovnih svoga vremena. Ovu ćemo dužnost najbolje ispuniti ako se potrudimo oko izdavanja Vukovih celokupnih dela.

Početo posle smrti Vukove kćeri Mine krajem prošlog veka, izdavanje Vukovih dela, figurativno rečeno, prekinuto je bitkom na Bregalnici 1913. godine. Te su knjige odavno iscrpene, ali se nalaze po bibliotekama i ko se ozbiljnije bavi Vukovim delom može se i danas njima služiti. Trebalo bi, dakle, prvo da dovršimo to izdanje, a to otprilike znači još oko desetak knjiga: po jedna knjiga filoloških i istorijsko-etnografskih spisa, rečnik, tri knjige prepiske, nekoliko knjiga narodnih pesama, najzad završna knjiga varijanta, dopuna, ispravaka i registar. Po mom skromnom mišljenju, a čini mi se i zdrav nam razum to nalaze, prvo bi trebalo dovršiti ono što je početo, držeći se, koliko je moguće, prvobitnog plana redaktora. Ne mislim ovde ulaziti u detalje, ali podsećam da se u Vukovom muzeju nalaze deset štampanih tabaka jedne sveške Vukovih dela koja zbog ratova 1914. godine nije dovršena u Državnoj štampariji. Trebalo bi te tabake preštamovati, pa produžiti dalje. Vuk je za života, svojim trećim izdanjem, konačno redigovao četiri knjige pesama; ostale pesme trebalo bi objaviti s nekom razumnom rezervom, kao posmrtnu Vukovu ostavštinu, a ne kao što su neposredno posle njegove smrti ili između dva rata postupili izdajući te pesme. Vuk svakako ne bi u dalje svoje knjige stavio sve pesme iz hartija, pa bi to trebalo imati na umu i objaviti ih s napomenama da bi se

iz ostavštine odvojile od pesama iz autentičnih Vukovih zbirki koje je objavio za života. Pitanje je, takođe, da li i svako pismo njegove žene i dece treba štampati u celini, mada ja lično mislim da bi i najmanju sitnicu u vezi s Vukom i njegovom okolinom trebalo objaviti.

Dovršivši Vukova dela, započeta pre sedamdeset godina, mi bismo u poslednjem času spasli obraz pred našim precima koji su taj posao dobro i vredno radili, a bogme i pred budućim pokolenjima. U isti mah trebalo bi početi jedno novo izdanje s najvećom mogućom akribijom, u koje bi ušla ne samo Vukova dela nego i svi spisi i prepiska njegovih savremenika ako su u vezi s Vukom i njegovim delima, a takvi su neki spisi Jerneja Kopitara, Đure Daničića, Jovana Hadžića i polemike Vukovih oponenta. Ovo izdanje, na najvišem naučnom nivou, trebalo bi da zajednički objave Jugoslavenska i Srpska akademija nauka sa Srpskom i Hrvatskom matricom, kako bi se posvedočilo i manifestovalo da Vuk pripada zbog svoga rada koliko Srbima toliko i Hrvatima.

Da bi se ova dva dela mogla raditi potrebno je da se savesno sastave dva spiska: potpun i precizan spisak svih Vukovih radova i njegove ostavštine (u Narodnom muzeju, Srpskoj akademiji nauka, Vukovom muzeju, u inostranstvu itd.) i bibliografija svega što je dosad pisano o Vuku. Oba ova popisa valjalo bi štampati u jednoj knjizi s potrebnim i prigodnim ilustracijama.

Trebalo bi, takođe, objaviti i monografiju o Vuku. Najrazumnije bi bilo, zbog kratkoće vremena i zbog toga što ne verujem da bi se načinila bolja knjiga, preštamovati *Život i rad Vuka Stef. Karadžića* Ljubomira Stojanovića, dopunivši ispod teksta i na kraju knjige ove odlično delo prema današnjem stanju nauke i savremenim pogledima. Loše štampana, ova bi se knjiga mogla danas izdati u boljoj opremi sa slikama, faksimilima rukopisa i naslovnih strana, mapom Vukovih putovanja i sličnim dodacima.

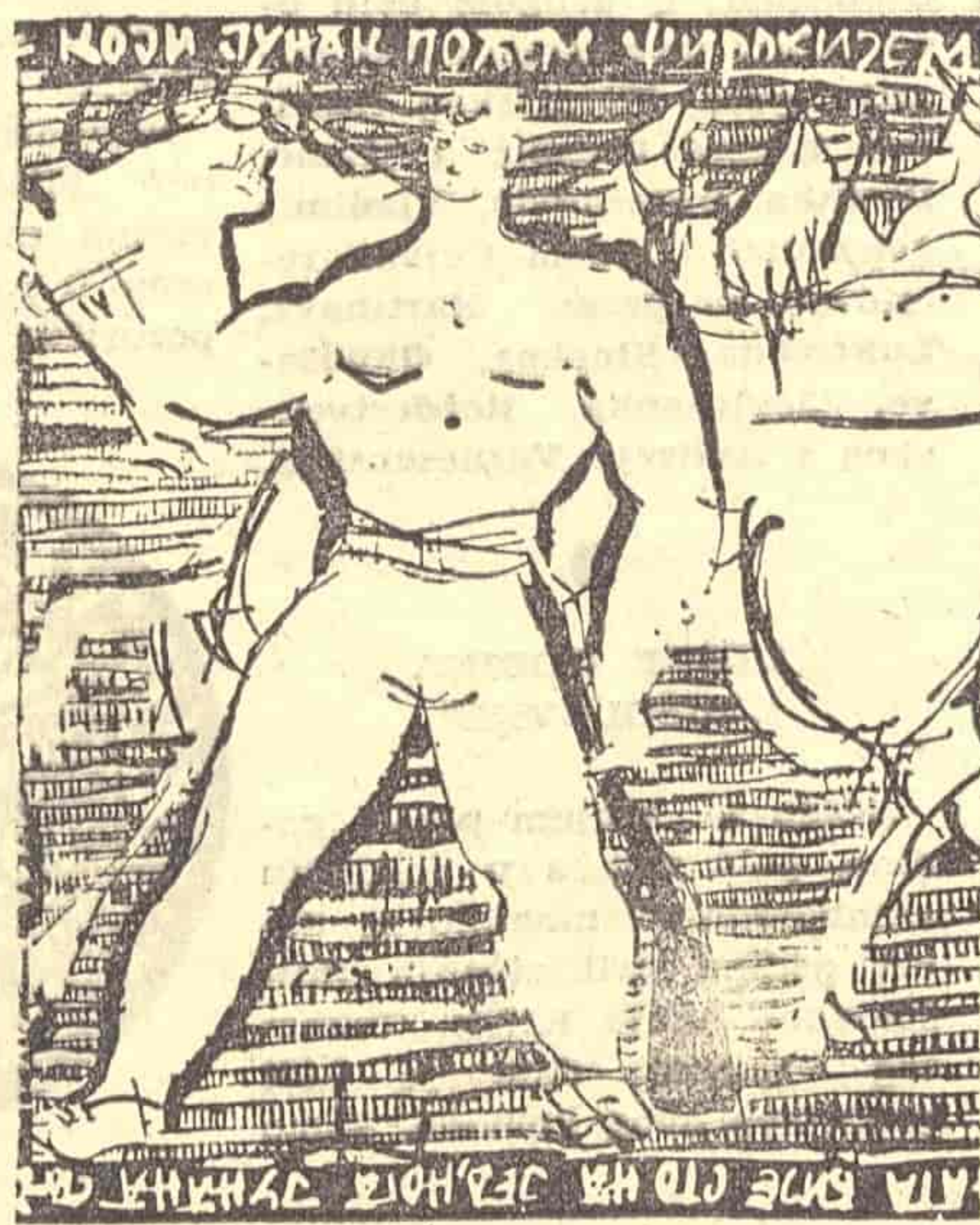
Jedan album u koji bi se prikupilo sve što ilustruje Vukov život, rad i njegovo doba, bio bi takođe veoma potreban. Vukove stvari u Narodnom muzeju i niz slika, rasejanih po retkim publikacijama, kroz ove snimke postali bi tako dostupni nauci i čitaocima uopšte. Prilika je da se povodom ove stogodišnjice objave fototipijom i Vukova dela: obe *Pjesnarice* (1814, 1815), četiri knjige narodnih pesama, pet svezaka almanaha *Danice*, *Kovčević*,

Praviteljstvujušči sovjet serbski, Miloš Obrenović i još ponešto, možda koji polemički spis. Razume se u manjem broju primeraka za biblioteke i specijaliste kojima će ova fototipska izdanja potpuno zameniti originale. Valjalo bi ponovo fototipisati i ono značajno Vukovo pismo Milošu.

Prilikom ove proslave trebalo bi prirediti izdanja i za šire slojeve čitalaca. Jedna antologija iz Vukovih zbirki pesama, u stotinama hiljada primeraka, i ćirilicom i latinicom, treba da dopre u svaku kuću i svako selo. Možda preštamovati i drugu svesku pesama ili, još bolje, uzevši tu knjigu za osnovu dodati joj po koju pesmu iz ostalih svezaka, pa dati narodu „Sto najlepših Vukovih pesama“, po sasvim niskoj ceni, recimo 100 dinara. Slično tome trebalo bi dati i izbor iz proznih radova, uglavnom istorijskih, prv u drugu godinu ustanka, živote vojvoda i prvaka, opet u jednoj knjizi, u mnogo primeraka, jevtino.

Bilo bi vrlo lepo kad bi se ovom prilikom pojavili makedonski i slovenački pevači iz Vuka. Najstariji živi slovenački pesnik Alojz Gradnik odavno prevodi naše narodne pesme; sad je pogodna prilika da se ta zbirka objavi. Još je potrebne dati makedonskom narodu na njegovom jeziku Marka i druge likove iz epskih pesama.

Mislim da bi izvršenje ovih predloga dostojno ispunilo pomen stogodišnjice Vukove smrti. Razume se, uz niz prigodnih manifestacija: prikazivanja apoteoza o Vuku i dramatisacija narodnih pesama; posvećivanja pojedinih brojeva listova i časopisa Vuku; organizovanje simpozijuma slavista iz celog sveta... Trebalo bi razmisliti i o prenošenju Vukova spomenika ili postavljanju lepšeg i boljeg na ulaz u Kalemegdan... Jedna narodna pesma, i to od najboljih i najrazumljivijih čovečanstvu, prevedena na sve glavne jezike i dobro ilustrovana bila bi u svetu najbolji tumač jugoslovenskih naroda...

dr Gojub DOBRAŠINOVIĆ

DA LI SMO ISPUNILI SVOJ DUG

Još u prvim godinama Vukove borbe jedan pesnik, bojažljivo skriven iz inicijala, pevao je: „Svoji te svojski dočekali nisu, grle te tuđi“. Svestan nezahvalnosti svojih savremenika-sunarodnika, Vuk ih je i sam prekovao, uzdajući se u potomstvo. Da li smo, međutim, i mi, današnji naraštaji, ispunili sve svoje obaveze prema čoveku za koga je s pravom rečeno da je više učinio za našu kulturu nego što bi to uradila čitava jedna akademija? Jedan podatak: posle rata obranjene su izvan naše zemlje tri doktorske disertacije o Vuku (u toku izrade su, izgleda, još dve). A kod nas?

S druge strane, i u vezi s Vukom, po našem običaju više se zborilo, a manje „tvorilo“. Bilo bi zanimljivo utvrditi šta je ostvareno od mnogobrojnih predloga, obećanja, zadataka u ovom pogledu. Tražilo se uvođenje Vukovog dana u školama na području srpskohrvatskog jezika; preporučivalo se osnivanje Vukove akademije (još pre rata) ili Instituta za duhovnu kulturu našeg naroda (posle rata), u kojima bi se proučavalo ono čime se Vuk bavio. (S nešto drukčijim ciljevima osnovana je 1937. g. Vukova zadužbina, koja je, izgleda, svela svoj rad isključivo na štampanje zadužbinskih pravila.) Predlagalo se organizovanje festivala narodnog stvaralaštva u Loznicu, podizanje Vukovog mauzoleja na brdu Gučevu, stvaranje spomen-parka oko Vukove kuće, izgradnja jedne reprezentativne škole u njegovom selu Tršiću itd., da ne nabrojamo dalje. Pored svega toga, mi ni do danas nemamo najobitnijeg kolski put od valjevskog drumu do Vukove kuće — svega 4—5 km. (Ne bi li to moglo biti ostvareno, i to još ovog leta, na porima onih u koje je sam Vuk najviše verovao, radnom akcijom mladih?) Još uvek je samo zamisao i Vukov fond (otkad već postoji Prešernov fond u Ljubljani i, mislim, Nazorov u Zagrebu!) Nije li već krajnje vreme da ustanovimo takvu instituciju, samostalnu ili pri Vukovom muzeju, na primer? Iz njenih sredstava moglo bi se dodeljivati stipendije studentima, postdiplomcima ili onim koji bi proučavali neka posebna pitanja koja se tiču Vuka; ona bi, takođe, mogla organizovati konkurse za dela iz ove tematike itd. Najzad, da smo imali jedno takvo telo, od autoriteta i s potrebnim finansijskim fondom, inicijativa za izdavanje Vukovih celokupnih dela bila bi da, zas, zacementirani pri

Aleksandar RISTOVIĆ
LJUBITELJI NEDELJE

I

Zemlja kao crta plavetnila
i moje samotno telo

Plod jabuke ide iz ruke u ruku

Voda osvetljava čudesan napor ujutru (Sećanje koje mi je nametnuto.)

II

More obasjano kao pre dve hiljade godina Visoka svetlost

Telo izmoždeno pustolovinom
Budućnost ljubavi

VI

Ovo udruženo drveće žilice koje podrhtavaju u smeđoj samotnoj zemlji u strasnom tlu

Na ivici zatrovane vode na istovetnim krhkim kulama na neistinitom licu čija je iluzija potpuna

U traženom izgnanstvu na olupini mora u cvetnoj sredini sažaljenja koje ohrabruje
Moja usta propovedaju poraznu shvatljivost doba

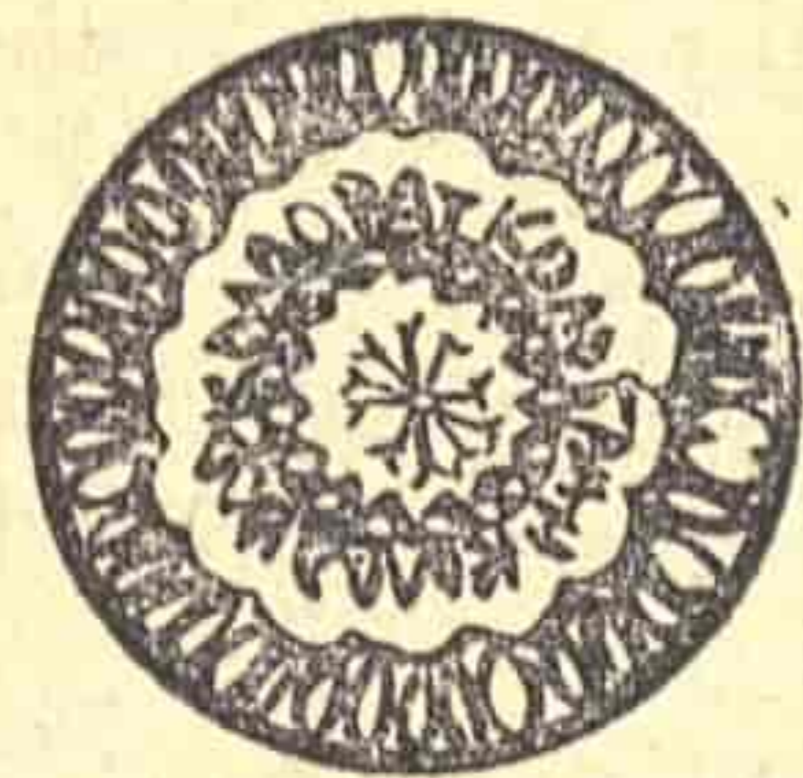
Slovansky
prehledO JUGOSLOVENSKEJ
SAVREMENOJ LITERATURI

NAJNOVIJI BROJ ovog časopisa donosi na uvodnom mestu članak V. Ščerbine pod gornjim naslovom. Obrazložiti značenje pojma „univerzalnog čoveka“ i „čoveka savremenosti“ Ščerbina ukazuje na njegovu često upućivanje povezano sa osobitostima naučno-tehničkog progressa. „Čoveka našega vremena često nazivaju „mašiniziranim“, „elektronskim“, „kosmičkim“, „atomskim“. Neki od ovih atributa su opšti za celo čovečanstvo, nezavisno od društvenog položaja i shvatanja ljudi. Ali oni nimalo ne objašnjavaju glavne duhovne osobine čoveka naših dana.“ Već sama po sebi dela sveta na dva društveno-politička sistema prva je prepreka ka uniformisanom shvatanju „savremenog čoveka“.

Filozof, estetičari i književni teoretičari sa Zapada ovaploćenje umetničkog ideala čoveka vide u ličnosti koja nema određenu političku koncepciju, čiji je najveći kvalitet čovečnosti u širokom značenju te reči, koja neprestano stremi ka „integraciji“ svoga moralnog oblika, mišljenja i osećanja. To je razlog što takva ličnost često dolazi u konflikt sa društvom. „Ovakvi pogledi se međusobno ne isključuju; naprotiv, oni predstavljaju lice i nalaze jedne iste pojave. Otuđenje ličnosti od društva, njena samoizolacija dovodi do kidanja njenih veza sa okoli-

nih literarnih pravaca na Zapadu“ Tu generaciju navodno karakteriše usamljenost, uzaludnost i beznađe, razdiru ih groza i strah, pošto žive na rubu atomske katastrofe, na periferiji života. Mada je ova dela jugoslovenska kritika ocenila kao smeo eksperiment i dragocen novatorski čin, ona su zbog svoje nerazumljivosti, nejasnosti, superintelektualnosti pristupačna isključivo uskom krugu čitalaca, tvrdi Blaškova.

Milada Blaškova smatra da je srpska književnost dostigla svoj vrhunac u partizanskom romanu (Cosić, Lalić, Čopić,

Oljača, Vučo, Koš). Pored snažne struje „partizanske književnosti“ postoji u srpskoj književnosti „najlepiej krilo“ koje predstavljaju nekoliko pisaca mlade generacije. Oni pišu prozu eksperimentalno-analitičku, filozofsko-esejističku, „otrgnuto od društvene problematike“. Izvor joj je egzistencijalistička filozofija. Najistaknutiji predstavnik toga pravca je, po mišljenju Milade Blaškove, Radimir Konstantinović. U svet luca sagledan je i Miodrag Bulatović sa romanima ili pripovedačkim ciklusima, koji slikaju dno ljudskog društva, izgubljene egzistencije, deformisane karaktere, bolesne ljude.

Mada Milada Blaškova pristupa srpskom romanu jednim veoma konvencionalnim metodom, njen sud može da bude ipak zanimljiv za nas po tome da bismo videli šta sve drugi pišu o nama. (B. R.)

nom, do jačanja antisocijalnih tendencija u njoj“.

DOKTRINA „sveopšteg čoveka“ koristi se često kao odskočna daska za napade na revolucionarni, socijalistički humanizam. U skladu sa takvim shvatanjem čoveka i humanizma često se čuju pogrešna tumačenja stvaralačkih principa i dela sovjetske literature. V. Ščerbina navodi esej kanadskog kritičara Davida Stjuarta „Epska struktura i značenje Tihog Dona“ — objavljen u časopisu „Kvins Kvorterli“ (1960. godine). „Smisao duhovne evolucije Grigorija Melehova Stjuart nalazi baš u njegovom odricanju od klasičnih iluzija, u njegovom oduševljenju da svoju životnu istinu pronade bilo kod belih, bilo kod boljševika. Izvor energije Grigorija Melehova Stjuart vidi u njegovom tragičnom nastojanju da suprotstavi sebe razvoju i moralnim normama revolucije, u težnji da pronade svoju veću, tobož „opštečovečansku“ istinu. Međutim, takav „univerzalni čovek“ lišen istorijske i socijalne određenosti nije ništa drugo od apstraktna fikcija“.

Kao ilustraciju svoga tvrdjenja V. Ščerbina navodi heroja Beketove drame — invalida Molaa. „Ta poluživa osoba sa svojim podvojenim saznanjem, koja se muči da se seti svoga imena, da „pronade sebe“, ta besporna meditiranja skotro potpuno paralizovanog mozga, proglašavaju se izrazitim simbolom čoveka XX veka. U vreme kada čovečiji intelekt trasira kosmičke puteve, koristi se u industriji krupnim otkrićima atomske fizike, ispituje drugu stranu meseca, pisac predstavlja čoveka u vidu tog jednog stvora koji s mudrošću shvata najproštije stvari, koji je van svih životnih tokova“. V. Ščerbina kritikuje i

način obrade ličnosti u Beketovim dramama i u delima drugih zapadnih pisaca, u kojima se ne oseća ruka pisca, posrednika, u kojima postoji samo haos reči izgovorenih u predsmrtnoj agoniji jednog beznadežnog i tamnog oblaka koji se zove — čovek.

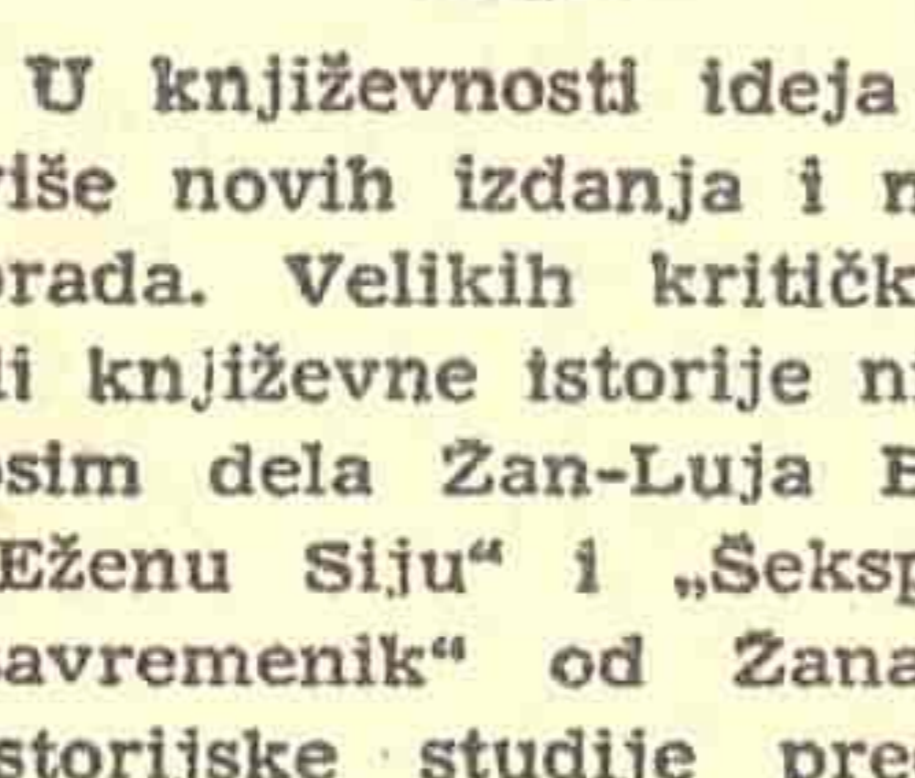
Pravi antipodan svim vrstama „univerzalizovane“ i „integrirane ličnosti koja ne želi“ da veže sebe nikakvim određenim političkim ubeđenjima, društvenom odgovornošću, koja okreće leđa istoriji, predstavlja tip heroja s jasno određenim ciljem, nadahnutog izgradnjom novoga društva. U sovjetskoj literaturi takav tip našao je bogat, raznolik umetnički izraz. V. Ščerbina ističe naročito lik lirskog heroja V. Lugovskoga iz knjige „Sredina veka“ — njegovu humanističku ustreljenost cilju, njegovu saznanje da smo mi sinovi svoga vremena, graditelji velikog sveta čovečnosti. Ali on nije ni sanjar, ni čovek koji svet posmatra kroz ružičasto staklo. „On shvata sve složene tragične konflikte naše ehohe. Ali on s uverenjem negira pesimističko gledište koje apsolutizira ideju večnog ugnjetavanja čovekove ličnosti nesetljivom gramadom društva. Naprotiv, on je duboko uveren u svesavladujuću snagu osnovnih zakonitosti socijalizma, u kretanje čovečanstva ka harmoničnijem društvu i ličnosti“. (D. M. M.)

Nouvelles Littéraires

BILANS JEDNE KNJIŽEVNE
GODINE

NESUMNJIVO JE da se može pisati o knjigama koje se zaista vole onako isto kao i o ženama koje se vole, jer o voljenim ženama može se pisati dobro samo ako su odsutne. Isto tako, i najbolje stranice kritika, pisane u prvom naletu, imaju uvek u sebi nešto mučavo, užurbano, baš kao što karakteriše, recimo, izjavu ljubavi, jer nagla ljubav dolazi uvek pre no što se dobro razmisli i ljubavi — tako počinje svoj uvodnik Klod Roka u prvom ovogodišnjem broju ovog pariskog književnog časopisa.

Reč je o prošlogodišnjem bilansu francuske knjige. Broj dela bio je ogroman. Sada, kad je sve prošlo, godina zaključena, šta se može naročito izdvojiti?

U književnosti ideja bilo je više novih izdanja i novih obrada. Velikih kritičkih dela ili književne istorije nije bilo, osim dela Zan-Luja Borija o „Ženu Siju“ i „Seksir, naš savremenik“ od Zana Kota. Istorijske studije predstavljaju „Istoriju buržoazije u Francuskoj“ od Režina Pernua. Ovu staru temu dao je pisac na jedan sasvim nov način. Očekivalo se mnogo više od „Uproredne istorije SSSR i SAD“ od Luja Aragona i Andre Moraa. Moroa razvija sa izvanrednom jasnošću i inteligencijom svoju već klasičnu „Istoriju SAD“ dok se Aragon u svojoj „Istoriji SSSR“ pomalo utopio u obilje materijala i događaja; nema onog što bi se moglo očekivati od ovog sjajnog pisca i političkog čoveka — kao da je Aragon — pisac odsutan iz ovog dela svoje knjige.

U toku godine nije bilo ni jednog novog velikog romana,

veo Aleksandar V. Stefanović; pogovor napisao dr Midhat Samić.

Ogist Kont: „DVA UVODNA PREDAVANJA“; „Kultura“, Beograd 1962; preveo dr Vlado Drašković; predgovor napisala dr Radmila Sajković. Slobodan Galoza: „PRED PRAGOM NOCI“; „Nolit“, Beograd 1962.

Mihailo Lalić: „LELEJSKA GORA“; „Nolit“, Beograd 1962. Tomislav Ketig: „PROMETEJ U POVRATKU“; „Progress“, Novi Sad, 1962.

Edhem Badžak i Miodir Ristović: „DVA VRELA NOZA“; Literarni klub Tribine mladih; Kruševac 1962.

Sava Petrović: „BALADA O DECAKU“; „Paralele“, Doboj 1962.

a ono što je „novo“ u romanu nije uvek i „novi roman“. Stari roman prošao je dosta slabo, ako se izuzme Zorž Simenon, koji sve više stiče pravo na titulu najvećeg živog francuskog romanijera. Romani mašte doneli su zanimljivu „Istragu“ od Roberta Penze. Isto tako i Kolet Odri dela je uspeo roman „U pozorišnoj loži“, u stvari esej o ljubavi i istoriji jednog psa, a Fransoa-Reži Pastid „Sanjani život“, koji spaja uspomenne iz detinjstva, roman-roman i romansiranu autobiografiju. Sto se tiče pripovetke, Zo-

MERKUR

ODNOS IZMEĐU
EGZISTENCIJE I DELA

LITERATURA o Džejsmu Džojso obimom je nadmašila njegovo delo. Pri tom je značajno da ova literatura sve jače priključuje pažnju što bliže prilazi životnom labirintu Džojse kao čoveka. Naročito draž inao je onaj skoro neljubazan, zapravo mrzovoljan prikaz koji o svome bratu Džejsmu daje Stanislav Džojse. Posle Herberta Gormana, u čijem je biografskom pokušaju jasan „vrhovni nadzor“ pisca nad biografom i Stjuarta Džilberta, koji u studiji „Zagonetka Uilsova“ samo s utezanjem „pali biografske svetlosti“, sada se u Cirihu, u izdanju „Rajn“, pojavila „Biografija o Džojsoju“ Ričarda Elmana, o kojoj su u 176. broju štutgartskog nemačkog časopisa „Merkur“ dali svoj sud Verner Hilvig i Ginter Buš.

Irska nije, po Helvigu, samo ona suviše plemenito stilizovana mistika i mit velikog Vilijama B. Jektasa. Otkako je u srednjem veku usled ratnih pustošenja, kasnije zbog pljačke i ubijanja u Engleskoj, izgubila rang „svetog“, Zeleno Ostrvo je postalo pribežište „crnog“ humora. Irski smeh je odjek tamnih dubina. A nigde ove dubine nisu tamnije nego u Džojsova dva glavna dela — „Uilisu“, koje je objavljivano 1918/1920. godine u jednom časopisu i „Fingegonov bdenje“, epu koji se 1938. godine pojavio kao knjiga.

Buš tvrdi da postoji veza između dela o literaturi i životnih okolnosti njihovih autora. Ali da biograf mora biti načisto s tim da on ne beleži pokrete koje čine literatura, nego

zea Kabanisa „Karte vremena“ imaju sve osobine tradicionalnog sentimentalno-provincijskog romana, ali Kabanis ume da i te stare obradane teme, po kojima je napisana masa dela, od kojih čak i nekoliko nezaboravnih čak i ipak sveže i sa velikom majstorijom.

Roa ističe tri romaneskna dela od velike vrednosti: „Jug“ Iva Beržea, „Posle podne“ G. Andesmesa, Margerite Dira i „Očekivanje zaborava“ Morisa Blansoa. Prva dva romana bila su zapažena i postigla zasluzen uspeh, a poslednji je govtom skandalozno prečutan. Svakom od ova tri romana Roa bi dodelio Gonkurovu nagradu ili nagradu Femine.

U oblasti poezije ističu se, pre svega, veličanstvena poema Anri Mišoa „Vetrovi i prašine“, „Velika zbirka“ Fransisa Ponža i „Zones“ Zan-Pjer de Dadelena. (N. T.)

pokrete jednog čoveka. Ništa ne primorava autora da se postavi izvan tvrdave knjiga koju je on sam sagradio. Veliko je iskušenje čitati dela tako kao da su ona znaci pauze u biografiji njihovih tvoraca. A ipak se uvek nadu ljudi koji, naoružani dokumentima matičnih registarata, njuškaju po Merikevoj poeziji ili po Herderinovim poznim himnama. Ovo shvatanje o literaturi živi, a ne opaža da knjige nisu crviljak privatnih nadaća, da onaj ko piše ne zakiva iskustva, nego ih „spaljuje i pretvara u pepeo“. Iz ovoga bi se dalo zaključiti da je opis života jednog pisca ispunio svoj zadatak ako nam predoči koliko malo je postignuto opisom života jednog pisca.

Džojsova biografija od Ričarda Elmana čini se Bušu pogodnim posrednikom da nam otkriva saznanja postanu dostupna. Elman nije želio ni truda ni boje da izradi portret u životnoj veličini, koji autora „Uilisa“ izlaže na uvid, a nas upozna sa ivicama njegove egzistencije.

Helvig ističe da je Elman tokom sedmogodišnjeg nepokolebljivog istraživanja, kao neki „literarni detektiv“, tragao čitajući, dopisujući se i putujući, kupio sve podatke džojsovske postojanja i iz njih stvorio delo koje prikazuje samog Delada zaborljenog u svome labirintu. Ovaj osam stotina strana dugi „policijski raport“ Elmanov — veli Helvig — snabdeva „fusnotama“ urgov vrdogve gdovth je tvrdio da u knjigama uvek čita samo fusnote, zato što je u njima napisano ono najvećerije. dodacima, tabelama o životu, fotografijama — počev od dečaka u matroskom odelu pa do posmrtnih maske — zaista je nešto kao „pravi“ roman o osobenom čoveku. (A. P.)

vesti

RUSKE POEZIJE
VEĆE SAVREMENE

Veće savremene ruske poezije, kojim je sarajevska Narodna biblioteka otvorila seriju poetskih večeri, bilo je najposećenije književno veće održano u novije vreme u Sarajevu. Pesnik Izet Sarajlić u uvodnoj reči govorio je o ruskoj poeziji posle Majakovskog i Jesenjina, istakavši posebno doprinos koji su ruski lirici novijeg vremena dali pesnici Seljvinski, Lugovskoj, Antokolski, Ščipačov, Kirsanov, Svjetlov i Leonid Martinov od starijih, a Lukonjin, Slucki, Jevtušenko i Voznesenski od posleratnih. Takođe se Sarajlić osvrnuo i na poeziju nekih drugih, nama manje poznatih, pesnika kao što su Jaroslav Smeljakov, Viktor Bokov, Evgenij Dolmatovskij i Semjon Gudzenko. U drugom delu ove večeri savremene ruske poezije, prof. Filozofskog fakulteta Rikard Kuzmić i glumci Darinka Đurašković, Vladimir Jokanović i Adem Cejvan recitovali su pesme Martinova, Lukonjina, Sluckog, Okudžave, Jevtušenka, Roždественskog i Andreja Voznesenskog.

DESET GODINA
„MISOLOVKE“

„Kada je krajem prošle godine, pala zavesa u pozorištu „Ambassadors“, navršilo se deset godina prikazivanja „Misolovke“ Agate Kristi. Tokom tog vremena dato je 4.151 predstava ovog komada. Samo

u Londonu „Misolovku“ je videlo 1.750.000 ljudi, a daleko veći broj u 25 zemalja u kojima je ova kriminalistička drama prikazivana.

Kad je u Londonu počelo davanje „Misolovke“ niko se nije nadao da će se prikazivati više od nekoliko meseci. Međutim, danas, kad je ovaj pozorišni komad ušao u jedanaestu godinu prikazivanja, sva mesta za sledećih šest meseci rasprodata su unapred i interesovanje publike za delo Agate Kristi ne pokazuje nikakve znake opadanja.

Na proslavi povodom desetogodišnjice hiljadu gostiju pilo je šampanjac. Pojedeni je „rođendanski kolač“ od pola tone koji je bio ukrašen s deset sveća i jednom džinovskom misolovkom od marcipana. Počasni gost bila je 71-godišnja Agata Kristi, doajen engleskih autora kriminalističke fikcije.

Nesumnjivo da ovakav uspeh „Misolovke“ predstavlja veoma zanimljiv fenomen ne samo u posleratnom engleskom pozorištu.

LOTREAMON

IZ MALDOROROVII

1.

O HOBOTNICO svilenog pogleda, duše slične mojoj! Ti, najlepše biće na zemljinoj lopti; zapovedniče nad dvorcem od četiri stotine pakaja; ti, u kojoj uzvišeno obitava, kao u prirodnoj rezidenciji, saglasjem potpunim, u spregu nerazornom, umilna neodoljiva vrlina, i božanstvena ljupkost, zašto nisi pored mene, tvoj trbuh od žive uz moje grudi od aluminijuma, pa da zajedno sednemo na kakvu obalsku liticu, i da posmatramo prizor koji obožavam!

Stari okeanu, kristalnih valova, ti si, srazmerno, nalik plavetnim mrljama na ledima ugnjavljene mahovine; ti si neizmerno plavo prilepljeno uz telo zemlje: ja volim ovo poredenje. Pri prvom pogledu dugi dah tuge, kao romor tvog blagovetara, prelazi, ostavljajući neizbrisiv trag, preko duše duboko smučene, i priziva, sećanjem na tvoje ljubavnike, a da se to ne oseća uvek, mučne početke postanka čoveka, kad je upoznao patnju, zauvek. Pozdravljam te, stari okeanu!

Stari okeanu, tvoj oblik harmonično kružan, koji razveseljava strogo lice geometrije, podseća me mnogo na sitne čovekove oči, slične podlim očima divlje svinje, i na oči noćnih ptica, oblihi i savršenih ivica. Međutim, čovek je, tokom vekova, stalno uobražavao da je lep. Ja smatram, međutim, da je čovekova vera u sopstvenu lepotu — samoljublje, da on nije stvarno lep i da to naslućuje, inače zašto bi sa toliko prezrenja posmatrao obličje svog bližnjeg. Pozdravljam te, stari okeanu!

Stari okeanu, ti si simbol identiteta: uvek jednak samome sebi. U biti se ne menjaš; a ako se tvoji talasi ovda besomučno propinju, negde dalje, u drugoj oblasti, oni savršeno miruju. Ne postupaš kao čovek, koji se zaustavlja na ulici da bi video pse kako se kolju, ali koji se ne zaustavlja kad prolazi sahrana; koji je ujutru srdačan, a uveče zlovoljan; koji se danas smeje, a sutra plače. Pozdravljam te, stari okeanu!

Stari okeanu, ono što tajši u svojim neditima bilo bi pristupačno budućoj koristi za čoveka. Ti si mu već dao kita. Ali ne dozvoljavaš pohlepni očima prirodnih nauka da lako prodru u hiljade tajni tvog intimnog sklopa; ti si skroman. Pozdravljam te, stari okeanu!...

Stari okeanu, bečaru veličajni, kad obilaziš svećane samoe svojih ravnodušnih kraljevstava, dičiš se, s punim pravom, urođenom veleпношću, i himnama koje ti, evo, posvećujem. Njihna stadostrano na mekim isparenjima veličanstvene masivnosti, koja je najveće svojstvo od svih kojima te je obdarila najviša sila, ti valjaš, posred tajnovite senke, preko njene uzvišene površine, jedinstvene valove, sa mirnim osećanjem beskonačne moći. Oni slede jedan drugog, paralelno, odvojeni kratkim razmacima. Cim jedan oslabi, drugi ide njemu u susret, rastući, praćen mnostrukom huki, piskom pene koju gradi, a koja je tu da nas upozori kako je sve pena. (Tako i ljudska bića, ti živi valovi, umiru, jedno za drugim, monotono, ali ne ostavljajući za sobom penušavo brujanje.) Ptice selice odmaraju, sa poverenjem na tvojim valovima, i prepuštaju se njihovom kretanju, punom gorde milosti, sve dok kosti krila ne budu prekrivene vajkadašnjom snagom vode, da bi nastavile vazdušno hodočašće. Hteo bih da veličanstvenost ljudska bude inkarnacija odbleka tvog. Ja zahtevam mnogo; i ova iskrena želja gorda je na tebe. Tvoja moralna veličina, silka beskraja, moćna je kao misao filozofa, kao ljubav žene, kao božanstvena lepota ptice, kao vizija pesnikova. Lepši si od noći. Odgovori mi, hoćeš li da budemo braća? Digni se, pokreni se žestoko... i više... još više, ako hoćeš da te uporedim sa strahotom božanske odmazde; ispruži svoje olonvmodre kandže, utirući put preko sopstvene utrobe. Valjaj užasne valove, grozni okeanu: samo te ja shvatam, i padam pred tobom, niče uz tvoja kolena. Veličanstvenost ljudska usiljena je. Čovek me ne obavezuje ničim; ti, da. Kad se dižeš, u obliku uzvišenog i užasnog grebena, okružen vijugavim prevojima, kao dvorcem, magnetičan i divalj, propinjući talase jedan za drugim, sa punom svešću o onome što si, dok izlivaš, iz dubina utrobe, kao preopterećen grizom savesti koja ostaje nesaznajna, potmulo rikanje, uporno i stalno, koga se ljudi plaše i onda kad te posmatraju, u sigurnosti, drhteći po obalama, onda uvidam da nemam prava da se smatram ravnim tebi. Ali zašto je to tako, zašto bih ti ja, u prisustvu tvoje nadmoći, davao svu svoju ljubav (a niko ne zna količinu ljubavi koju sadrži moja težnja lepotom), ako to nije zato što tvoriš u meni bolnu misao o mojim bližnjim, koji, u spregu sa tobom, grade najironičniji kontrast, antitezu najskaredniju koja se da videti na ovom svetu: ja te ne mogu voleti; ja te mrzim. Zašto se vraćam tebi, evo hiljaditi put, tvom prijateljskom zagrljaju, raskriljenom da pomiluje moje užareno čelo, koje oseća da groznice nestaju pri njegovom dodiru! Nisam upoznao tvoju skrivenu sudbinu, ali sve što se tebe tiče — zanima me. Reci mi, dakle, da si prebivalište vladara tame. Reci mi to, okeanu (isključivo meni, da ne bi razalostio one koji su saznali samo obmane), i još — da disanje Satane gradi olujine koje bacaju tvoje slane vode do oblaka. Treba to da mi kažeš, da bih se radovao saznanju pakla koji je tako blizu čoveka. Hoću da ovo bude poslednja strofa moje invokacije. Zato, još jednom, želim da te pozdravim, i da ti kažem: zbogom! Stari okeanu, kristalnih valova... Moje oči vlašje izobilne duše, i ja nemam snage da nastavim, jer osećam da je prispeo čas povratka surovom pozorištu, među ljude. Ali... hrabro! Učinimo jedan natčovečanski napor, i ostvarimo, sa osećanjem dužnosti, našu sudbinu na ovoj zemlji. Pozdravljam te, stari okeanu!

2.

Ponoć je; ne vidi se ni jedan omnibus koji saobraća od Bastilje do Madlene. Varam se; evo jednog koji se naglo pojavljuje, kao da iz zemlje iskače. Nekoliko zakasnelih prolaznika pažljivo ga posmatra, jer izgleda da stvarno samo tome sliči. U imperijalu sede ljudi nepomičnih očiju, kao u

PRIMLJENE KNJIGE

Maks Friš: „STILER“; prevela Vera Stojčić; pogovor napisao Zoran Glušević; „Prosveta“, Beograd 1962. Biblioteka Savremeni strani pisci. J. V. Gete: „PUTOVANJE PO ITALIJU“; preveo Branimir Zivjeljnović; predgovor napisao Zoran Glušević; „Prosveta“, Beograd 1962.

Nikola Grulović: „JUGOSLOVENI U RATU I OKTOBARSKOJ REVOLUCIJI“; „Prosveta“, Beograd 1962.

Branislav Grujić: „DZEPNI LATINSKO - SRPSKOHRVATSKI REČNIK“; „Prosveta“, Beograd 1962.

Božidar Škritec: „ODLAZAK U JESEN“; „Matice hrvatska“

— pododbor Slavonska Poževara, 1962; Zbirka pesama.

Krešimir Brant: „CRVENKAPA I VUK GARO“; Vlastita naklada, Zagreb 1962.

Mirjana Stefanović: „VLATKO PIZZULA“; „Prosveta“, Beograd 1962; biblioteka „Glas na knjiga“

F. Dostojevski: „SELO STAPANCIKOVO“; „Svjetlost“, Sarajevo 1962; preveo Milan Karišanić.

Gl de Mopasan: „IZGUBLJENI PUTEVI“; „Svjetlost“, Sarajevo 1962; prevela Milica Grabovac.

Zan-Klod Karijer: „LETOVANJE GOSPODINA ILOA“; „Svjetlost“, Sarajevo 1962; pre-

Preveo D.S.
IGNJATOVIĆ

PEVANJA

mrtve ribe. Stisnuti su jedni uz druge, i čini se da u njima nema života; inače, propisan broj putnika nije prekoračen. Kad kočijaš ošinu konje bičem, učini se kao da bič pokreće ruku, a ne-ruka bič. Šta treba da predstavlja taj skup čudnih i mutavih biča? Kao da su sišla sa meseca? Evo trenutaka kad se u to može potpuno poverovati; ali ipak ona najviše podsećaju na leševu. Omnibus, žureći se da stigne do poslednje stanice, guta prostor i lomi pločnik... On projuri... Ali prati ga, pomamno, neka bezoblična masa, po prašini. „Stanite, preklinjem vas; stanite... noge su mi otekale od danoćnog hoda... nisam jeo od juče... roditelji su me napustili... ne znam šta ću... rešio sam da se vratim kući, i brzo bih stigao, kad biste mi ustupili jedno mesto... ja sam dete, imam samo osam godina, i uzdam se u vas...“ On projuri!... On projuri!... Ali prati ga, pomamno, neka bezoblična masa, po prašini. Jedan od tih ljudi, hladna oka, muva suseda laktom, i kao da mu izražava nezadovoljstvo zbog cviljenja, srebrnastog zvuka, koje se jasno čuje. Ovaj obara glavu neprimetno, kao da se slaže, a zatim tone u nepomičnost svog egoizma, kao kornjača u oklop. Izraz lica ostalih putnika pokazuje isto osećanje kao i kod ove dvojice. Krici su još čujni, još dva ili tri minuta, prodorniji iz trena u tren. Vidi se kako se duž bulevara otvaraju prozori, i kako neki prestravljeni lik, sa svetiljkom u ruci, bacivši brz pogled na ulicu, spušta kapak, ozlojeđeno, da se više ne pojavi... On projuri!... On projuri!... Ali prati ga, pomamno, neka bezoblična masa, po prašini. Jedan mlad čovek, prepušten sanjarenju, jedini, posred tih ličnosti od kamena, izgleda da oseća samilost u nesreći. U korist deteta koje veruje da svojim bolnim nožicama može stići omnibus, on se ne usuđuje da podigne glas, jer mu ljudi dobacuju poglede prezrenja i autoriteta, a on zna da ne može ništa sam protiv svih... Laktova zarivenih u kolena, glave stisnute u šakama, on se pita, preneražen; da li je stvarno to što se dešava ono što nazivaju ljudskim milosrdem. Pojma zatim da je to suvišna reč, da ju je nemoguće naći ni među pesničkim rečima, i smelo priznaje svoju zabludu. Govori sebi: „Zbilja, zašto se zanimati za to dete? Manimo ga“. Međutim, vrela suza kliznu niz njegov obraz, istom kad počeo proklinjati. Teško prevuče rukom preko čela, kao da uklanja kakov oblak čija neprozirna senka mračni um. Koprca se, ali uzalud, u vremenu u koje je bačen; oseća da mesto koje zauzima nije ono pravo, ali van njega ne može. Užasna tamnica! Gnusna fatalnost! Lombano,* zadovoljan sam tobom od ovog dana. Nisam prestajao da te posmatram, dok je moj lik odisao onom istom ravnodušnošću kojom i likovi ostalih putnika. Mladić ustade, gnevnom kretnjom, i htjede da se udalji, da ne bi učestvovao, makar i protiv volje, u nedoličnom zbivanju. Dajem mu znak, i on mi prilazi. On projuri!... On projuri!... Ali prati ga pomamno, neka bezoblična masa, po prašini. Krici umukoše iznenadno, pošto dete, saplevisi se o izbočenu kocku pločnika, pade i raskrčavi glavu. Omnibus nestade na oborju, i videla se samo zamukla ulica... On projuri!... On projuri!... Ali ne prati ga više, pomamno, neka bezoblična masa, po prašini. Gledajte skupljača krpa koji prolazi, iskrivljen u bledom svetlu svog fenjera; ima u njemu više duševnosti nego u svima onima iz omnibusa. On grli dete; budite sigurni da će ga izlečiti, i da ga neće ostaviti, kao što su to učinili njegovi roditelji. On projuri!... On projuri!... Ali prati ga, pomamno, prodoran pogled skupljača krpa, po prašini!... Raso tupa i idiotska! Kajačeš se zbog ovakvih postupaka. To ti ja kažem. Kajačeš se! kajačeš se! Moja poezija će biti, raznim sredstvima i oblicima, jedan jedini napad na čoveka, tu divlju zver, i na Boga, kome nije bilo moranje da stvori takvu gadost. Do kraja mog postojanja gomilaće se tom do toma, i u njima će biti uočljiva samo ta jedna jedina misao, stalno prisutna u mojoj svesti.

3.

Misao da sam, dragovoljno, pao isto nisko koliko i moji bližnji, i da imam manje prava od drugih da jadikujem nad našom sudbinom, koja svedjednako ostaje privezana za očvrslu koru ove planete, i nad suštinama naših izopačenih duša, razara me kao potkivački ekser. Videne su eksplozije zaogušljivih ognjeva kako uništavaju čitave vrste, ali te su vrste trpele agoniju kratko, jer je smrt dolazila iznenadno, usred ruševina i ubistvenih gasova: što se mene tiče... ja trajem kao bazalt! U centru tog trajanja, kao na samom početku radanja izvota, andeli sličie samima sebi: ali nema dugo kako ja više ne sličim sebi! Čovek i ja, utamničeni između granica našeg duha, baš kao jezero u obruču koralnog ostrva, umesto da svedinimo naše snage da bismo se odbranili od slučaja i nesreće, udaljavamo se, naprotiv, grozničavi od mržnje, odabirajući suprotne puteve, kao da smo ranjeni ostrim šiljkom kakvog oštrog noža! Reklo bi se da jedan nekakvog relativnog dostojanstva, nastojimo, iako protivnici, da ne obmanemo jedan drugog, ali svaki ostaje na svome, i zna da ograšeni mir nije moguće održati. Pa lepo, neka bude! — neka se moj rat protiv čoveka ovekoveči, baš zato što čemo jedan u drugome otkriti sopstvene degradacije... baš zato što smo smrtni neprijatelji. Nužno je da izvojem ili užasnu pobjedu ili da moj pad u okršaju bude lep: ja, sâm, protiv čovečanstva. Neću se služiti oružjem načinjenim od drveta ili od gvožđa, prezreću naslage dragocenih minerala: bruj harfe, moćni i serafinski, postaće, ispod mojih prstiju, strašni talisman. U bezbrojnim busijama, čovek, taj sublimni najmanj, već je probio moje grudi svojim porfirnim kopljem: vojnik ne pokazuje rane da bi bile slavije no što jesu. Ovaj užasni rat posejaće patnju među protivnike: dva prijatelja koji tragaju, uporno, način da jedan drugoga unište. Kakva drama!

* Lombano, jedan od natprirodnih likova (kakva su još: Leman, Loengrin, Holcer), andeoskih ili demonskih, kojima se pesnikova ekstatična vizija često obraća. (Prim. prev.)

LUDVIG HIRSFELD

Istorija jednog života

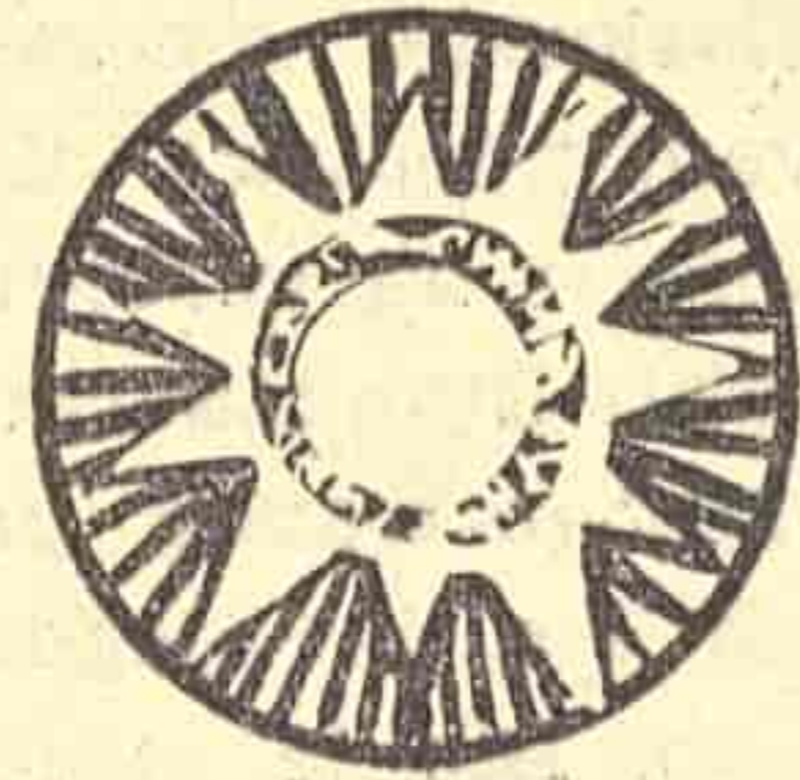
(SRPSKA KNJIZEVNA
ZADREGA, BEOGRAD 1962;
PREVEO DR ĐORĐE
ZIVANOVIC)

USPOMENE Ludviga Hirsfelda, naučnika humaniste koji je čitav svoj život posvetio borbi protivu zla u njegovim različitim vidovima, čitaju se sa nesmanjenim interesovanjem kao uzbuđljivo svedočanstvo o jednom životu koji je protekao u naporima za dobro i progres čovečanstva. I onda kada govori na vrlo jednostavan i pristupačan način o svome lekarskom radu i naučnim pronalascima, i kada priča o patnjama svoje domovine i stradanjima svoga naroda u varšavskom getu, u svojim naporima za organizaciju naučnog rada i obnovu zdravstvene službe u oslobođenoj i ponovo uspostavljenoj Poljskoj. Pisac ove knjige uvek daje zanimljivo i ne retko potresno svedočanstvo o jednom uzemirenom dobu i ljudima u njemu. Sa koliko je ljubavi i simpatija Hirsfeld pisao o svojim učenicima i naučnim saradnicima, sa koliko opravdanog gneva i neprikrivene ogorčenja svedočio o zločinima koja su se zbivala u vremenu drugog svetskog rata!

Hirsfeldovi memoari, pored nesumnjive dokumentarne, poseduju neospornu literarnu vrednost. Stranice posvećene

čeceri koja je podelila sudbinu šest miliona svojih sunarodnika pisane su ne samo sa izuzetnom toplinom i nežnošću i znatnom spisateljskom veštinom. Portreti nekih znatnijih ljudi sa kojima je Hirsfeld u toku svoga relativno dugog života dolazio u dodir dati su sa nekoliko lakih ali sigurnih poteza tako da, ne retko, predstavljaju mala remek-dela.

Ne umanjujući ni na koji način opštu i celokupnu vrednost Hirsfeldovih memoara i

pak moramo da naglasimo da su za nas najzanimljiviji oni delovi koji govore o nama i radu pisca knjige o kojoj je reč u našoj sredini. Hirsfeldovi opisi vojne bolnice u Valjevu, povlačenje srpske vojske preko Albanije, obaveštenja o sanitetskim prilikama na sovjetskom frontu i prvim danima posle oslobođenja Beograda, predstavljaju dragocena svedočanstva koja niko ko bude proučavao istoriju našeg vojnog saniteta neće moći da zaobiđe.

Knjigu je korektno preveo dr Đorđe Zivanović. Predgovor dr Koste Todorovića, inače Hirsfeldovog učenika, još jednom potvrđuje staru istinu da je dobro pisanje posledica pravilnog mišljenja i da znati dobro pisati znači u prvom redu umeti dobro misliti. (P.P.-C.)

FLORIKA STEFAN

Treća žena

(„BAGDALA“, KRUSEVAC
1962)

ZBIRKA PESAMA Florike Stefan „Treća žena“ po nečemu ne može proći neopaženo: sve pesme ove zbirke sagorevaju na žrtveniku ljubavi. Jedna od prvih iz svoje generacije, ona se ljubavi predaje do srži svoje, u zanosima ljubavi ostaje potpuno naga u svojim osećajima, skinuvši sve sa sebe, istrgnuvši iz sebe sve što nije hrana ljubavi, što ne razbuktava njen plamen. Nemiri i tajne biča, mrač čovekove zadatosti u sebi i naslage s njegovog dna, koje ponekad samo vetar smrti može da uskomeša, gatanje nad zarenim uglavljenim reči, pronicanje u ishodišta pesme, gube u svojoj važnosti pred nemirima za pesnikinju većim i sudbonosnijim. U ovim pesmama ona se skoro isključivo iskazuje kao žena, koja je svim svojim slojevima pokrenuta i upućena ka drugom, prema drugoj polovini sveta, prema čoveku koji se kao

sudbina nadvija nad njom.

Ljubav je presudna deminanta u najnovijim pesmama Florike Stefan. Može izgledati karakteristično da se glasu Vesne Parun, svakako najuspešnijem glasu ljubavnih čežnji u našoj savremenoj poeziji, pridružuje glas još jedne pesnikinje. Činjenica koja bi se mogla shvatiti kao dokaz da samo žene, u ovom poetskom trenutku, mogu iskazivati ljubavna osećanja nespustano i potpuno, da takva osećanja mogu izdajati iz osećajne rude ispresecane žilama, žicama i naslagama svih čovekovih odnosa prema svetu, u kojem se on najčešće danas oseća kao zatočen, da samo one mogu negovati čisti plamen ljubavi i nežnosti. Neopravdano je i neodrživo govoriti o ženskoj poziciji kao fenomenu poezije uopšte, ali bi se ta činjenica možda mogla objasniti ne-postojanjem nekog posebnog ženskog poetskog govora već posebnim sklopom ženske osećajnosti.

Zato bih pojavu knjige Florike Stefan ocenio pre kao potvrdu o mogućnosti poetskog opredeljenja za ljubav. I to za ljubav koja ne bi bila svede-

IZLOG KNJIGA

Stefan nije ni jednog trenutka zapalila sve poetske varnice nekim senzibilnim, upečatljivim stihovima:

I još te ljubim do bezu-
lja uprkos smrti
koja svakoj pojavi svoj pe-
čat stavlja na čelo
zainat danima koji bi svoju
ravnodušnu mudrost
usadila u svako biće

I ljubicu te dok ne potavnim
od bdenja
dok me vetrovi ne osuše
i sunce ne sprži
dok me zemlja još ljujaju-
ći drži
dok se u smrt ne pretvori

Možda su to najbolji stihovi
ove zbirke, ovim se stihovima
završava i potpisuje ovo po-
etsko opredeljenje za ljubav,
oni su kao vrela crveni vosak
upliti u sebe i žig i simbol i
svedočanstvo i zakletvu, ali
možda zato i deluju kao de-
klaracije i program. Svedočanstvo
i monotonija jednog verničkog
amin najviše sputana poet-
ska zračenja ove knjige.

(A.P.-V)

DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ

Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906-1911

(ISTORIJSKI INSTITUT
SANU,
BEOGRAD, 1962)

POSLE brojnih članaka iz istorije Srbije u drugoj polovini XIX i početkom XX veka, studija „Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912“, kao i monografije o Milovanu Milićeviću, Dimitrije Đorđević nije nepoznat naučnim i stručnim krugovima istoričara. Međutim, njegova nova knjiga „Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906 — 1911“ kako obimom tako i kompleksnom tematikom i postignutim rezultatima zaslužuje naročitu pažnju.

U našoj a ni austrijskoj istoriografiji do sada nije postojala posebna studija o Carinskom ratu. Naročito je bio nepoznat period posle 1908. godine. Za pisanje svoje knjige Đorđević je koristio naše arhive u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i Sremskim Karlovcima, a od inostranih državnih arhiva u Beču i ispisao iz arhive ruskog i francuskog ministarstva Spoljnih poslova. Služio se obiljavnom domaćom i stranom građom, štampom, periodičnim publikacijama i literaturom koja je za Carinski rat osudna i razbacana. Reklo bogatu građu pisac je uspeo da rasporedi i hronološki i po unutrašnjoj vezi.

Đorđević je dokazao da su najdublje progovorila, Florikauzroci Carinskog rata u tome

što je Austro-Ugarska još od Berlinskog kongresa 1878. te-
zila privrednom i političkom
potčinjavanju Srbije.

Svu komplikovanost Carinskog rata u razdoblju od 1907/8. godine, kada se sukob pretvorio u političku krizu većeg obima, kao i dolazak grofa Erentala za ministra spoljnih poslova, njegovo pripremanje za aneksiju Bosne i Hercegovine i pregovore oko sklapanja novog Irgovinskog ugovora između Austro-Ugarske i Srbije kojem su se protivili ugarski agrarci, pisac je detaljno obradio. Ekonomski pregovori Habzburške monarhije sa Srbijom razbijali su se na pitanju izgradnje železničke pruge preko Novopazarskog sandžaka za Solun i zbog aneksije Bosne i Hercegovine. Na taj način Carinski rat se pretvorio u istorijski sukob iza kojeg su s jedne strane stajale sile trojnog saveza, a s druge sile trojnog sporazuma.

Đorđević je konstatovao da je od Carinskog rata najviše koristila imala trgovačka i industrijska buržoazija Srbije, a da su seljačke mase i radnička klasa njime bili pogođeni. Usled toga došlo je do poostrene klase borbe između buržoazije i radničke klase i do zbližavanja gradskog proletarijata sa najamom radnom snagom na selu.

Na kraju pisac je sintetizirao svoje rezultate u zaključku da je Carinski rat predstavljao „završnu fazu u borbi za političko-ekonomsku nezavisnost koju je Srbija povećala početkom XIX... Tek pošto je Carinskim ratom obezbedila svoju ekonomsku i političku samostalnost od Austro-Ugarske, Srbija je mogla ući u treće razdoblje svoje istorije, koje je započelo balkanskim ratovima 1912 — 1913. godine, a završilo se u prvom svetskom ratu, slomom Habzburške Jugoslovena“.

Steta je što piscu nije omogućen uvid u lični arhiv cara Franje Josifa i prestolonaslednika Ferdinanda. Ta građa sigurno bi pružila interesantne podatke o stavu Ferdinanda i vojske na čelu sa Konradom fon Hecendorffom prema Carinskom ratu. Uprkos tome Đorđević je zamršeno ekonomsko i političko pitanje oko Carinskog rata rešio onako kako to zahteva savremena istorijska nauka. Njegov rad odlikuje bogatstvo građe, obilje novih podataka, izuzetna akribija i nova i interesantna zapažanja. Zbog toga je „Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906 — 1911“ obiljan naučni rad te predstavlja važan prilog u proučavanju uzroka prvog svetskog rata i veliki doprinos u izučavanju istorije Srbije u početku XX veka. (V. K.)

PISU: PREDRAG PROTIC, ALEKSANDAR PETROV, VASILJE KRESTIC I MARIJAN JURKOVIC

neprevedene knjige

EVG. EVTUSENKO

NEŽNOST

(SOVJETSKIJSKI PISATEL
MOSKVA 1962)

POSLEDNJA KNJIGA Jevgenija Jevtušenka potvrđuje ovog mladog Sibirca kao jednog od najangažovanijih ruskih pesnika našeg vremena, ali nam jače otkriva i neke druge širine ove obdarenosti: meditativnost njegove poezije i njene čisto lirске mogućnosti.

Jevtušenko ostaje stvaralački vezan za onu magistralu ruske poezije koja je tražila od pesnika angažovanost ili, kako je to ona sama formulirala na ruskom jeziku davno (još u njekrasovskim vremenima), da bude građanin, a Majakovski, znamo, ostvario taj zahtev najdoslednije u sovjetsko doba, revolucionarnošću svog poznog stiha koji je bio nazivan (i od prijatelja i od neprijatelja) agitstikom i plakatskim, ali koji je svoju otvorenost dokazao prvenstveno time što je bio — autentičan stih. Od svih mladih pesnika Jevtušenko možda najpupornije, najsvetlije i najsvetlije je njeguje svoju angažovanost, on zna odista najkonsekventnije — kako je to vrlo precizno izrazio tu skoro Robert Roždčestvenski, ne govoreći posebno o Jevtušenku, već o celoj toj generaciji mladih pesnika i pjesnikinja — „brusiti građanstvo“, Jevtušenko rijetko (ma koliko on koji ovog pesnika znaju, samo iz agencijskih izvještaja, mislili obrnuto) važe subdi-

nu svog stiha za jednodnevni krik, za prelazni i prolazni uspeh. Njegova vezanost za dan nije vezanost za jedan dan, u jednoj od najboljih pjesama u ovoj knjizi Jevtušenko nam otkriva šta za njega znači biti angažovan. Pjesni kričica kako na njegove u mornje usne silazi čutanje i on ostavlja pero. Ali vidi kako na zidovima njegove sobe drhte siluete grana pune neke neizrecive ljudske tuge i bola, čuje je kako mećava želi da mu nešto kaže, a tramvaji u šumi snijega zvone bolno — svak o svojem. Ostaci afiše pokušavaju da mu došapnu nešto, a gvožđe na krovu urla. Tako i ljudi, mučeni zlom, kaže Jevtušenko — čute ili isto ovako očajno muči. I pjesnika napušta umor i rezignacija, jer on treba da pomogne svima: drugovima, tramvajima, ljudima. „Ja sam — njihova mogućnost da se izrazi.“ I dodaje odmah: A izraziti druge, ojađene zbog njih, to i jeste mogućnost izraziti sebe.“

Takva je srž angažovanosti Jevtušenkove poezije. Takvo je njegovo shvatanje pjesnikovog duga. (U jednoj pjesmi, koja je štampana ovih dana, poslije izraziti druge, ojađene zbog njih, to i jeste mogućnost izraziti sebe.“

gim pjesmama ove knjige, i teško bi bilo navesti i same njihove naslove ovdje. Takav je kad gleda kako mrtvi komesari, na čijim budonovkama gore krupne zvijezde, a koji su „poginuli za mene“ — ulaze u biljarske dvorane gdje pisci gube svoje dane i svoje noći. Takav je kad njegov moćni stih postaje megafon, mogućnost izraza za jednog starog željezničara (u pjesmi „Ujka Vasja“, posvećenoj pjesniku Bulatu Okudžavi, koji u pravu putuje po sovjetskoj zemlji i uz pratnju gitare govori stihove), postaje glas jednog radnika koji je bio i ostaje čovek, sada kao i onda kad se

u tifusu,
i krvi Rusija kalila,
i umirala na podu
vagonskom,
i na podu vagonskom ponovo
se radala.

Ova knjiga pjesama otvara se varijacijama na temu čovekove samoće i usamljenosti, zatvorenosti njegovog intimnog svijeta, o kom drugi, možda, ništa ne slute, o kom oni, možda, nikad ništa neće doznati, koji će ostati u čovjeku i otići s njim zauvijek. Pjesnikov glas je tu pun melanholije, ali i nade — zapisane u potkretu stiha — da će društvo kojem on pripada i čiji cilj je ne apstraktni ne-

go realni humanizam, to jest komunizam, srušiti i te nevoljive ali tvrde zidove između čovjeka i čovjeka. Ali, kad putujući starim svijetom doživljava stravične dimenzije ajenacije, koja tu daje osnovnu boju svemu zbivanju, udara pečat jednom dehumanizovanom sistemu — čiji je on i proizvođač i gospodar — on će napisati „Božić na Monmartru“, jednu od velikih optužnica koje je dala moderna poezija. Na-
pisaće i „Svadbenu haljinu“ i „Monolog bitnika“ i „Bitnicu“, proteste rečene suzom manekene ili čupavom kosom njujorske bitnice, tvrdo ne onima koji vladaju tim kamenim morem, gdje se pjesniku čini da više nema ni Romea ni Đulijete, da su ostali još samo Montejui i Kapuleti, samo okrutni zidovi i krovovi, i televizijske antene — kao raspela bez Hrista...
Cista lirika dobila je mnogo mjesta u ovoj zbirci. Motivi ljubavi, snova, nježnosti prolaze kroz cijelu knjigu, javljaju se, nestaju i ponovo nalaze. Nježnost je ušla i u naslov knjige („Nježnost — to oružje strasno“, kako poručuje jedan stih), nježnost koja treba da doprinese očovječavanju čovjeka, i koja će, sigurno, biti bitna crta čovjeka vraćenog sebi. A koja je potrebna i revoluciji:

Znam —
ljudi su surovi,
ali i nježni.

Revoluciji treba,
naravno, oružje,
I su i cvjetovi revoluciji
nužni!

Pjesnik traži puteve ka tišini, žedan je nje, i „tihi stihovi“ javljaju mu se takođe kao jedan od vrhova prema kojima se penje, kao jedan od dalekih, velikih ciljeva. Nezbježnih ciljeva. Vizija Puškinova, ostvarena u jednoj virtuoznim pjesmi, pravog fontanl alterracija i unutrašnjih rima, opsjeda ga.

Lirski elementi veoma su prisutni i u drugom dijelu knjige, u pjesnikovom kubanskom dnevniku, gdje je Jevtušenkova angažovanost ponovo govori na sav glas. Ovo preplitanje i daje naročitu boju i osobenu ekspresivnost tom ciklusu pjesama. „Razgovor s MAZ-om“, mnogotonskim ruskim kamionom na Kubi, insipiran revolucionarnom solidarnošću, a pisan najčistijim lirskim rukopisom je tu, čini mi se, najviši domać pjesnikov. Mada i ovdje ima još nekih odličnih pjesama od kojih bi trebalo pomenuti bar „Baladu o Jorisu Ivensu i o jednom trgovcu, bivšem Rusu“ i „Arhiv kubanskih filmskih žurnala“. Ili ekzotične stihove iz „Eksplozija na Kubi“: na ulici Havane, tamo gdje je upravo odjeknuo udarac diverzije, eksplozira samo trenutak: kasnije

—
mina same revolucije.
I na kraju još jedna poetična pojedinost o ovoj knjizi poezije: tiraž 100.000. (M. J.)

NA KRAJU KNJIŽEVNE GODINE

NA GODIŠNJOJ SKUPŠTINI Udruženja književnika Srbije, održanoj 20. januara u Beogradu, konstatovano je da je protekla godina, po bogatstvu i raznovrsnosti postignutih uspeha u oblasti književnog stvaralaštva, po kvalitetu objavljenih dela i živoj književnoj aktivnosti, potvrdila razvojni put naše literature i doprinela daljim uspesima naše književnosti u zemlji i inostranstvu.

Mada 16 romana, 10 zbirki pripovedaka, 15 zbirki pesama, 22 knjige eseja, kritika, monografija, putopisa i reportaža, 12 knjiga za decu i omladinu i 41 drama predstavljaju relativno impozantnu cifru, nesumnjivo je da bi broj objavljenih dela bio veći da su odnosi između pisaca i izdavača bolje rešeni, da su izdavači naklonjeni domaćoj književnosti. Ovako, kad se upoređi broj članova Udruženja (300) sa brojem objavljenih dela odmah se uočava izvesna nesrazmera.

I ove godine se, kao i ranije, značajan deo književne delatnosti odvijao na stranicama književnih novina i časopisa, na stranicama kulturnih rubrika dnevne i nedeljne štampe, kao i književnim večerima — u neposrednom i živom kontaktu pisaca i čitalaca. Zbir ovogodišnjih uspeha Udruženja književnika Srbije nesumnjivo povećava jačanje međurepubličke saradnje i međusobno zbližavanje pisaca iz drugih republika. Sve veći broj domaćih dela objavljen u inostranstvu, u posebnim izdanjima i u časopisima i novinama, svedoči da naša književnost polako ali sigurno osvaja čitaoce širom sveta.

Prirodno je očekivati da tokom sledeće godine naše književne žetve i uspehi na polju literature budu još bogatiji. Mada nije moguće predviđeti kojim će se pravcima sve kretati književna aktivnost naših pisaca tokom sledeće godine, sa sigurnošću se može tvrditi da će na karakter daljeg razvoja uticati mnogi činioci koji, iako na izgled periferijski, snažno usmeravaju i određuju prirodu i oblike rada u oblasti literature. Razume se da najviše od samih pisaca, od efikasnosti dejstva njihovih stvaralačkih laboratorija, zavisi kvalitetni nivo sledeće književne godine. Ali je nesumnjivo da će odnosi između pisaca i izdavača, recenzentata i stvaralaca i čisto egzistencijalni problemi pisaca — u prvom redu stambeni — duboko uticati na taj kvalitet.

Zato treba očekivati da Udruženje kao staleška organizacija nastavi da štiti interese svojih članova i ubrza rešavanje nekih problema koji još nisu rešeni u potpunosti ili nikako (odnosi sa izdavačima, stambeno pitanje, stipendiranje mladih pisaca itd.). Mada najveći teret na svojim leđima treba da podnese nova uprava, veće angažovanje pisaca i tešniji kontakti između uprave i članova, podrška članstva naporima uprave, pomogli bi da se problemi koji su nerešeni i koji se već duži niz godina rešavaju učine koliko-toliko snošljivijim.

Dušan PUVACIĆ

POVODOM STOGODIŠNJICE K. S. STANISLAVSKOG

ŽIVOT U UMETNOSTI

Samo ime Konstantina Sergejeviča Stanislavskog, ma kojim povodom izgovoreno, uvek deluje kao evokacija velikog podviga u ime istine i lepote. Usmeren teatru, „životu ljudskog duha“ na sceni, podvig najznamenitijeg hudožestvenika ima još obuhvatniji smisao, još šire obeležje stalnog i strastveno angažovanog prebivanja u domenima vrhunskih umetničkih i, samim tim, humanih težnji.

Vizionar, reformator, istraživač i graditelj na području scenskog stvaralaštva, vitez bez straha i mane u okšajima s pozorišnim šablonima, učitelj čiji je veto („Ne verujem!“) zvučao na tolikim probama kao negacija prosečnog (pa čak i dobrog) radi najdubljeg, Stanislavski je proživio u umetnosti ne samo svoj dugi život. Mnoštvo drugih života, izvanredno intenzivno osećajnih, protkalo je težnje i dostignuća ovog zaverenika scenskog preživljavanja koji je, zajedno s Vladimirom Ivanovičem Nemirovičem-Dančenkom, stvorio krajem prošlog veka „Moskovski hudožestveni teatar“. Kao glumac, interpretirajući Trigorina, Astrova, Veršinjina i Gajeva u Čehovljevim komedijama, Sastina (Na dnu Gorkoga), Famusova iz klasične Gribojedovljeve komedije Nevolja zbog pameti, Ibenovog doktora Štokmana i tolike druge likove, proživio je Konstantin Sergejevič desetine „života ljudskog duha“. A stotine — kroz svoje režije i pedagošku praksu. Ali sve se to ipak slilo u jedan život posvećen umetnosti, do vrška prožet umetnošću, svakom mišlju i činom vezan za umetnost.

Ni najlaskavije ocene predstava „Hudožestvenog teatra“, ni gromki uspesi u Moskvi i na gostovanjima, nisu mogli odvratiti Stanislavskog od usredsređenog, mnogostranog preispitivanja svega onoga što je njegovo pozorište dotle postiglo. Bio je dosledan i strog u postavljanju zahteva koji su izvirali iz težnje da „Hudožestveni teatar“ i scensko stvaranje uopšte osvoje visove maksimalno uverljive, tanane, nezamenljive umetničke jednostavnosti, kadre da gledaocu najvernije prenese velike sadržaje. A gledalac je za Konstantina Sergejeviča bio jedan od stvaralaca predstave, sudeonik u činu umetnosti, saradnik i saborac.

U istoriji ruskog i svetskog pozorišta retki su primeri ovako razvijene neodstranjivo prisutne i delatne umetničke svesti i savesti. One su ne retko upućivale Stanislavskog da u svakodnevnoj praksi pozorišnog rada potiskuje (zaceo s teškom mukom) njemu svojevremeno dobrotu i blagost. I da pribegava opomenama, čak kaznama, što je poslužilo dokonj i loše usmerenoj mašti kao povod za „legendu“ o tobožnjem rediteljskom despotizmu velikog hudožestvenika. Za plitke duhove i vatrene sledbenike hladne teatralnosti Stanislavski je, prirodno, bio pomalo nastrana ličnost, pedant, despot, dok pravi umetnici (čak i oni čiji se odnos prema načinu i stilu izgrađivanja predstave razlikuje od koncepcija Konstantina Sergejeviča) duboko i prisko osećaju veličinu ovog umetnika i danas, dve i po decenije posle njegove smrti.

Među najinteresantnije potvrde takvog tretmana umetnosti i nastojanja Stanislavskog spada jedan nedavno objavljeni tekst Nikolaja Ohlopkova, umetničkog rukovodioca moskovskog pozorišta „Majakovski“. Ovaj znameniti reditelj kaže (u časopisu „Teatr“, sveska za decembar 1962. godine): „Tvoje viđenje teatra može da bude drukčije, ti možeš da gradiš predstavu sasvim drugačije nego što to čini „Moskovski hudožestveni teatar“, možeš i da diskutuješ sa njim, ali škola Stanislavskog ne samo što neće smetati nego će ti, u svakom pogledu, pomoći da uzdigneš kulturu glume. To važi za sva pozorišta celoga sveta. Najveći među ruskim rediteljima, on je uzneo na najvišu visinu značaj umetničkog glumca. A put ka toj umetnosti prokrio je kroz unutarnju istinitost i dubinu, čime se obezbeđuje neiscrpno mnoštvo izražajnih mogućnosti“.

Strogost Stanislavskog prema sebi samom i radu umetničkog kolektiva hudožestvenika zasnivala se na ubeđenju u neophodnost najviših kriterija i savršene radne discipline, ali nije sadržala u sebi ni najmanju trunku nekog dogmatizma, robovanja ovim ili onim šemama. Veliki stvaralački duh, Stanislavski nije mogao niti je hteo da se pridržava „večnih“ dogmi u umetnosti, koju je unutarnje doživljavao kao stalno kretanje, kao proces neprekidnog bogaćenja sadržaja i oblika, kao niz otkrića. U toj svetlosti valja posmatrati slavni „sistem“ Stanislavskog: pre svega, i iznad svega, on oslobađa, podstiče, razvija glumčevu stvaralačku individualnost na osnovi iskustava i misli izvanredno nadahnutog, pronicljivog i umetnosti odanog majstora režije. Ubeđen da je dobro sagledao i spoznao niz zakonitosti scenskog stvaralaštva, majstor, u isti mah, odbacuje svaku pomisao na bilo kakvu dogmatizaciju svojih izlaganja o putevima što vode uobličenoj ulozi i cele predstave. Vrednost i pokretačka snaga „sistema“ zaceo su u tome što on pod-

stiče na proveravanje duha, smisla i stila scenske umetnosti merilima savremenosti, novih težnji i preokupacija.

Zahtevajući od scenskih stvaralaca da vole „umetnost u sebi a ne sebe u umetnosti“, Stanislavski je dosledno primenjivao ovaj princip i na vlastito životno delo. Njegova najpopularnija, najviše prevedena knjiga *Moj život u umetnosti* ubedljivo svedoči o autorovoj težnji da čitavo pripovedanje podredi atmosferi koja je doista protkala čitavu unutarnju stvarnost Stanislavskog. Umetnost, bezgranično voljena, dejstvuje na prvom planu te knjige. A sam Konstantin Sergejevič povlače se na sporedniji plan, jer, voleći „umetnost u sebi“, smatra svoje delo samo jednim od mnoštva odbojaka njene veličine, njene večne neophodnosti.

Lepotom i širinom kreativnog, smelog, neumorno istraživačkog duha prožeo je Stanislavski i svoj odnos prema stvaralaštvu jednog drugog velikog ruskog umetnika režije. Reč je o Vsevolodu Emilijeviču Majerholdu, nekadašnjem učeniku najslavnijeg hudožestvenika, reditelju čija su ostvarenja mnogi autori obeležili kao najizrazitiju suprotnost vraski Stanislavskog i „Hudožestvenog teatra“. Kad je, 1937. godine, Majerholdovo pozorište zatvoreno, Stanislavski je pozvao Vsevoloda Emilijeviča na saradnju. Mnogo je očekivao od Majerholdovih režija u operiskom pozorištu „K. S. Stanislavski“, od moćne i blistave invencije tog umetnika koji je takođe uviđao da njih dvojica, u suštini, teže istom cilju, ali primenjuju različite metode. Majerhold je to izvrsno definisao: „Konstantin Sergejevič i ja tražimo u umetnosti jedno te isto, ali on od unutarnjega ka spoljašnjem, a ja — od spoljašnjega ka unutarnjem“.

Saradnja sa Majerholdom čini jednu od najlepših stranica u završnom poglavlju života Stanislavskog, krčioća ruske i svetske scenske umetnosti.

Lav ZAHAROV

iz starih dana

Sećanja na Aleksu Šantića

Kada sam, skoro, čitao dvije dopisne karte Aleksa Šantića, pisane 1909. godine, prenio sam se i nehotice u doba poslije prvog svjetskog rata. Tada sam počeo da pohađam gimnaziju u Mostaru. Pamtim iz toga vremena da je moj otac, učitelj, imao svoje prijatelje i poznanike od kojih sam i ja neke poznavao. Jedan od njih bio je Aleksa Šantić.

Sjećam se vrlo dobro divnog Aleksinog lika, njegovog blagog i milog pogleda. Svaki susret s njim bio je za mene događaj. Divio sam mu se životom. Gledao sam ga mrtva, na odru, s velikim poštovanjem i s bolom u srcu. Koraćao sam u dugoj pogrebnoj povorci 1924. godine kao učenik mostarske gimnazije. Bio sam tužan kao da sam izgubio dragog člana svoje porodice. I Mostar je plakao za Aleksom... Jer njegova smrt bila je veliki gubitak.

Volio sam Aleksu i njegove pjesme. Dugo sam ih čitao, inspirisao se njima i počeo da pišem. I danas, kad čitam neke od svojih objavljenih pjesama, sjetim se Alekse, njegovog i moga Mostara, lijepoga grada na Neretvi, punog mirisa jorgovana i ruža...

I, eto, nedavno opet jedan susret s Aleksom. Njegove dvije karte, pisane prije više od 50 godina, probudile su u meni sjećanja na dragog pjesnika.

Prva karta pisana je u Mostaru 15. novembra 1909. i upućena Đorđu A. Čokorilu u Sarajevu, koji je sastavio i uredio *Kalendar Prosvjete za god. 1910.* „kao prvu srpsku narodnu čitanku“. Ovaj kalendar — izdanje društva „Prosvjete“ — štampan je u Sarajevu 1909. U njemu je objavljeno i nekoliko Šantićevih pjesama.

Oduševljen pojavom ovoga kalendara, Aleksa je pisao Čokorilu:

Dragi Đoko!

Sa najvećim zadovoljstvom pročitao sam tvoj Kalendar — Srp. pr. nar. čitanku. U istini, ovo je jedna odlična stvar i za masu i za našu inteligenciju. Ti si bio te sreće da naš Kalendar moderniziraš i da od njega stvoriš jedno vrijedno književno djelo, i ja ti iskreno čestitam. Treba nastojati da se ova knjiga što više u narod rasturi, jer je svaki rad u njoj zlatan.

Primi bratski pozdrav od tvoga
Alekse Š.

samo, autor se bavi jednom mladom generacijom, i Drasko, junak romana, ne može da se oslobodi sećanja na krvoprolića i strahote koje su ispunile njegov dečastvo kad se borio u partizanima. Pripovest se kreće između prošlosti i sadašnjosti, vodena živahno imaginativnim duhom g. Oljače i, premda se u nju uvlače politika, ovo ostaje intenzivno lična istorija čoveka koji je bio jedna od naknadnih žrtava rata“.

PESME VESNE PARUN NA MADARSKOM

Januarski broj časopisa mađarskih književnika „Uj Irás, koji izlazi u Budimpešti svakog meseca, objavljuje — uz kratku belešku o piscu — tri pesme Vesne Parun: „Bila sam dječak“, „Tijelo i proljeće“, „Mat i čovjekova“. Pesme je preveo poznati i zaslužni pre-

vodilac jugoslovenskih pisaca na mađarski jezik, Zoltan Cuka.

NEMAČKA KRITIKA O „GROZDANINOM KIKOTU“ HAMZE HUME

U Nemačkoj je, nedavno, objavljeno drugo izdanje poznatog romana Hamze Hume „Grozdanin kiko“. Oko četrdeset nemačkih listova a svodim kulturnim rubrikama ko-

mentarisalo je novo izdanje Huminog dela. U „Rajnspektu“ Hajnc Piontek piše: „Humina proza podseca na uod lava. Njegove rečenice su tesne, ispuštive, odskočne i kraljevski snažne. Taj Hume je punokrvi prirovađač“. Prema pisanju „Rur Nahrichtena“ paleta „njegovih reči bogata je i šarena, uzarenih boja, a njegove slike, date u sirovom drvoreznom maniru, odnose čitaoce u njihov delokrug (...). Ime i knjiga koji se brzo ne zaboravljaju“.

vesti

»TAJMS«

o romanu Mladena Oljače

Ovih dana, u izdanju poznate londonske izdavačke kuće Hačinson, objavljen je roman Mladena Oljače „Molitva za

moju braću“ u prevodu Aleka Brauna. Londonski „Tajms“ od 10. januara ove godine doneo je sledeći prikaz Oljačinog romana:

„Ne bi bila precizna ocena ako bismo „Molitvu za moju braću“ nazvali jugoslovenskim „Dr Zivago“, pa ipak ovo poređenje, na grubi način, u speva da izrazi svrhu i prirodu romana Mladena Oljače.

KNJIŽEVNE NOVINE

Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš i Bandić, Božidar Božović, dr Milan Damnjanović, Dragoljub S. Ignjatović, Slavko Janevski, Dragan Kolundžija, Velimir Lukić, Slavko Mihalčić, Bogdan A. Popović (sekretar redakcije). Predrag Protić, Dušan Puvčić, Izet Sarajlić, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip i Kosta Timotijević.

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30 Godišnja preplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko. List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“ Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 626-020. Tekući račun 161-26-1-268. Štampa „GLAS“, Beograd, Vrljkovićeve 8.